

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSTEADUSKOND

Riigi- ja haldusõiguse õppetool

Liis Ipsberg

**KARISTUSJÄRGSE KINNIPIDAMISE KOOSKÕLA PÕHISEADUSE JA EUROOPA
INIMÕIGUSTE KONVENTSIOONIGA**

Magistritöö

Juhendaja

Mag. iur. Madis Ernits

Tartu

2014

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Karistusjärgsest kinnipidamisest ja selle tekkest.....	7
1.1. Karistusjärgne kinnipidamine.....	7
1.1.1. Karistusjärgse kinnipidamise olemus	8
1.1.2. Karistusjärgne kinnipidamine kui põhiõiguste riive.....	11
1.2. Ajalooline kujunemine	16
1.3. Karistusjärgne kinnipidamine Saksamaal.....	19
1.4. Karistusjärgne kinnipidamine Eestis	21
2. Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste kohtu lahendite analüüs.....	24
2.1. Kohtulahendite asjaolud ja õiguskeskkond	24
2.2. Karistus vs mittekaristuslik mõjutusvahend.....	28
2.3. Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 1 / EIÕK art 5 lg 1 p a alusel	30
2.4. Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 3 / EIÕK art 5 lg 1 p c alusel	34
2.5. Karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine tagasiulatuvalt.....	35
3. Perspektiiv	38
3.1. Vangistuse ja karistusjärgse kinnipidamise eristatavus.....	38
3.2. Isiku ohtlikkus ühiskonnale ja selle hindamine.....	40
3.3. Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 1 / EIÕK art 5 lg 1 p a alusel	52
3.2. Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 2 / EIÕK art 5 lg 1 p b alusel	56
3.3. Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 3 / EIÕK art 5 lg 1 p c alusel	57
3.4. Karistusjärgse kinnipidamise kestus.....	58

3.5. Võimalikud lahendused	60
Kokkuvõte	64
Abstract.....	68
Kasutatud kohtupraktika.....	73
Kasutatud õigusaktid, seaduste kommentaarid ja eelnõude seletuskirjad	73
Kasutatud kirjandus	74

Sissejuhatus

Korduvkuritegevus on üks suurimaid probleeme kriminaalpoliitikas. Kui esimesel vanglast vabanemise järgsel aastal paneb uue kuriteo toime ca 40% isikutest, siis kolme aastaga tõuseb osakaal 60%ni. Olulise osa kuritegudest panevad toime samad inimesed – korduvus on suur joobes juhtimise, alaealiste vastaste seksuaalkuritegude, narkokuritegude ja varguste puhul. Antud teema kontekstis on oluline just silmas pidada seksuaalkuritegevust. Kriminaalpoliitika üheks esmaseks eesmärgiks ongi korduvkuritegevuse vähendamine. Justiitsministeerium näeb ka lahendusena alternatiivkaristusi, näiteks seksuaalkurjategijate ravi.¹ Samas on aga isikuid, kes on ühiskonnale sedavõrd ohtlikud, et neid ei saa lubada ühiskonda ning selles osas puudub Eestis pärast 2011. aastat sobiv lahendus.

Kuigi Riigikohtu üldkogu otsus karistusjärgse kinnipidamise põhiseaduspärasuse kohta tehti juba varsti kaks aastat tagasi, ei alahindaks ma selle aktuaalsust. Ukrainas aset leidvat sündmuste valguses on julgeolek üldisemalt teravalt päevakorda kerkinud. Korduvkuritegevus on üheks suurimaks julgeoleku ohuks. 2013. aasta andmete kohaselt viibis Eesti vanglates ligi 2500 isikut², millest enamus on seal juba mitmendat korda. Samuti on isikuvastaste kuritegude arv aasta-aastalt tõusnud.³ Lisaks on hiljuti avalikkuse tähelepanu alla sattunud ka küsimus sellest, mida teha seksuaalkurjategijatega – psühholoogid on probleemi kommenteerides nentunud, et seksuaalsete häiretega isikud vajavad pikemaajalist intensiivset ravi ning neid ei tohiks ennetähtaegselt vanglast vabastada. Samuti on nad juhtinud tähelepanu, et kinnipidamisasutustes töötavate isikute arvamus kinnipeetavast, ei ole alati kohane hindamaks isiku käitumist ja selle tagamaid.⁴ Seega võib isegi väita, et küsimus, mida ohtlike kurjategijatega teha, on uuesti ühiskonna poolt tõstatatud. Käesoleva töö eesmärgiks on näidata võimalikku tegutsemisruumi seadusandjale, kes võiks leida võimaluse võtta midagi ette kurjategijatega, kes on liiga ohtlikud, et neid ühiskonda vabaks lasta. Käesoleva töö hüpoteesiks on, et karistusjärgse kinnipidamise instituut on hädavajalik. Arvestades Riigikohtu üldkogu 2011. a otsust, otsib autor töös lahendusi karistusjärgse

¹ Justiitsministeeriumi arengukava 2013-2016. Lisa 1. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56433/Justiitsministeeriumi+arengukava+2013-2016.pdf> (05.03.2013). Lk 5-6.

² A. Ahven, jt (koost). Kuritegevus Eestis 2013. Justiitsministeerium. Tallinn 2014. Lk 56.

³ M. Filippov. Piinamiste ja vägistamiste arv kasvas aastaga hüppeliselt. – Postimees 29.01.2013; A. Ahven, jt (koost) (viide 2), lk 6.

⁴ Psühhiaater pedofiil Meolast: tal polnud võimalustki paraneda. – Postimees 17.04.2013

kinnipidamise instituudi päästmiseks, tuginedes seejuures nii seniste autorite poolt väljapakutule kui ka ise lahendusi pakkudes.

2009. aastal võttis Riigikogu vastu seadusemuudatuse, millega sai karistusõigus uue mittekaristusliku mõjutusvahendi – karistusjärgse kinnipidamise. See kujutas endas isikute kinnipidamist pärast karistuse ärakandmist, juhul kui isik oli ühiskonnale jätkuvalt ohtlik. Nimetatud õigusinstituut võeti sisuliselt üle Saksamaa karistusõiguse süsteemist, kusjuures regulatsioon järgis eeskju detailideni ka sõnastuses. Saksamaa praktika nimetatud regulatsiooni kohaldamisel ulatub aga sajandite taha. Kuigi selle allikaks peetakse sageli natsirežiimiaegset Saksamaad, ulatuvad selle juured valgustusajastusse, mil hakati välja töötama sotsiaalse kaitse kriminaalõigust, mille areng lihtsalt asjaolude tõttu takerdus totalitaarsete režiimide haardesse. Töö esimene osa annab ülevaate karistusjärgse kinnipidamise tekkest ning selle algetest ajaloos. Samuti annab esimene osa ülevaate karistusjärgse kinnipidamise arengust ja praktikast Eestis ja Saksamaal.

Kui Saksamaa konstitutsioonikohus ei näinud karistusjärgses kinnipidamises põhiõiguste riivet ning ka Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) leidis, et see on põhimõtteliselt kooskõlas Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK) artikli 5 lõike 1 punktiga a⁵, siis Riigikohus tunnistas selle 2011. aastal põhiseadusega vastuolus olevaks.⁶ Oma otsuses tugines Riigikohus EIK praktikale vaid valikuliselt ning antud põhjendused pole veenvad, millele annavad alust ka mitmete riigikohtunike eriarvamused. Küll aga on Riigikohus oma tõlgendustega sisuliselt välistanud preventiivse kinnipidamise kui sellise võimalikkuse üldse eesti karistusõiguses. Teine peatükk käsitlebki olulisemaid kohtuotsuseid – peamiselt Riigikohtu üldkogu 21. juuni 2011. aasta otsust nr 3-4-1-16-10 ning EIK 17. detsembri 2009. aasta juhtivat otsust karistusjärgse kinnipidamise asjas *M vs. Saksamaa*. Nende kõrval on aga kirjeldatud ka teisi EIK kohtuasju, mis antud temaatikaga seonduvad. Kohtulahendeid on peatükis analüüsitud süstemaatiliselt, toetudes peamistele probleemidele, mis karistusjärgse kinnipidamise regulatsiooni puhul tõusetuvad.

Millised valikud on Riigikohus jätnud Eesti seadusandjale ning kuidas lahendada retsidiivsete kurjategijate probleem tulevikus, on jäänud pärast 2011. aastat vastusetä. Enne Eestis karistusjärgse kinnipidamise ümber toimunut, on sel teemal korduvalt kirjutatud just

⁵ EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*.

⁶ RKÜKo 3-4-1-16-10.

EIK 2009. aasta otsuse *M vs. Saksamaa* valguses. Õigusteadlased arutlevad nii meetme proportsionaalsuse, eelduste ning eelkõige viimase ühe peamise – ohtlikkuse hindamise üle. Eesti juhtivad õigusteadlased on suhtunud sellesse instituuti kaheti – on neid, kes selle vajalikkust tunnustavad ning ei näe selle kohaldamises põhimõttelisi põhiõiguslikke takistusi, aga ka neid, kes seda tugevalt kritiseerivad ning näevad isegi nõukogude võimu naasmist karistusõiguslikus paradigmas. Pärast 2011. aastal tehtud otsust on Riigikohtu põhjendustele toetudes järelejäanud alternatiive analüüsinud ja võimalikke arengutsenaariume välja pakkunud Andres Parmas ja Rauno Kiris, kes oma artiklis⁷ pakuvad välja nii karistusseadustiku eri- kui üldosalisi lahendusi, kuid nendivad, et ükski neist pole puudusteta.

Käesoleva töö kolmas peatükk käsitleb teises peatükis tõstatatud karistusjärgse kinnipidamise kohaldamisel tekkivaid probleeme ning otsib neile läbi teaduslike artiklite analüüsi võimalikke lahendusi. Peatükk keskendub Riigikohtus esitatud puudulike põhjenduste kriitikale ning püüab Eesti seadusandjale pakkuda karistusjärgse kinnipidamise kontekstis uut lähenemist. Peamised küsimused, mille Riigikohtu otsust tõstatab ning mis lahendust vajavad on karistusjärgse kinnipidamise põhiseaduslik alus, ohtlikkuse hindamine ning selle eristamine vanglakaristusest.

Töö koostamisel on kasutatud peamiselt karistusjärgse kinnipidamise problemaatikaga tegelevaid EIK lahendeid ja Riigikohtu üldkogu vastavat otsust, kuid ka Saksamaa konstitutsioonikohtu 4. mai 2011. aasta otsuses väljatoodud olulisi seisukohti. Olulise osa töö materjalist moodustavad ka õigusajakirjade artiklid, mis analüüsivad nii *M vs. Saksamaa* otsust kui karistusjärgset kinnipidamist üldiselt – selle õigustatust vabaduspõhiõiguse seisukohalt, isikute ohtlikkuse hindamist jm problemaatikat selle instituudiga seonduvalt. Kasutatud kirjanduse seas on ka psühholoogia alaseid artikleid, mis kõnelevad isikute ohtlikkusest täpsemalt ning sellest, kuidas seda hinnata.

⁷ A. Parmas, R. Kiris. Karistusjärgne kinnipidamine on põhiseaduse vastane, mis saab edasi? Riigikogu Toimetised 24, 201.

1. Karistusjärgsest kinnipidamisest ja selle tekkest

1.1. Karistusjärgne kinnipidamine

Karistusõigus kaitseb ühiskonna põhiväärtusi ja õiguskorda kahel viisil: repressiivselt ehk tehtud ülekohtu eest tasudes ehk kätte makstes ning preventiivselt ehk uut ülekohtu ära hoides.⁸ Viimane tõusetub tähelepanu alla eriti siis kui isiku ohtlikkus on tema süüst suurem ehk et kui süüdimõistetute teo süü saab küll proportsionaalse karistuse, kuid see ei mõjuta teda edaspidi selliste tegude toimepanemisest hoiduma. Sellise probleemi olemasolu näitab selgelt ka Eesti vanglate statistika, kus enam kui pooled kinnipeetavatest viibivad seal juba vähemalt teist korda.⁹ Peamiste põhjustena võib näha vanglate kriminaliseerivat mõju ja sõltuvusprobleeme, mis eelnevaga sageli kaasnevad, kuid nende seas on ka isikuid, kellel on kalduvus vastavaid tegusid toime panna. Kõige selgemaks näiteks on seksuaalkurjategijad.

Ohtlikkus võib seega tähendada vajadust süüdimõistetute pärast karistuse täies ulatuses ärakandmist veel karistussüsteemi raamides mõjutada. Sellise olukorra lahendamiseks on kaks lähenemist – monistlik ja dualistlik.

Monistlik süsteem: isikule mõistetakse karistus, mille pikkus ei sõltu tema süü suurusest, vaid ohtlikkusest. Selle süsteemi puudus on karistusaja ebamäärasus, sest ohtlikkuse äralangemine ei sõltu teosüüst, karistus väljub süü raamidest ning süüteo ja karistuse seos katkeb. Selline karistus oleks vastuolus süüühimõttega ja inimväärikusega.

Dualistlik süsteem: karistuse suuruse määrab süü suurus ja ainult nendes raamides saab arvestada preventsiioonidega. Kui isiku ohtlikkus sellesse vahemikku ei mahu, tuleb lisaks karistusele kohaldada muud mõjutusvahendit. Karistusele lisanduva mõjutusvahendi vajalikkust saabki seletada karistusõiguse ülesandega tagada ühiskonna ja selle liikmete turvalisus. Turvalisuse all tuleb mõista võimalikult vähest ohtu. Turvakaristus- ehk

⁸ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2010. Lk 40.

⁹ *Infra*, lk 4.

preventsiooniõigus üritab tagada turvalisust karistusõiguslike meetmete rakendamisega – s.o karistuste või süüst sõltumatute mõjutusvahenditega.¹⁰

Mitmed riigid on dualistlikku süsteemi kaudu valinud ühiskonna kaitseks ohtlike kurjategijate kinnipidamise pärast süüle vastava vangistuse ärakandmist. Sellisteks riikideks on näiteks Saksamaa, Austria, Šveits ja Liechtenstein. Kuni 2011. aastani kuulus nende hulka ka Eesti.

1.1.1. Karistusjärgse kinnipidamise olemus

Karistusjärgne kinnipidamine on süüdimõistetu kinnipidamine vastavas kinnipidamisasutuses pärast tema süüteo eest määratud vangistuse täielikku ärakandmist, juhul kui on alust arvata, et isik on ühiskonnale jätkuvalt ohtlik ning ta võib vanglast vabanedes toime panna uusi sarnaseid tegusid. Sellisteks tegudeks on eelkõige oluliste õigushüvede vastu suunatud süüteod – elu-, tervisevastased, seksuaalse enesemääramise vastased, süüteod alaealise vastu jne.

Karistusjärgse kinnipidamise eesmärgiks on eelkõige ühiskonna kaitse ohtlike kalduvuskurjategijate eest, kes on psühhiaatria kriteeriumide kohaselt vaimselt terved ega vaja seega psühhiaatrilist sundravi ning keda ei ole muude karistusõiguslike meetmetega võimalik mõjutada uusi kuritegusid mitte toime panema.¹¹ Karistusjärgset kinnipidamist kohaldatakse kuni isiku ohtlikkuse äralangemiseni.¹² Ajaline kriteerium erineb riigiti – on riike, kus seadus sätestab karistusjärgse kinnipidamise maksimaalse pikkuse, aga ka riike, kus selliseid piiranguid ei ole.

Dualistlik süsteem eristab süüst lähtuvat karistust ning mittekaristuslike mõjutusvahendeid. Karistuse ja mittekaristuslike mõjutusvahendite sisuline eristamine põhineb tõsiasi, et karistus on tagasiulatuvalt õigustatud ja piiratud juba toimepandud teo

¹⁰ J. Sootak. Mida teha, kui isiku ohtlikkus on süüst suurem? Saksamaa kogemus mittekaristuslike mõjutusvahendite osas. – *Juridica* 2006/8, lk 520-521.

¹¹ S. Lind jt (koost). „Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse“ eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=440492&u=20130305154429> (06.03.2013). Lk 2.

¹² *Ibid.* Lk 10

süü suurusega ning preventiivseid eesmärke on võimalik realiseerida süü suurust arvestades. Mõningatel juhtudel ei ole aga preventatsioonide realiseerimine süü piires isiku mõjutamiseks ja ühiskonna enesekaitseks kas üldse võimalik või ei ole piisav. Sellistel juhtudel tuleb preventioonide rakendada mitte süü piirides, vaid väljaspool süüd. Süüst sõltumatu mõjutusvahendi kohaldamist õigustab võimaliku tulevase ohu ärahoidmise vajadus; mõjutusvahendi mõte on isiku parandamine või ühiskonna turvalisuse kaitse.¹³ Karistusjärgset kinnipidamist kohaldatakse samuti mittekaristusliku mõjutusvahendina ning nimetatud regulatsiooni sellisena käsitlemine on õigusosalases kirjanduses ja kohtupraktikas leidnud korduvat käsitlemist.

Riigikohtu praktika kohaselt tuleb formaalselt mittekaristuslikke meetmeid käsitleda karistustena materiaalses mõttes „s.o õiguserikkumise eest kohaldatava meetmega, mis evib karistuse olemust ja eesmärki ning on piisavalt raske, olemaks võrreldav kriminaalkaristusega formaalses mõttes.“¹⁴ Mõistagi on karistusel ja mõjutusvahendil palju ühist: eelkõige ühine lähtekoht ehk õigusvastane tegu, isikult vabaduse võtmine, tema pedagoogiline või teraapiline mõjutamine; neid võib vastastikku asendada jne. Selles mõttes tuleb karistusi ja mõjutusvahendeid käsitleda ühtse karistusõigusliku järelmite ehk sanktsioonisüsteemi osana.¹⁵ Karistusjärgne kinnipidamine on isiku vabaduspõhiõiguse riivena kahtlemata võrreldav vangistusega, seda enam, et nende kinnipidamise režiim on vaid pisut leebem võrreldes karistust kandvate kinnipeetavate suhtes kohaldatava režiimiga. See ei tähenda siiski automaatselt, et vangistuse kui karistuse ja karistusjärgse kinnipidamise vahel puuduks igasugune erinevus ja karistusjärgne kinnipidamine tuleks pikemalt kaalumata lugeda olemuselt karistuseks, ehk, nagu on märkinud Riigikohus: „Siiski ei ole igasuguse õiguste või vabaduste kitsendamise puhul tegemist karistusega, seda ka juhul, kui kitsenduse põhjuseks on õiguserikkumine. Erinevus süüteo eest kohaldatava karistuse ja mittekaristusliku sunnivahendi vahel seisneb järgnevas. Karistuse aluseks on vältimatult isiku süü, karistus kujutab endast kitsenduses väljenduvat etteheidet. Seevastu mittekaristusliku sunnivahendi kohaldamise aluseks ei ole isiku süü, vaid isikust lähtuv oht, millele viitavad toimepandud teod.“¹⁶

¹³ J. Sootak (viide 9), lk 521.

¹⁴ RKÜKo 3-4-1-10-04, p 17.

¹⁵ J. Sootak (viide 9), lk 521.

¹⁶ S. Lind. Kas põhiseadus lubab süüdimõistetud kinnipidamist ohutuse tagamiseks?. Tractatus Terribiles. Tallinn: Juura 2009. Lk 101.

Kuigi karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise eelduseks on toimepandud kuritegu, ei ole karistusjärgse kinnipidamise puhul tegemist vastusega toimepandud teole, vaid selle ainsaks eesmärgiks on uute võimalike kuritegude ärahoidmine.¹⁷ Samuti on karistusjärgse kinnipidamise aluseks tulevaste kuritegude prognoos, täpsemalt – arvestades süüdimõistetu isikut, sealhulgas varasemat elukäiku ja elutingimusi ning senist „kuritegelikku karjääri“, peab olema alust arvata, et isik paneb kuritegeliku kalduvuse tõttu vabaduses viibides toime uusi kuritegusid.¹⁸

Ka õiguskirjanduses on karistusjärgse kinnipidamise iseloomule lähenetud erinevalt. Hoolimata, et sellise meetme rakendamine vajab kohtu poolt süüdimõistmist, peetakse seda teoorias siiski süüst sõltumatuks ning selle ainsaks eesmärgiks on hoida ära võimalikke tulevase kuritegusid.¹⁹ Samas on leitud, et karistusjärgne kinnipidamine on mõeldud siiski vaid süüdimõistetutele ning et selline isiku kinnipidamine pärast karistusaja ärakandmist kattub süü printsiibiga ja eesmärgiga süü lunastada.²⁰

Küll aga tuleb eelnevast hoolimata nõustuda Euroopa Inimõiguste Kohtu tõlgendusega, et vangistuse ja karistusjärgse kinnipidamise vahel ei ole olulist erinevust ning seda järgnevatel põhjustel: karistusjärgne kinnipidamine kätkeb endas vabadusõiguse piirangut ning karistusjärgselt kinnipeetud viibivad vanglates²¹, kus nende tingimustes ei ole olulisi erinevusi võrreldes tava-vangidega. Ka tõdeb EIK, et kuigi väidetakse, et karistuse kui kindla regulatsiooni eesmärk on karistada ja mittekaristuslike mõjutusvahendite eesmärk preventiivne, on selge, et nende kahe eesmärgid on osaliselt kattuvad. Sarnaselt karistuse määramisele, on ka karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise aluseks kohtuotsus. Ka on karistusjärgse kinnipidamise näol, eelkõige põhiõiguste riive suuruselt lähtuvalt, tegemist ühe karmima kui mitte kõige rängema karistusega.²²

¹⁷ S. Lind (viide 15), lk 101; A. Parmas. R. Kiris (viide 6); C. Michaelsen. From Strasbourg, with Love – Preventive Detention and the German Federal Constitutional Court and the European Court of Human Rights. – Human Rights Law Review 2012/12:1. Lk 154, 167.

¹⁸ S. Lind (viide 15), lk 101-102; J. Saar. Karistusjärgne kinnipidamine ja Eest kriminaalpoliitika. Juridica 2/2009. Lk 115.

¹⁹ A. Dessecker. Dangerousness, long prison terms, and preventive measures in Germany. Champ pénal (English version) 2009, Vol VI, Varia. Lk 10/37. Arvutivõrgus: <http://champpenal.revues.org/7508> (11.02.2013).

²⁰ G. Merkel. Incompatible Contrasts? – Preventive Detention on Germany and the European Convention on Human Rights. – German Law Journal 2012, Vol.11 No. 09. Lk 1048

²¹ Spetsiaalsetes instiitsioonides hoitakse karistusjärgselt kinnipeetavaid Austrias, Lichtensteinis, San Marinos, Slovakkias ja Šveitsis. – EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 71.

²² *Ibid.* P 130-132.

1.1.2. Karistusjärgne kinnipidamine kui põhiõiguste riive

Ilmselt on karistusjärgse kinnipidamise puhul tegemist tugeva vabaduspõhiõiguse riivega. Õigusaktid näevad ette kindlad alused vabaduse võtmiseks ning karistusjärgse kinnipidamise kohtupraktikas ongi enim vaidlusi tekitanud küsimus, et kas inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon või Eesti Vabariigi põhiseadus lubavad sellisel viisil isikult vabaduse võtmist?

Kõigepealt võiks eelnevast karistusjärgse kinnipidamise karistuseks või mittekaristuslikuks mõjutusvahendiks määratlemisest tulenevalt ka *ne bis in idem* põhimõtte juurde tulla. See põhimõte sisaldub nii EIÕK 7. lisaprotokollis artiklis 4 lõikes 1 kui Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 23 lõikes 3. Tegemist on aga menetlusõigusliku põhimõttega, mis peab välistama isiku sama teo uue menetlemise, kui ta on selle teo eest juba kord õigeks või süüdi mõistetud.²³ Ka Riigikohus on öelnud, et PS nimetatud paragrahvi sõnastusest tulenevalt ei ole põhimõtteliselt keelatud mitme karistuse, näiteks põhi- ja lisakaristuse kohaldamine, kuid keelatud on asja teistkordne menetlemine ja karistamine iseseisvas menetluses. Sellest tulenevalt tekiks küsimus teistkordse karistamise keelu rikkumisest üksnes siis, kui karistusjärgse kinnipidamise otsustamine toimuks mitte süüdimõistva kohtuotsuse raames, vaid hiljem, pärast karistuse ärakandmist.²⁴ Sellist olukorda on analüüsinud EIK asjas Haidn vs. Saksamaa²⁵, kus karistusjärgne kinnipidamine määrati isikule kolm päeva enne vanglakaristuse ärakandmise lõppu, kusjuures süüdimõistmisel isiku suhtes karistusjärgset kinnipidamist ei kohaldata. Seega polnud süüdimõistetul enne seda, kui kolm päeva enne tema vabanemist karistusjärgne kinnipidamine talle määrati, aimugi, et seda tema suhtes üldse kohaldatakse. EIK leidis, et antud juhul oli tegemist EIÕK artikli 5 lõike 1 rikkumisega, kuna antud juhul ei olnud tegemist kinnipidamisega „pärast süüdimõistvat kohtuotsust“²⁶, kuna otsuses, millega hr Haidn mõisteti süüdi kahe vägistamisakti eest, talle karistusjärgset kinnipidamist ei määratud. Seega polnud ka hr Haidni süüteo ja karistusjärgse kinnipidamise vahel piisavat kausaalset seost. Ka ei olnud selline otsus vastavuses EIÕK artikli 5 lg 1

²³ J. Sootak (viide 7), lk 137.

²⁴ S. Lind (viide 15), lk 103.

²⁵ EIKo 13.01.2011, 6587/04, Haidn vs. Saksamaa.

²⁶ „pärast süüdimõistvat kohtuotsust“ – EIÕK inglisekeelses tõlkes on artikli 5 lõike 1 punkti a sõnastus järgmine: *.../ the lawful detention of a person after conviction by a competent court /.../*. eesti keelde on see tõlgitud: *.../ seaduslik kinnipidamine pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel /.../*

punktiga c, kuna tegemist ei olnud kohtueelse kinnipidamisega ning süüteod, mille ennetamiseks isikut sooviti kinni pidada ei olnud piisavalt konkreetsed, nagu nõuab EIK varasem kohtupraktika.²⁷

Peamine põhiõiguslik riive puudutab aga vabaduspõhiõigust. Nagu eelnevalt öeldud võib vabaduse võtta vaid õigusaktis sätestatud juhtudel ja korras. EIÕK artiklis 5 ja PS §-s 20 sätestatud vabaduse võtmise alused on sarnased, küll aga on EIK ja meie Riigikohus neid erinevalt tõlgendanud.

Nimetatud sätted annavad vabaduse võtmise alused. Need alused on EIÕK artiklis 5 ja PS §-s 20 sisuliselt sarnased. Mõlema sätte esimene punkt räägib isiku kinnipidamisest süüdimõistva kohtuotsuse alusel, teine kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks, kolmas õigusrikkumise toimepaneku takistamiseks, neljas alaealisele järelevalve määramiseks, viies nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik, ning kuues vältimaks loata sissesõitu riiki või et võtta meetmeid tema väljasaatmiseks või -andmiseks.²⁸ Olgugi et need sätted erinevad oma sõnastuselt vaid pisut, on kohtupraktika andnud neile just karistusjärgset kinnipidamist puudutavas osas erineva tõlgenduse.

Isikult vabaduse võtmisest põhjusel, et ta on teistele ohtlik, räägib ainult punkt 5. Samas piirab see säte nende subjektide ringi, kellelt sel alusel vabaduse võtta võib, nakkushaigete, vaimuhaigete, alkohoolikute ja narkomaanidega. Seega ei saa sellele punktile tuginedes võtta vabadust isikutelt nende kuritegeliku kalduvuse tõttu. Konventsioon kasutab nimetatud punktis mõistet „*unsound mind*“ (ebaterve psüühika), millele on EIK andnud autonoomse tähenduse. Ebaterve psüühika konstateerimiseks peab olema täidetud kolm tingimust ning vältimatu psühhiaatrilise abi andmiseks samuti kolme asjaolu koosinemine, seega on keeruline igasuguse harjumusliku kurjategija diagnoosimine vaimuhaigeks, keda on vaja kinni pidada enda ja teiste kaitseks. Oluline on siinkohal rõhutada, et piisavalt tõsine on muuhulgas isiku psüühikahäire siis, kui ta ei saa oma käitumisest aru või ei suuda seda juhtida.²⁹

²⁷ C. Michaelsen (viide 16), lk 159-161; EIKo 13.01.2011, 6587/04, Haidn vs. Saksamaa, p 90.

²⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2000, 11, 57.

²⁹ T. Kolk. PõhiS §20/16.2.; 16.3. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. täiendatud vlj. Tallinn: Juura 2012.

Ameerika Ühendriikide ülemkohus on leidnud, et isiku võimatus oma käitumist juhtida ei peaks omama väga kitsast ja tehnilist tähendust, vaid nõuab kõigest tõestust isiku raskusest käitumise kontrollimisel.³⁰ Rahvusvaheline haiguste ja nendega seotud terviseprobleemide statistiline klassifikatsioon (RHK)³¹ ja vaimsete häirete diagnostiline ja statistiline juhhis³² annavad nimekirja haigustest, mida iseloomustab võimetus elada normaalset sotsiaalset elu. Nende alusel ei tohiks karistusjärgselt kinnipeetavate diagnoosimine keeruline olla. Seejuures tuleb aga märkida, et kolmel neljandikul vangidest on psühholoogilised kõrvalekalded, enamusest on antisotsiaalse käitumisega. See aga näitab, et sellised iseloomu eripärasid ei käsitleta raskete vaimsete häiretena, vaid sellised vangid on võimelised kontrollima oma käitumist.³³ Ka Inglismaa ja Wales on vaimse tervise seaduse 1983. aasta redaktsiooni vaimuhäire definitsiooni 2007. aastal muutnud – kui algselt välistas seadus vaimuhäire mõistest seksuaalhälbed, siis 2007. aastal muudeti seadust selliselt et vaimuhäireteks nimetatakse ka „parafiliaid nagu fetišism või pedofiilia“.³⁴

Karistusjärgne kinnipidamine on mõeldud kalduvuskurjategijatele, kes on psühhiaatria kriteeriumide kohaselt vaimselt terved ega vaja seega psühhiaatrilist sundravi /.../.³⁵ Kindel on, et sellistel kalduvuskurjategijatel on psühholoogilisi probleeme, mida ilmestab ka fakt, et pedofiilia ja seksuaalhäired, aga ka muud isiksus- ja psüühikahäired on diagnoositavad „haigused“, mis vajavad spetsialisti sekkumist. Aga nagu juba eelnevalt öeldud, ei kvalifitseeru need piisavalt tõsiseks, et isikud vastavas raviasutuses kinni pidada ning see on omakorda ka karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise eelduseks. Ka asjas M vs. Saksamaa leidsid neuroloogia- ja psühhiaatriaekspert, et M. kannatas tõsise vaimse häire all, kuid seda seisundit ei saa kvalifitseerida patoloogiliseks ega meditsiiniliselt ravida ning seetõttu ei saa teda paigutada ka raviasutusse.³⁶ Siia kõrvale võiks tuua näite Ameerika Ühendriikide praktikast, kus mõistet *mental abnormality*, mida võiks võrrelda EIÕK artikli 5 punktis e

³⁰ C. Slobogin. Preventive Detention in Europe, the United States, and Australia.- P. Keyzer (koost). Preventive Detention: Askind the Fundamental Questions. 2013 Intersentia. Cambridge – Antwerp – Portland. Lk 39.

³¹ International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD). – Arvutivõrgus: <http://www.who.int/classifications/icd/en/> (12.03.2013).

³² Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV). – Arvutivõrgus: <http://www.psychiatry.org/practice/dsm> (12.03.2013).

³³ G. Merkel (viide 19), lk 1056-1057.

³⁴ K. Gledhill. Preventive Detention in England and Wales: A Review Under the Human Rights Framework.- P. Keyzer (koost) (viide 29). Lk 57.

³⁵ S. Lind jt (koost) (viide 10), lk 2.

³⁶ R. Maruste. Veelkord karistusjärgsest kinnipidamisest, seekord Strasbourgi kohtu silmade läbi. Juridca 2/2010. Lk 127; EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 12.

nimetatud ebaterve psüühikaga, on tõlgendatud laiemalt. Nimelt leidis sealne ülemkohus asjas *Kansas vs Hendricks*, et selline vaimne hälve ei pea tingimata olema psühhoos või muu tõsine vaimuhaire, vaid piisab sellest, kui selline seisund muudab inimese kontrollimatult ohtlikuks. Sellise praktika kaudu on ühendriikide kohtutel olnud võimalus kohaldada isiksushäiretega seksuaalkurjategijatele karistusjärgset kinnipidamist ning sellise tõlgenduse järgi oleks saanud ka M.-i EIÕK art 5 punkti e järgi kinni pidada.³⁷ Leroy Hendricksit võis tõepoolest kontrollimatult ohtlikuks pidada, kuna enne oma vabastamist vanglast (kuhu ta oli mõistetud oma kaheksanda ja üheksanda lapse seksuaalse väärkohtlemise eest) teavitas ta, et ei suuda kontrollida kihku lapsi seksuaalselt ahistada ning ainuke kindel viis end takistada on surra.³⁸

Kuigi karistusjärgset kinnipidamist iseenesest vaimuhaigetele ei kohaldata, tegi Saksamaa konstitutsioonikohus 4. mail 2011 otsuse, milles nõudis karistusjärgse kinnipidamise sätteid muuta selliselt, et need oleksid vabaduspõhiõigustega kooskõlas eelkõige selles osas, mis puudutab karistusjärgse kinnipidamise eristamist vangistusest. Muuhulgas nõudis kohus, et nende isikute kinnipidamine, kelle karistusjärgne kinnipidamine määrati või pikendati tagasiulatuvalt, tuleb viivitamata üle kontrollida, kas on võimalus, et nad võivad tulevikus ohtlikke süütegusid toime panna ning kas nad kannatavad vaimse häire all. Isik pidi vastama kõigile eelnimetatud nõudmistele, et tema jätkuv kinnipidamine oleks võimalik.³⁹

Lisaks eelnevale on oluline märkida, et karistusjärgseks kinnipidamiseks ei anna alust ka EIÕK ja PS kataloogide kolmas punkt, kuna asjaolu, et õigusrikkumist (põhiseaduses on selles punktis kasutatud konkreetselt kuritegu ja haldusõigusrikkumist) on nimetatud ainsuses, viitab sellele, et mõeldud on isiku kinnipidamist konkreetse süüteo tõkestamiseks.⁴⁰ Ka on seda rõhutanud EIK, kes märgib sealjuures, et isiku kinnipidamine selle sätte alusel nõuab konkreetset teo toimepanemise aega, kohta ja ohvrit ning seetõttu ei lange karistusjärgne kinnipidamine selle punkti alla.⁴¹ Tähelepanu väärrib aga sätte sõnastuses keskne mõiste „põhjendatud kahtlus“ (ingl k *reasonable suspicion*). Riigikohus on öelnud, et see peab tuginema konkreetsele informatsioonile, kuid EIK on aktsepteerinud muu hulgas ka isiksuse

³⁷ C. Slobogin. Preventive Detention in Europe, the United States, and Australia. Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2094358 (14.03.2013). Lk 7.

³⁸ *Ibid.* Lk 18.

³⁹ EIKo 9.06.2011, 30493/04, Schmitz vs. Saksamaa, p 26, 27.

⁴⁰ S. Lind (viide 15), lk 104.

⁴¹ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 102.

kriminogeenset eripära, inkrimineeriva teo ohtlikkust, sotsiaalselt seotust jne.⁴² Isiku selliseid omadusi karistusjärgse kinnipidamise raames analüüsib töö autor viimases peatükis.⁴³

Seega on ainus võimalik alus vabaduse võtmiseks karistusjärgseks kinnipidamiseks PS § 20 lg 2 p 1 ja EIÕK art 5 lg 1 p (a). Euroopa Kohus on tõepoolest mitmel korral kinnitanud, et karistusjärgne kinnipidamine on EIÕK art 5 lg 1 p (a) alusel õigustatud kui „kinnipidamine pärast süüdimõistva otsuse tegemist pädeva kohtu poolt“. Üheselt on selge, et süüdimõistmise ja vabaduse võtmise peab otsustama kohus ehk õigusemõistmise organ. Selleks, et vabaduse võtmist otsustavat organit võiks vaadelda kohtuna, peab ta olema sõltumatu nii täitevvõimust kui ka pooltest ning kohtule peaks laienema üldtunnustatud kohtu sõltumatuse garantiid.⁴⁴

Küll aga on kohus EIÕK art 5 lõike 1 punkti a puhul rõhutanud, et mõistet süüdimõistmine (inglise k *conviction*, prantsuse k *condamnation*) tuleb mõista kui luba kinnipidamiseks kahe elemendi esinemisel: (1) seaduse alusel kindlaks tehtud süü (inglise k *finding of guilt*) ja (2) kuriteo (inglise k *offence*) olemasolu.⁴⁵

Kohus on asjas *Guzzardi vs. Itaalia*⁴⁶ öelnud, et süüdimõistmisest saab rääkida ainult juhul, kui seaduse alusel on kindlaks tehtud, et isik on pannud toime kuriteo. Nimetatud asjas oli kohus *Guzzardi* vabaduse võtmise otsustanud ajal, kui konkreetset kriminaalasja tema vastu alles menetleti, ning kohtulahend, milles tema vabaduse võtmine otsustati, ei lahendanud küsimust, kas *Guzzardi* on süüdi teatud konkreetsetes kuriteos. Preventiivse või julgeolekukaalutlusel kasutatava meetme kohaldamise nimetamine süüdimõistmiseks ei oleks kooskõlas kitsa tõlgendamise nõudega ning ei ole käsitatav EIÕK atikli 5 lõike 1 punkti a alla sobivana.⁴⁷

Samuti, kinnipidamine peab tulenema ja sõltuma süüdimõistmisest ning järgnema viimasele ehk süüdimõistmise ja vabaduse võtmise ehk kinnipidamise vahel peab olema piisav/oluline põhjuslik seos.⁴⁸ Aja jooksul aga selline side nõrgeneb ja võib katkeda, kui otsus isikut mitte vabastada või vastupidi temalt taas vabadus võtta ei haaku esialgse (süüküsimuse lahendanud kohtu) otsuse eesmärkidega või tugineb hinnangule, mis on neid

⁴² T. Kolk. PõhiS §20/14.7. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

⁴³ *Infra*, lk 40.

⁴⁴ T. Kolk. PõhiS §20/12.4. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

⁴⁵ R. Maruste (viide 33), lk 128; EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 87, 88.

⁴⁶ EIKo 6.11.1980, 7367/76, *Guzzardi vs. Itaalia*.

⁴⁷ S. Lind. Kas karistusjärgne kinnipidamine on õigusriigis lubamatu? *Juridica* 4/2010. Lk 301.

⁴⁸ R. Maruste (viide 33), lk 128; EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 87, 88.

eesmärke arvestades ebakohane. Sellisel juhul muutub algselt seaduslik vabaduse võtmine omavoliliseks kinnipidamiseks ja on seega artikliga 5 vastuolus.⁴⁹ Karistusjärgse kinnipidamise puhul kerkibki üles küsimus, kas isiku konkreetses teos süüdimõistmise ja pärast vangistuse ära kandmist jätkuva kinnipidamise vahel on piisav kausaalne seos? EIK on oma otsuses *M. vs. Saksamaa* leidnud, et olukorras, kus isik mõistetakse konkreetses kuriteos süüdi (ja esinevad muud vajalikud eeldused) ning talle määratakse süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel ka kinnipidamine pärast vangistuse ära kandmist, on süüdimõistmise ja karistusjärgse kinnipidamise vahel piisav kausaalne seos. Nimetatud kohtuasjas oli vaidlustatud tema kinnipidamine pärast maksimaalset kümneaastat tähtaega, mille puhul kohus leidis, et isiku kinnipidamine ei olnud õigustatud EIÕK art 5 lõike 1 punkti a alusel. Seega heideti Saksamaale ette mitte seda, et nad üldse karistusjärgset kinnipidamist kohaldasid, vaid seda, et kinnipidamist kohaldati kauem, kui seda lubas seadus, mis kehtis süüdimõistva otsuse esemeks olnud teo toimepanemise ajal.⁵⁰ Riigikohus on aga PS § 20 lg 2 punktile 1 andnud kitsama tõlgenduse, leides, et nimetatud sätte lauseosa „süüdimõistva kohtuotsuse /.../ täitmiseks“ ei anna alust KarS § 87² lg-2 sätestatud karistusjärgsele kinnipidamisele, kuna sellel ei ole nõutavat seost isiku süüdimõistmisega selle eest, et ta on toime pannud konkreetse kuriteo. Riigikohus on läinud selle tõlgendamisega isegi kaugemale, öeldes, et karistusjärgse kinnipidamise määramise puhul, mida kohaldatakse eelkõige isiku ohtlikkuse tõttu, on kuriteo toimepanemise ja süüdimõistmise vahel ainult vormiline seos.⁵¹ Sellise tõlgenduse paikapidavuse küsimuse juurde naaseb töö autor antud töös hiljem.⁵²

1.2. Ajalooline kujunemine

Karistusjärgse kinnipidamise instituudi teket seostatakse eelkõige natsionaalsotsialistliku riigikorra kehtestamisega Saksamaal. Ei saa väielda, et selle regulatsiooni tänapäevase vormi juured peituvad tõesti just nimetatud ajajärgus, kuid sellise karistusõigusliku idee algeid võib näha juba varasemas õiguses.

⁴⁹ S. Lind (viide 44), lk 299.

⁵⁰ EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*, p 95-96; S. Lind (viide 44), lk 300.

⁵¹ T. Kolk. PõhiS §20/12.5. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

⁵² *Infra*. Lk 52

Sarnasused viivad 13. sajandisse, mil juristiharidusega paavst Innocentius III viis sisse inkvisitsioonilise juurdlusvormi, kus isiku ohtlikkuse (sel ajal tähendas see ohtu usule ehk ketserlust) kahtluseks piisas kuuldusest, mis pidi olema ka avalikult levinud ning auväärsete isikute poole usutavaks tunnistatud. See tähendab, et konkreetset tegu polnud veel toime pandud, kuid nimetatud „tõenditele“ tuginedes pidi kohtunik otsustama, kas isik on ohtlik ning määrama karistuse. XV sajandil asendus inkvisitsiooniprotsess nõiaprotsessiga, kus isiku ohtlikkuse hindamine põhines juba raamatule „Nõiahaamer“ (*Malleus maleficarum*), milles sisaldasid juhised ohtlike isikute ehk „nõidade“ väljaselgitamiseks.⁵³ Loomulikult ei ole siin selgeid paralleele tänapäevaga, kuid inkvisitsiooniline protsess on näiteks Saksamaal kasutusel tänapäevani, kus kohtunik peab andma esitatud tõenditele hinnangu ning määrama proportsionaalse karistuse või preventiivse mõjutusvahendi.

Hiliskeskajast ei leidu konkreetseid jälgi inimese ohtlikkusele tuginevatest ennetavatest karistusmeetmetest. Eripreventatsioon oli kõrvaline, karistuse preventiivsust võis näha vaid avalikus hukkamises või muus kehalises karistamises, kus selle nägemine pidi igalt pealtvaatajalt võtma vähimagi tahtmise ise midagi kuritegelikku korda saata. Samas võis ennetav meede mõne karistusega ühendatult esineda, näiteks silmade väljatorkamine valerahategijal. Keskaegse kriminaalkaristuse eesmärk peitis endas siiski tasumisideed ning kättemaksukirge – karistamine tähendas teo lunastamist.⁵⁴

Esimesed selged alternatiivsed karistusmeetmed, mis omasid pigem preventiivset iseloomu, tekkisid valgustusajastul XVIII ja XIX sajandi alguses. Sel perioodil tekkisid ka esimesed seadustikud. 1810. aastal töötati välja Prantsusmaa kriminaalkodeks *Code penal*, kus karistused jagunesid piinavateks ja häbistavateks, häbistavateks ning paranduslikeks, mille hulka kuulus ka tähtajaline vangistus parandusasutuses.⁵⁵ Kuigi kogu XIX sajandi kriminaalõiguses jäid valitsevaks absoluutsed karistusteooriad, pandi alus ka üld- ja eripreventiivsetele kontseptsioonidele ning ilmnis kuritegevuse sotsiaalne pool, mis tekitas vajaduse kuritegevuse vastu võitlemiseks parandada nii ühiskonda kui ka kurjategijat.⁵⁶ Seda ilmestab hästi 1813. aasta Baieri kriminaalkodeks, mis nägi ühe vabadusekaotuse liigina ette parandusmaja, kuhu süüdimõistetud võis määrata kuni 8 aastaks. Lisaks eksisteerisid ka

⁵³ J. Sootak. Veritasust kriminaalteraapieni: käsitlus kriminaalõiguse ajaloost. 2.tr. Tallinn: Juura 1998. Lk 110-111.

⁵⁴ *Ibid.*, lk 122-123.

⁵⁵ *Ibid.*, lk 177-181.

⁵⁶ *Ibid.*, lk 185.

kasvatustajad, kuhu hakati paigutama sotsiaalselt põlatud isikuid nagu prostituute, kerjuseid jt. Sellises asutuses viibimine oli tähtajatu, kuni paranemiseni. Need kaks kinnipidamissüsteemi (vanglad ja parandusasutused) hakkasid aja jooksul omavahel põimuma, mille tulemusena paigutati kasvatustajajja vanglast vabanenud kurjategijad. See andis võimaluse viimase käitumist täiendavalt kontrollida ning muutus sellega vangla ja vabaduse vaheastmeks.⁵⁷

Valgustusajast pärit ideed kuritegevuse ühiskondlikust tingitusest, kuritegude ärahoidmise vajadusest ning kurjategija parandamisest hakkasid XIX sajandi jooksul kujunema terviklikuks teooriaks. Kõige selgemaks suunaks sai sotsiaalse kaitse kriminaalõigus, kus vastutuse aluseks saab isiku ohtlikkus ühiskonnale. Riikliku reageerimisvahendit hakati rakendama sellisel määral, mis vastas kurjategija ohtlikkusele.⁵⁸ Sotsiaalsele kaitsele orienteeritud karistusõigus juhtis tähelepanu süüdivatele isikutele, kelle ohtlikkus jääb pärast karistamist püsima. Kui karistusel on eesmärgid, siis üks nendest on vajadus kaitsta ühiskonda ohtlike kurjategijate eest.⁵⁹

Sotsioloogilisest suunast inspireeritult sai alguse kriminaalõiguse muutus, mille esimeseks ja olulisemaks verstapostiks sai Norra 1902. a kriminaalkodeks, millega realiseeriti õigusjärelmite kaksiksüsteem. Nimelt jagunesid need vastavalt – karistuseks ning kindlustusabinõudeks. Viimaseid rakendati harjumuskurjategijate, hälbiva psüühikaga isikute, narkomaanide jt suhtes, kelle puhul tuleb lisaks karistusele või ka selle asemel kohaldada veel muid mõjutusvahendeid. Selline reform võimaldas senisest rohkem arvestada karistuse liigi ja määra valikul süüdlase isikut ning demokratiseeris oluliselt kriminaalseadusandlust. Paraku aga peatus kahe maailmasõja vahel sotsiaalse kaitse kriminaalõiguse teooria areng ning eelnimetatud karistusõiguslikud vahendid sattusid Saksa ja Nõukogude totalitaarsete režiimide kuritarvituste küüsi, kus mõjutusvahendeid hakati kasutama poliitiliste eesmärkide saavutamiseks.⁶⁰ Siin peitub ka tegelik tõde, miks karistusjärgse kinnipidamise instituuti seostatakse tihti natsionaalsotsialistliku õiguskorraga. Sellest ei saa aga järeldada, et tänapäevane karistusjärgse kinnipidamise instituut seostuks kuidagi nimetatud perioodi ideede ja eesmärkidega. Tegemist ei ole toleaege ideoloogia ilminguga ja kõnealune meede ei ole

⁵⁷ *Ibid.*, lk 187-189.

⁵⁸ *Ibid.*, lk 195; 197-198.

⁵⁹ J. Sootak (viide 9), lk 519.

⁶⁰ Sootak (viide 7), lk 198-200

inimõigusi austava karistusõiguse jaoks *eo ipso* sobimatu.⁶¹ Sellistest väärdest ajaloolistest eelarvamustest tuleks paremini toimiva karistusõigussüsteemi arengu nimel loobuda.

1.3. Karistusjärgne kinnipidamine Saksamaal

Karistusjärgne kinnipidamine kehtestati Natsi-Saksamaal 24. novembril 1933, mil nähti ette ohtlike kalduvuskurjategijate karistuse raskendamine ning lisaks obligatoorne karistusjärgne kinnipidamine.⁶² Hoolimata sellest faktist ei ole õige seostada seda regulatsiooni natsionaalsotsialistliku korraga. Seda on korduvalt Euroopa Inimõiguste Komisjon ka vastavasisuliste kaebuste puhul öelnud, märkides, et Saksa karistusseadustiku karistusjärgset kinnipidamist reguleerivate sätete aluseks olev idee sisaldus juba 1925. ja 1927. aasta eelnõudes ning et karistusjärgne kinnipidamine kannab legitiimset eesmärki, milleks on ühiskonna julgeoleku tagamine ja teo toimepanija rehabiliteerimine.⁶³ Lääne-Saksamaal jäi karistusjärgne kinnipidamine kasutusse ka pärast II maailmasõda. Uute karistusõiguslike regulatsioonide valguses kogus karistusjärgne kinnipidamine aga kõvasti kriitikat, mille tulemusena muudeti 1969. aastal karistusjärgse kinnipidamise rakendamise formaalseid ja materiaalseid eeldusi rangemaks. 1975. aastal piirati karistusjärgse kinnipidamise ajaliselt 10 aastani. See viis karistusjärgset kinnipeetavate arvu järk-järgulise vähenemiseni: 1960ndatel langes nende arv alla 1000, aastas määrati karistusjärgset kinnipidamist rohkem kui 200 inimesele; 1975. aastaks oli kinnipeetuid vaid 337. 90ndatel määrasid kohtud karistusjärgset kinnipidamist aastas vähem kui 40 kurjategijale, nende arv oli kinnipidamisasutustes kuni sajandivahetuseni siiski 200-ringis.⁶⁴

Suurimaks ajendiks muutmaks karistusjärgse kinnipidamise tingimusi, olid 1990ndate keskel suuremat meediakära tekitanud ja avalikkuse tähelepanu pälvinud seksuaalkuriteod, mis „maalisid pildi“ ohtlikust kurjategijast. Saksamaal langesid seksuaalse väärkohtlemise ja

⁶¹ S. Lind (viide 44), lk 297.

⁶² G. Merkel (viide 19), lk 1047; Lind (viide 15), lk 296-297.

⁶³ S. Lind (viide 15), lk 297.

⁶⁴ C. Michaelsen (viide 16), lk 150; F. Dünkel, D. Van Zyl Smit. Preventive Detention of Dangerous Offenders Re-examined: A Comment on two decisions of the German Federal Constitutional Court (BVerfG – 2 BvR 2029/01 of 5 February 2004 and BVerfG – 2 BvR 834/02 – 2 BvR 1588/02 of 10 February 2004) and the Federal Draft Bill on Preventive Detention of 9 March 2004. – German Law Journal 2004, Vol 5 No 6. Lk 619; Merkel (viide 19), lk 1047-1049.

mõrva ohvriks üks teismeline ja kolm 7-10 aastast tüdrukut, Belgias leidis üle-Euroopalist vastukaja Dutroux kohtuasi⁶⁵. Need sündmused leidsid aset enne 1998. aasta valimisi Saksamaal ning see avaldas poliitikutele survet tekkinud olukorraga midagi ette võtta, mis kulmineerus seadusemuudatusega, millega vähendati nõudeid karistusjärgse kinnipidamise kohaldamiseks ning tõsteti selle 10-aastane piirmäär tähtajatule. 2002. aastal muudeti seadust selliselt, et karistusjärgset kinnipidamist ei määratud isiku süüdimõistmisel ja vanglakaristuse määramisel, vaid seda tehti lisatingimusena või reservatsiooniga („*vorbehaltene Sicherungsverwahrung*“). See tähendas, et karistusjärgse kinnipidamise otsus tehakse pärast kahte kolmandikku karistuse äraandmist ja seda tuginedes kogutud tõenditele isiku käitumise kohta kinnipidamisasutuses. 2004. aastal andis muudetud seadus võimaluse mõista isikule karistusjärgne kinnipidamine tagasiulatuvalt („*nachträgliche Sicherungsverwahrung*“). See tähendas, et isik ei teadnud enne karistuse äraandmist vanglas, et karistusjärgne kinnipidamine üldse määratakse. See kohaldus juhul kui karistuse kandmise ajal ilmnis uusi tõendeid, mis andsid alust kinnipidamisega pikendada.⁶⁶ Statistiliselt tõstsid need seadusemuudatused karistusjärgse kinnipidamise rakendamise arvu poole võrra.⁶⁷ 2004. aastal tegi Saksa konstitutsioonikohus ka otsuse⁶⁸, mille peale pöördus kaebaja Euroopa Inimõiguste Kohtusse ning tulemuseks oli kohtuasi *M. vs. Saksamaa*⁶⁹. Saksamaa Konstitutsioonikohus on ka pärast seda korduvalt arutanud karistusjärgse kinnipidamise regulatsiooni, kuid see instituut on Saksamaa karistusseadustikus senini ning Saksamaa Statistikaameti andmetel oli 2013. aasta 31. märtsi seisuga kinnipidamisasutustes 491 karistusjärgselt kinnipeetavat.⁷⁰

⁶⁵ Profile: Marc Dutroux. – BBC Online 17.06.2004. – Arvutivõrgus: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3522367.stm> (24.02.2013).

⁶⁶ C. Michaelsen (viide 16), lk 150-152; Dünkel, Van Zyl Smit (viide 61), lk 620-621; Merkel (viide 19), lk 1049-1050.

⁶⁷ A. Dessecker (viide 18), lk 10/37.

⁶⁸ 2 BvR 2029/01, 05.02.2004. – Arvutivõrgus: http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20040205_2bvr202901.html (26.02.2012).

⁶⁹ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M vs. Saksamaa.

⁷⁰ The Federal Statistical Office of Germany (Destatis). Arvutivõrgus: <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Justice/ExecutionSentences/Tables/ConvictedPrisoners.html> (01.05.2013).

1.4. Karistusjärgne kinnipidamine Eestis

Maailma riikide keskmine vangide arv (st 100 000 elaniku kohta) on 176⁷¹ ning hoolimata kriminaalpoliitilistest arengutest on Eesti selle statistika eesotsas 59. kohal 228 kinnipeetavaga 100 000 elaniku kohta.⁷² 2010. aastal oli Eesti 42. kohal (siis oli kinnipeetavate arv 273/100 000 elaniku kohta)⁷³, seega on küll tuntav areng toimunud, kuid kriminaalpoliitika eesmärkide täitmine on alles poolel teel.

Meie suurimaks probleemiks on korduvkurjategijad, kes moodustasid 2010. aasta seisuga ca 66% vanglas viibivatest süüdimõistetutest⁷⁴, aga ka Justiitsministeeriumi arengukava 2013-2016 kohaselt ulatub nende arv 60%-ni⁷⁵. Eesti Statistikaameti andmete kohaselt viibis 2013. aasta seisuga vanglates 563 teist korda, 392 kolmandat korda ja 769 neljandat või enam korda vabadusekaotusega süüdimõistetuid, kuid selle arvu kõrval esimest korda vaid 697 süüdimõistetut. Kriminaalpoliitika ongi suunatud korduvkuritegevuse vähendamisele ning selleks üheks parimaks võimaluseks on kindlasti tegeleda sõltuvushäirega kurjategijate ravi, süüdimõistetute hilisema toimetulekuga ning seda üldkasuliku tööga ja karistusjärgse käitumiskontrolliga nii kriminaalhooldajate töö kui ka elektroonilise järelevalve kaudu.⁷⁶ Keerulisemaks osutub olukord siiski juhul, kui isiku ohtlikkus on tema süüst suurem.

Viimati nimetatud probleemi lahenduseks nägi Vabariigi Valitsus ette karistusseadustiku täiendamise mittekaristusliku meetmega, milleks oli karistusjärgne kinnipidamine. Selle eesmärgiks oli eelkõige ühiskonna kaitse ohtlike kalduvuskurjategijate eest.⁷⁷ Nagu juba varasemalt öeldud, on karistusõiguse üks eesmärkidest kaitsta ühiskonda

⁷¹ Autori arvutus (täpne arvutuse tulemus 176,181). Andmed pärinevad: International Centre of Prison Studies. Arvutivõrgus: http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest?dyfield=field_integer&field_region_taxonomy_tid=All&field_names=a%3A6%3A%7Bi%3A0%3Bs%3A15%3A%22field_integer_1%22%3Bi%3A1%3Bs%3A13%3A%22field_integer%22%3Bi%3A2%3Bs%3A16%3A%22field_percentage%22%3Bi%3A3%3Bs%3A18%3A%22field_percentage_1%22%3Bi%3A4%3Bs%3A18%3A%22field_percentage_2%22%3Bi%3A5%3Bs%3A18%3A%22field_percentage_3%22%3B%7D&combined=a%3A0%3A%7B%7D (01.05.2013).

⁷² Jaanuar 2013 seisuga. International Centre of Prison Studies (viide 71).

⁷³ M.-L. Sööt jt (koost). Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+%28kriminaalpoliitika+arengusuuna+d+aastani+2018%29.pdf> (05.03.2013). Lk 34.

⁷⁴ M.-L. Sööt jt (koost) (viide 70), lk 30

⁷⁵ Justiitsministeeriumi arengukava 2013-2016 (viide 1), lk 5.

⁷⁶ M.-L. Sööt jt (koost) (viide 70), lk 30-36.

⁷⁷ S. Lind jt (koost) (viide 10), lk 1-2.

ohtlike kurjategijate eest⁷⁸. Demokraatlikus õigusriigis on ühiskonna kui inimeste sotsiaalse kooselu aluste kaitse karistusõiguse ülesanne. See tähendab, et ta peab muu hulgas püüdma ära hoida uute kuritegude toimepanemist süüdimõistetud poolt. Seda näitab ka KarS § 56 lg 1 teine lause, mille kohaselt tuleb karistuse mõistmisel või määramisel arvestada muu hulgas võimalust mõjutada süüdlasest edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Samas näeb sama paragrahvi esimene lause ka ette, et karistuse piiriks on isiku süü suurus. Seega on karistus eelkõige siiski vastus toimepandud teole ning tõusetub küsimus, mis saab siis kui on ilmne, et karistus ei suuda mõjutada süüdimõistetut edaspidi kuritegudest hoiduma.⁷⁹ Seda väidet toetab ka eelnevalt välja toodud statistika.⁸⁰

Vabariigi Valitsuse eesmärk selle meetme sisseviimisel Eesti karistusõigusesse oli vähendada korduvkuritegevust, suurendades nii ühiskonna turvalisust. Leiti, et riik peab leidma võimaluse uute raskete kuritegude toimepanemise takistamiseks ning et Eesti õigussüsteemis puudub regulatsioon ühiskonna kaitsmiseks ohtlike kalduvuskurjategijate eest.⁸¹ Nii vanglas kui ka kriminaalhoolduses kasutatakse rehabilitatsiooniprogramme, milles osalemiseks tuleb kurjategijaid jätkuvalt motiveerida, kuna need on vajalikud neile oskuste õpetamiseks ja nende raviks. Pakutakse varjupaigateenust, psühholoogilist nõustamist ja tugiisikuteenust, uimastisõltlaste psühhosotsiaalset abistamist ja nõustamist jne. Samas tuleb mõnede kurjategijate puhul arvestada ka väga spetsiifiliste vajadustega ning programmidega – nt seksuaalkurjategijate puhul.⁸² 2012. aasta mais võttis Riigikogu vastu seadusemuudatuse⁸³, millega võib seksuaalkurjategijale määrata sõltuvusravi, mida tuntakse pigem „keemilise kastreerimise“ nime all. See on aga võimalik vaid isiku enda vaba tahte alusel tagamaks ka isiku enda soovi paraneda ning need, kes sellega ei nõustu pääsevad pärast oma karistuse ärakandmist taas vabadusse. Kuna nimetatud muudatus jõustub alles 2013. aasta juunis, ei ole selle mõjud veel teada.

Karistusjärgse kinnipidamise eelnõu koostamisel võeti eeskujuks Saksa õigusperekonda kuuluvate riikide dualistlik süsteem ning ka konkreetse regulatsiooni eeskujuks on olnud Saksamaa karistusseadustik – nimelt olid selle materiaalsed ja formaalsed

⁷⁸ *Supra*, lk 16.

⁷⁹ S. Lind (viide 15), lk 99.

⁸⁰ *Supra*, lk 19.

⁸¹ S. Lind jt (koost) (viide 10), lk 1.

⁸² M.-L. Sööt jt (koost) (viide 70), lk 32-33.

⁸³ Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, psühhiaatrilise abi seaduse, karistusregistri seaduse, kriminaalhooldusseaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seadus. – RT I, 15.06.2012, 2.

eeldused sisuliselt samad.⁸⁴ Tartu Ülikooli arvamus toetas samuti Saksa karistusõigusele toetuvat dualistlikku süsteemi ning leidis, et karistusjärgne kinnipidamine ja karistusjärgne kontroll on vajalikud karistusõiguslikud meetmed võitluseks korduvkuritegevusega.⁸⁵ Samas aga avaldas Riigikohus juba eelnõu koostamisel arvamust, et nimetatud meetmed riivavad silmnähtavalt isikute põhiõigusi ja võib põhjustada kohtuvaidlusi. Samuti leidis Riigikohus, et eelnõu kontseptsioon vajab põhjalikumat läbitöötamist ning puudub analüüs senise sanktsioonisüsteemi puudustest ja võimalikest põhjustest, mis annaksid infot senise süsteemi mittetöötamise põhjustest.⁸⁶

Karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise kohta Eestis palus käesoleva töö autor teavet Justiitsministeeriumilt. Konkreetne statistika selles osas puudus, kuid Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna analüüsitalitluse nõunik Urvo Klopetsi otsingute tulemused näitasid, et oma lühiajalise kehtivuse jooksul jõuti karistusjärgse kinnipidamise regulatsiooni taotleda neljas kriminaalasjas⁸⁷, millest ühel korral jättis kohus selle kohaldamata. 21. juunil 2011 tunnistas Riigikohus karistusseadustiku § 87² lg 2 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.⁸⁸

⁸⁴ S. Lind jt (koost) (viide 10), lk 7-12.

⁸⁵ S. Lind jt (koost). „Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse“ eelnõu seletuskiri. Lisa 1. Arvutivõrgus kättesaadav/leitav: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#wXqr5A1Q> (05.03.2013). Lk 4.

⁸⁶ *Ibid.* Lk 8-9.

⁸⁷ TrtRnK 11.12.2009, 1-09-20962/30; VMK 06.04.2010, 1-10-4274/12; HMK 15.10.2010, 1-10-5424 (<http://www.riigikohus.ee/vfs/1391/Karistuse%20kohaldamise%20etapid.pdf>); TlnRnK 28.10.2010, 1-10-7650.

⁸⁸ RKÜKo 3-4-1-16-10.

2. Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste kohtu lahendite analüüs

Riigikohus on karistusjärgse kinnipidamise põhiseaduslikkuse järelvalve asjas käsitlenud mitmeid samu probleeme, mida Euroopa Inimõiguste kohuski oma praktikas. Lisaks sellele on Riigikohus oma põhjendustes tuginenud mitmete EIK järeldustele karistusjärgse kinnipidamise asjades, kuid teinud seda vaid valikuliselt. Seda ei ole õigeks pidanud eriarvamusele jäänud kohtunikud ning sellega ei nõustu ka käesoleva töö autor.⁸⁹

2.1. Kohtulahendite asjaolud ja õiguskeskkond

Kuigi karistusjärgne kinnipidamine on sisuliselt üle võetud Saksamaa karistusõiguse mudelist, mille tõttu on selle kohaldamise eeldused ning viis sarnased, on see instituut Saksa karistussüsteemis oluliselt vanem mõjutusvahend. Nagu eelnevalt kirjeldatud, on tegemist regulatsiooniga, mis võeti Saksamaal kasutusele juba Teise maailmasõja ajal ning mille juured ulatuvad isegi kaugemale. Eestis võeti karistusjärgse kinnipidamise instituut vastu 2009. aasta seadusemuudatusega. Küll aga on kohtuvõim selle kohaldamiseks loonud erinevad õiguskeskkonnad – Saksamaa pigem soodsad tingimused ning lähtunud eelkõige ühiskonna kaitsmise eesmärgist ning seadnud selle ohtliku kurjategija vabaduspõhiõigusest kõrgemale; Eesti kohtud on aga toiminud vastupidiselt, leides, et riik peab selliste isikute ohjeldamiseks leidma muud, vabaduspõhiõigust vähem riivavad meetmed.

EIK praktikas olulisimaks ning karistusjärgse kinnipidamise järgnevate kohtuasjade aluseks olev otsus on *M. vs. Saksamaa* ning seega peab autor kohaseks just selle kohtuasja asjaolud välja tuua. Eesti kohtupraktikas on olulisimaks Riigikohtu üldkogu 2011. a otsus. EIK asjas *M. vs. Saksamaa* oli M.-i puhul tegemist tüüpilise karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise juhtumiga. Alates hetkest, mil M. sai süüvõimeliseks, on ta süüdi mõistetud vähemalt seitsmel korral ning on vabaduses veetnud vaid mõned nädalad. Tema karistusregister, mis algab varguste ja röövidega ning lõpeb mõrvakatsega, näitab võimetust elada normaalset elu. Lisaks sellele on ta vanglast põgenenud neljal korral. 1977. aastal

⁸⁹ RKÜKo 3-4-1-16-10, kohtunike Villu Kõve, Peeter Jerofejevi ja Henn Jõksi eriarvamus.

mõisteti ta süüdi mõrvakatse, grupiviisilise röövimise, ohtliku rünnaku ja väljapressimise eest ning mõisteti kuueks aastaks vangi. Need teod oli ta toime pannud umbes nädal aega peale oma eelmisest karistusest vabanemist. Pärast poolteist aastat vanglas viibimist ründas M. valvurit, visates teda metallist kastiga ning pussitades kruvikeerajaga. Kaks aastat pärast süüdimõistmist ründas ta oma kongikaaslast. Kahe viimase teo tõttu lisati tema kuueaastasele karistusele veel kaks aastat ja kuus kuud. Kuna aga ekspert leidis, et M.-il on patoloogiline vaimuhäire ning ta pole süüvõimeline, paigutati ta psühhiaatriahaiglasse. 1986. aastal, kui M.-ile määratud karistus oli lõppemas, mõisteti ta süüdi mõrvakatses ja teda jalutuskäigul väljaspool haiglat saatva valvuri röövis ning talle mõisteti viieaastane karistus ja määrati karistusjärgne kinnipidamine. Kohus leidis, et võib eeldada, et M. paneb vabadusse pääsemisel toime uusi spontaanseid vägivaldseid tegusid ning on seega ühiskonnale ohtlik. Ekspert leidis, et M. küll kannatas veel vaimuhäire all, kuid see polnud enam patoloogiline ning seetõttu ei olnud seda võimalik meditsiiniliselt ravida ning M. jäi selles asjas süüvõimeliseks.⁹⁰

Kui M.-i puhul on tegemist isikuga, kellel on kalduvus toime panna vägivallakuritegusid, siis ühed peamised karistusjärgse kinnipidamise subjektid on seksuaalkurjategijad. Nagu EIK kohtuasjas M. vs. Saksamaa, on ka teiste käesolevas töös viidatud kohtuasjade Jendrowiak vs. Saksamaa ja Schmitz vs. Saksamaa kaebuse esitanud isikute kriminaalne taust on tüüpiline kalduvuskurjategijatele. Jendrowiak oli alates aastast 1972 süüdimõistetud viiel korral vägistamise eest ning kahel korral vägistamiskatse eest naiste suhtes vanuses 16-19 aastat. Vanglakaristust on Jendrowiakile mõistetud kolmel korral ning vabaduses oli ta aastatel 1976-1989 viibinud vaid kaheksa ja pool kuud.⁹¹ Schmitz oli ajavahemikus 1974-1990 süüdi mõistetud erinevate seksuaalkuritegude eest, sealhulgas vägistamiskatse, laste seksuaalse ahistamise, seksuaalse kallaletungi ja viimase katse ning ohtliku kallaletungi eest, olles vangistuses viibinud 11 aastat. 1990. aasta veebruaris mõisteti Schmitz süüdi kahe seksuaalse kallaletungi eest ning koos sellega määrati talle ka karistusjärgne kinnipidamine. Schmitz vabastati juba 1995. aasta märtsis, kui ta vabanes karistusjärgsest kinnipidamisest tingimisi, kuid juba sama aasta augustis püüdis taas noort

⁹⁰ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 7-12; G. Merkel (viide 19), lk 1052; C. Slobogin (34), lk 2.

⁹¹ EIKo 14.04.2011, 30060/04, Jendrowiak vs. Saksamaa, p 6-7.

naisterahvast seksuaalselt rünnata ning 1996. aastal mõisteti talle vanglakaristus koos karistusjärgse kinnipidamisega.⁹²

Erinevalt Eesti karistusseadustikust, kuuluvad Saksamaal karistusjärgse kinnipidamise subjektide hulka ka isikud, kes on põhjustanud ulatuslikku majanduslikku kahju. Nimelt asjas Mork vs. Saksamaa on tegemist isikuga, kes aastatel 1978 kuni 1981 on süüdi mõistetud muude süütegude hulgas mitme grupiviisilise varguse eest ettevõtetes ja poodides ning viibis vangistuses märts 1980 kuni veebruar 1985. Aastal 1986 mõisteti Mork süüdi narkootikumide edasiandmise eest ning talle mõisteti kaheksa-aastane vanglakaristus. Mork vabanes 1993. aastal, kuid 1996. aastal peeti ta uuesti sama kahtlustusega kinni. Mork mõisteti narkootikumide impordi ja edasiandmise eest süüdi ning talle määrati tähtajatu karistusjärgne kinnipidamine. Seega on karistusjärgse kinnipidamise subjektideks olevate isikute käitumismustrid sarnased – nad on korduvalt sarnaste kuritegude eest karistatud, veetnud suurema osa oma süüvõimelisest elust vanglas ning lähtuvalt asjaolust, et üsna pea pärast vabanemist panevad nad toime uue kuriteo, ei suuda nad elada normikuulekat elu.

Riigikohtu üldkogu 2011. a otsuse menetluse aluseks oleva kriminaalasja asjaolud ei ole EIK täpsusega välja toodud. Otsuse kohaselt oli süüdistatav Valmar Koemets varem kriminaalkorras karistatud viiel korral ning korduvalt seksuaalkuritegude eest. Tallinna Ringkonnakohtu otsus täpsustab Valmar Koemetsa varasemate kuritegude osas, et ta on varem alaealiste vägistamise eest korduvalt kriminaalkorras karistatud, kusjuures kõik vägistamised on ta toime pannud samal viisil – ähvardanud kannatanuid vägivallaga, sundinud endaga kõrvalisse kohta kaasa minema ja siis vägistanud.⁹³ Ka 2010. aasta 20. jaanuaril püüdis Koemets astuda seksuaalvahekorda alaealisega viimase tahte vastaselt ning käitus selle teostamiseks nimetatud viisil. Kohus mõistis isiku süüdi ning karistas teda 7 aasta pikkuse vangistusega. Lisaks palus prokurör kohtul kohaldada Koemetsa suhtes karistusjärgset kinnipidamist. Harju Maakohus tõdes, et isik on tõenäoliselt ohtlik ka pärast vabanemist, kuid samas leidis, et karistusjärgse kinnipidamise sätted on põhiseadusega vastuolus ning jättis seetõttu Koemetsa suhtes karistusjärgse kinnipidamise kohaldamata.⁹⁴

⁹² EIKo 9.06.2011, 30493/04, Schmitz vs. Saksamaa, p 6-9.

⁹³ TlnRnK 28.10.2010, 1-10-7650, p 5.3.

⁹⁴ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 1-4.

Neid kahte lahendit on pelgalt asjaolude alusel raske samastada või asetada võrdlusesse, kuid karistusjärgse kinnipidamise eeldused, millele kummaski riigis isikud, kelle suhtes karistusjärgse kinnipidamise taotlus esitati, vastavad, on sarnased. Saksa karistusseadustiku säte, mille alusel M.-ile karistusjärgne kinnipidamine määrati, nõuab, et vanglakaristus, millega koos on võimalik karistusjärgset kinnipidamist määrata, on vähemalt kahe aasta pikkune. Lisaks peab süüdimõistetav olema varasemalt kahel korral süüdi mõistetud ning mõlemal korral tahtliku teo eest vähemalt aastase vangistusega. Samuti peab olema isik viibinud kinnipidamisasutuses vanglakaristuse või muu karistusõigusliku mõjutusvahendi raames vähemalt kaks aastat. Viimaseks, kuid üheks määravamaks tingimuseks on isiku ohtlikkus – isiku teod peavad näitama, et tema kalduvuse tõttu panna toime tõsiseid õiguserikkumisi, mis põhjustavad tema ohvritele tõsist füüsilist või vaimset kahju või ulatuslikku majanduslikku kahju, kujutab ta kõikehõlmava põhjaliku hinnangu alusel ühiskonnale ohtu.⁹⁵ Eelkirjeldatud Riigikohtu otsuse aluseks oleva kriminaalasja süüdistatav pidi tulenevalt karistusseadustiku § 87² lg 2 kohaselt vastama samasugustele eeldustele. Kuigi Harju maakohu otsuse kohaselt on karistusjärgne kinnipidamine põhiseadusega vastuolus, on nii see kui ka Marburgi liidumaakohus nentinud isikute ohtlikkust. Tallinna Ringkonnakohtu ja Riigikohtu asjaoludes väljatoodu põhjal võib järeldada, et Koemetsa pidas kohus ohtlikuks eelkõige varasema kriminaalse tausta tõttu – ta on varasemalt korduvalt süüdimõistetud alaealise vägistamise eest ning teod on toime pandud samal viisil.⁹⁶ Ka M.-i puhul annavad eelkõige tema eelkirjeldatud teod mõista, et tegemist on ohtliku isikuga, lisaks aga on sellise hinnangu aluseks isiku üldine hinnang – alates ajast mil M. sai süüvõimeliseks, on ta vabaduses veetnud kaks nädalat, mis annab enamgi alust arvata, et isik ei ole suuteline elama normikuulekat elu. Kõige eelneva kõrval tuleb M.-i hinnangu puhul mängu ka fakt, et ühel perioodil on teda patoloogilise vaimuhaire tõttu määratud ka psühhiaatriahaiglasse ning ka peale patoloogia kadumist oli eksperdi sõnul M.-il vaimuhaire.

Mis puudutab Eesti ja Saksamaa õiguslikku tausta karistusjärgse kinnipidamise kontekstis, siis nagu käesoleva töö esimeses peatükis selgub, ulatub Saksamaal selle regulatsiooni kohaldamispraktika eelmisesse sajandisse, samas kui eesti kaheaastase kehtivusaja jooksul kohaldati karistusjärgset kinnipidamist justiitsministeeriumi andmete

⁹⁵ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 50.

⁹⁶ *Supra*. Lk 24

kohaselt kolmel korral.⁹⁷ Kui aga Saksamaal pole leitud, et karistusjärgne kinnipidamine riivaks vabaduspõhiõigust liigselt, vaid kohtud on pidanud seda õigustatuks teiste isikute füüsilise, psüühilise või seksuaalse puutumatus tagamisega, mis kaalub üles esimesena nimetatud õigushüved, siis Riigikohus on sellisel viisil isiku vabaduse piiramise täielikult välistanud ning jõudnud vastupidise lahenduseni. Mitmetes karistusjärgse kinnipidamise vaidlustes, mis on põhiliselt seotud just Saksamaa regulatsiooniga, pole ka EIK välistanud põhimõtteliselt karistusjärgse kinnipidamise kui sellise võimalikkust EIÕK art 5 lg 1 p a alusel. Teatavasti võttis Eesti karistusjärgse kinnipidamise instituudi üle Saksamaa mudelile tuginedes, seega on seaduse sätted ülesehituselt üsna sarnased, eelkõige esitades samasisulisi nõudeid karistusjärge kinnipidamise kohaldamiseks. Seega võib öelda, et õiguskeskkonna võrdluses on Eesti ja Saksamaa puhul tegemist ühise õigusloome taustaga, kuid praktikas on sellise instituudi kohaldamise suhtunud erinevalt. Ka karistusjärgse kinnipidamise täideviimine on mõlemas riigis põhimõtteliselt lahendatud samal viisil – karistusjärgselt kinnipeetavaid majutatakse vanglates ning neile saavad suuremas osas samasugused privileegid kui tavavangidelegi. Nii EIK kui Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik ja Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee on Saksamaale siinkohal ette heitnud, et karistusjärgne kinnipidamine, mis on suunatud isiku parandamisele ning vaba ja õiguskuuleka elu poole püüdlemisele, vajavad mitte ainult materiaalseid erisusi võrreldes tavavangidega, vaid ka pädevat ja intensiivset psühholoogilist tuge ehk lühidalt – karistusjärgne kinnipidamine peab eristuma vanglakaristusest.

2.2. Karistus vs mittekaristuslik mõjutusvahend

Nullum crimen nulla poena sine lege põhimõtet on käsitletud nii Riigikohus kui EIK, viimane küll pigem karistuse tagasiulatuvuse keelu kontekstis, kuid seda analüüsides lahanud ka karistuse ja mittekaristusliku mõjutusvahendi eristamist. Karistus on EIÕK artiklis 7 käsitlustes autonoomne, kohtul peab olema piisavalt vabadust tõlgendada teatud regulatsiooni nimetatud sätte tähenduses. Artikli 7 lõik 1 teine lause aga viitab, et eeldus hindamaks karistusõiguslikku meedet karistuseks, peab seda kohaldama isiku süüdimõistmisel. Muu –

⁹⁷ *Supra*, lk 21.

karistuse loomus, eesmärk, menetlus, täideviimine, meetme raskus – on riigi siseõiguslike hinnangute küsimus.⁹⁸ Viimase kohta on kohus siiski märkinud, et meetme raskus iseenesest ei ole määrav, hindamaks mõjutusvahendeid karistuseks.⁹⁹

Nii Riigikohus kui EIK on leidnud, et karistusjärgse kinnipidamise ning tavapärase vanglakaristuse vahel ei ole olulist erinevust. Esiteks see hõlmab endas samasugust vabaduspõhiõiguse piiramist – isikut peetakse kinni ühiskonnast eraldavas asutuses. Veelgi enam, karistusjärgselt kinnipeetavaid hoitakse vanglates, kus kinnipidamisrežiim on üldjoontes tavavangidega sama. Nagu juba varasemalt töös välja toodud on spetsiaalsed asutused karistusjärgselt kinnipeetavatele Austrias, Liechtensteinis, San Marinos, Slovakkias ja Šveitsis.¹⁰⁰ Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) on oma 2010. aasta raportis külastusel Saksamaa vanglatesse, et ka seal on karistusjärgselt kinnipeetavatele loodud eraldi osakonnad, mille põhjusi võib näha kohtuvaidluste tulemustes, eelkõige asjas *M. vs. Saksamaa*.¹⁰¹ Riigikohus on oma otsuses leidnud, et karistusjärgne kinnipidamine ei erine oma sisult vangistusest, mis on karistus nii formaalses kui ka materiaalses mõttes. Karistusjärgne kinnipidamine ei erine vangistusest ka selle abi poolest, mida isikule tema ohtlikkuse vähendamiseks pakutakse. Vangistusseaduse¹⁰² § 104¹ kohaselt aidatakse karistusjärgselt kinnipeetavat ühiskonda tagasipöördumiseks valmistumisel. Ühestki õigusaktist aga ei nähtu, kuidas peaks vangla seda ülesannet täitma ning milliseid teenuseid osutama. Üldine kohustus abistada kinnipeetavat ühiskonda tagasipöördumisel kehtib ka vangistuse puhul – VangS § 6 lg 1 kohaselt on vangistuse eesmärk kinnipeetava suunamine õiguskulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine. Hiljem on Riigikohus ka täpsustanud karistusjärgse kinnipidamise täideviimist, tuues välja tingimused, mis nimetatud isikutele osaks saavad – mh võivad karistusjärgselt kinnipeetavad omada isiklikke vaba aja veetmiseks vajalikke esemeid, kanda isiklikku riietust ja kasutada isiklikku voodipesu, samuti on neil võimalik saada pikaajalisi kokkusaamisi vähemalt kaks korda poole aasta jooksul. Samas nendib kohus, et mitmed vangistusseaduses nimetatud võimalused pole privileegid karistusjärgselt kinnipeetavatele, vaid on ette nähtud

⁹⁸ EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*, p 120.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ *Supra*. Viide 20.

¹⁰¹ Report to the German Government on the visit to Germany carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 25 November to 7 December 2010. Strasbourg, 22 February 2012. Arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/deu/2012-06-inf-eng.pdf> (02.04.2013).

¹⁰² Vangistusseadus – RT I 2000, 58, 376... RT I, 16.04.2014, 11.

ka tavavangidele ning et suure tõenäosusega ei tunneta kinnipeetav olulist erinevust, kas ta on vangistuses või viibib karistusjärgsel kinnipidamisel.¹⁰³ Samasugusele järeldusele jõudis ka EIK asjas *M. vs. Saksamaa*. Esiteks on EIK välja toonud, et nii karistused ja mittekaristuslikud mõjutusvahend kannavad endas kahte eesmärki – kaitsta ühiskonda ning aidata süüdimõistetul tulevikus elada normikuulekat elu. Kuigi võib öelda, et kui karistused kannavad endas eelkõige karistavat eesmärki ning mittekaristuslikud mõjutusvahendid on suunatud preventsiioonile, on nende eesmärgid siiski osaliselt kattuvad.¹⁰⁴ Teiseks, mis puudutab privileege, mis peaksid karistusjärgselt kinnipeetavate olukorda eristama vangidest, siis kuigi nimetatud asjas on välja toodud enam eeliseid karistusjärgselt kinnipeetavatele võrreldes Eestiga, pole need võrreldes sealsete vangide privileegidega märkimisväärsed.¹⁰⁵

EIK jõudiski oma analüüsi tulemusel järeldusele, et karistusjärgse kinnipidamise näol on tegemist karistusega EIÕK art 7 lõike 1 mõistes.¹⁰⁶ Samasuguse tulemuseni jõudis ka Riigikohus ning seda eelkirjeldatud asjaolude tõttu. See omakorda tähendab, et ka karistusjärgse kinnipidamise kohaldamisel peavad isikule olema tagatud samasugused õigused kui karistuse kohaldamisel. Kohtuasja *M. vs. Saksamaa* raames tähendas see tagasiulatuva jõu rakendamise keeldu. Üldkogu hinnangul oli ka Eestis kohaldatud karistusjärgse kinnipidamise puhul tegemist karistusega ning see tõttu kehtis tagasiulatuva jõu rakendamise keeld ka siin. Samas tõlgendatakse PS § 23 lg-t 2 laiemalt ning tagasiulatuva jõu keeld hõlmab ka teisi karistusõiguslikke mõjutusvahendeid¹⁰⁷, mistõttu kehtiks see ka vastupidise tulemuse korral.

2.3 Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 1 / EIÕK art 5 lg 1 p a alusel

Nagu EIÕK art 5 lõike 1 puhul on ka Riigikohus PS § 20 lg 2 teised isikuvabaduse piiramise alused välistanud. Nii Riigikohus kui EIK analüüsivad ka isiku kinnipidamist õigusrikkumise ärahoidmiseks (EIÕK art 5 lg 1 p c ja PS § 20 lg 2 p 3), kuid EIK nendib juba enne detailsemat analüüsi, et nimetatud alusel isiku kinnipidamine on õigustatud vaid

¹⁰³ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 53 ja p 63.

¹⁰⁴ EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*, p 130

¹⁰⁵ *Ibid.* P 65.

¹⁰⁶ *Ibid.* P 132.

¹⁰⁷ E. Kergandberg. PõhiS §23/3.3.1. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

konkreetses kuriteo ärahoidmiseks, mitte üldistel julgeoleku kaalutlustel.¹⁰⁸ Samasuguse tulemuseni jõuab ka Riigikohus.¹⁰⁹

PS § 20 lg 2 p 1 sätestab isikult vabaduse võtmise „süüdimõistva kohtuotsuse /.../ täitmiseks“ ning EIÕK art 5 lg 1 p a „pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel“. PS § 20 lg 2 p 1 sätestab isikult vabaduse võtmise „süüdimõistva kohtuotsuse /.../ täitmiseks“ ning EIÕK art 5 lg 1 p a „pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel“. Seega on tegemist kahe samasisulise sättega. Samas aga on Riigikogus märkinud, et EIK praktika kohaselt tuleb vabaduse võtmise aluseid tõlgendada kitsalt ning neid ei tohi tõlgendada põhiõiguste kandja kahjuks.¹¹⁰ Viimase osas ei ole muidugi kahtlust, sest riigi sekkumine isiku vabadustesse peab jääma minimaalseks.

Riigikohus leidis, et osas, mis nõuab, et vabaduse võtmine peab toimuma kohtuotsuse alusel, vastab KarS § 87² lg 2 põhiseadusele. Nimetatud sätte sõnastusest tulenes, et karistusjärgne kinnipidamine määratakse isikule süüdimõistva kohtuotsusega.¹¹¹ Kui isikule määratakse karistusjärgne kinnipidamine hilisemalt, näiteks karistuse kandmisaja lõpul hinnates teda ühiskonnale jätkuvalt ohtlikuks, ei vastaks see *ne bis in idem* põhimõttele ning oleks vastuolus nii EIÕK 7. lisaprotokolli artikli 4 lõikega 1 kui PS § 23 lõikega 3.¹¹²

Punkti 1 tekst on üheselt selge selles, et süüdimõistmise ja vabaduse võtmise peab otsustama kohus ehk õigusemõistmise organ. EIÕK kasutab siin mõistet „pädev kohus“. Seega näiteks politsei või prokuröri otsus vabaduse võtmise kohta selle tingimustele ei vasta. EIÕK praktikast aga ei välista teatud erandeid, näiteks sõjaväelastele distsiplinaararesti määramist ülemuse või tribunali poolt juhul, kui EIÕK art 6 põhitingimused on täidetud. Selleks, et vabaduse võtmist otsustavat organit võiks vaadelda kohtuna, peab ta olema sõltumatu nii täitevvõimust kui ka pooltest ning kohtule peaks laienema üldtunnustatud kohtu sõltumatuse garantiid.¹¹³

EIK on leidnud, et „süüdimõistmine“ EIÕK art 5 lg 1 punkti a mõttes tähistab süü olemasolu konkreetse teo toimepanemisel ning karistuse või muu isiku vabadust võtva

¹⁰⁸ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 89.

¹⁰⁹ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 89.

¹¹⁰ *Ibid.* P 79; T. Kolk. PõhiS §20/5. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

¹¹¹ „Kohus määrab lisaks karistusele karistusjärgse kinnipidamise, kui: 1) isik mõistetakse süüdi /.../“.

¹¹² *Supra.* Lk 8.

¹¹³ T. Kolk. PõhiS §20/12.4. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

mõjutusvahendi kohaldamist. EIK on oma praktikas rõhutanud ka, et EIÕK art 5 lõike 1 punkti a sõnastus „pärast süüdimõistvat kohtuotsust“¹¹⁴ ei tähenda, et karistus peab üksnes ajaliselt süüdimõistmisele järgnema, vaid peab sellest tulenema ning sellel põhinema. Ehk lühidalt sõnastades: peab eksisteerima piisav kausaalne seos süüdimõistmise ja vabaduse võtmise vahel. Nõutud kausaalne seos võib aga katkeda, kui seisukoht otsuses isik mitte vabastada või jätkuvalt kinni pidada ei ole kooskõlas otsuse teinud kohtu seisukohtadega või hinnang, mis on viimase suhtes ebamõistlik. Sellisel juhul muutub kinnipidamine, mis alguses oli õiguspärane, meelvaldseks vabaduse piiramiseks ning poleks EIÕK art 5 lg 1 punktiga a kooskõlas.¹¹⁵ Seega juhul kui karistusjärgne kinnipidamine määratakse koos süüdimõistva kohtuotsusega on nende vahel piisav kausaalne seos.¹¹⁶ EIK on asjas *M. vs. Saksamaa* nõustunud valitsuse seisukohaga, mille järgi karistusjärgse kinnipidamise määramine ei ole küll määratud isiku süü suurusega, vaid puudutab tema ohtlikkust, kuid karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine on alati sõltuv ja kohaldatud koos kohtu otsusega, et isik on teatud süüteo süüdi.¹¹⁷ Riigikohtu üldkogu aga leidis oma otsuses, et karistusjärgsel kinnipidamisel ei ole PS § 20 lg 2 punktis 1 nõutavat seost isiku süüdimõistmisega selle eest, et ta on toime pannud konkreetse kuriteo. Kohus märkis, et isiku ohtlikkus on ainus asjaolu, millele kohus peab karistusjärgset kinnipidamist kohaldades andma sisulise hinnangu, jõudes järeldusele, et karistusjärgse kinnipidamise määramisel on kuriteo toimepanemise ja süüdimõistmisega vaid vormiline seos.¹¹⁸

EIK kontrollis asjas *M. vs. Saksamaa* ka M.-i suhtes kohaldatud jätkuvat 10 aastat ületavat karistusjärgset leidis aset „pärast süüdimõistvat kohtuotsust“ ehk kas eksisteerib veel kausaalne seos. Saksa valitsus leidis, et jätkuva karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine M.-i suhtes oli õigustatud ning kausaalne seos säilis Saksa karistusseadustikus tehtud seadusemuudatuse tõttu, mis lubas karistusjärgset kinnipidamist tagasiulatuvalt kohaldada. Kohus selle seisukohaga ei nõustunud. Kohus, kes süüdimõistetule karistusjärgse kinnipidamise määrab, ei otsusta karistusjärgse kinnipidamise pikkust, vaid selle üle otsustab karistuse täideviija, kuid viimane saab teha seda vaid kohtuotsuse raamides ning vastaval ajahetkel kehtinud seaduse valguses. Kuna M.-i karistusjärgne kinnipidamine määrati ajal, mil

¹¹⁴ Vt viide nr 25.

¹¹⁵ EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*, p 87 - 88.

¹¹⁶ *Ibid.* P 95.

¹¹⁷ *Ibid.* P 96.

¹¹⁸ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 84.

isikut võis karistusjärgselt kinni pidada maksimaalselt kümme aastat. Seega, kui poleks olnud hilisemat seadusemuudatust, mida oli võimalik kohaldada ka enne seadusemuudatust määratud karistusjärgsetele kinnipidamistele, oleks M. vabastatud pärast kümne aasta möödumist hoolimata sellest, kas M. oli jätkuvalt ohtlik või mitte. Seega leidis EIK, et puudus kausaalne seos tema süüdimõistmise ja jätkuva kinnipidamise vahel pärast kümne aasta möödumist karistusjärgsel kinnipidamisel.¹¹⁹

Kuigi Riigikohus on oma otsuses leidnud, et isiku ohtlikkus on ainus sisuline eeldus karistusjärgse kinnipidamise kohaldamiseks ning seetõttu puudub piisav kausaalne seos isiku süüdimõistmise ja karistusjärgse kinnipidamise vahel, on kohus hinnanud ohtlikkuse hindamise piisavat määratletust. Ohtlikkuse selgelt määratlemise vajadust põhjendab kohus prognoosi liigse oletuslikkusega, leides, et varem toime pandud kuriteod ei anna kindlat alust väita isiku ohtlikkust tulevikus, mis omakorda suurendab vabaduse põhjendamatu võtmise ohtu. Eelnõus, millega karistusjärgne kinnipidamine karistusseadustikku toodi, märgitakse, et kuritegeliku kalduvuse tuvastamisel tuleb arvesse võtta eelkõige isiku varasemat kuritegelikku käitumist, sh tegude iseloomu, karistuse hulka ja seda, kui kiiresti pärast karistuse kandmist on isik uuesti kuritegusid toime panema asunud; arvestada tuleb ka, kui noorelt isik kuritegusid toime panema hakkas, süüdistatava iseloomu, intelligentsust, üldist käitumist, aga ka perekonda ja suhtlusringkonda. Varasemate kuritegude kohta on lisaks veel selgitatud, et isik ei pea olema toime pannud samale süüteo koosseisule vastavaid tegusid, kuid samas peab erinevate tegude vahel olema mingi seos, ühine joon, mis annaks alust rääkida kalduvusest teatud tüüpi tegudele. Seaduse tekst viimast väidet ei peegelda, samas oleks see regulatsiooni seisukohast oluline asjaolu. Samuti leiab kohus, et seadusandja on jätnud lahtiseks, milliseid isikut iseloomustavaid asjaolusid täpsemalt arvestada tuleb, ning andnud kolm üldist tunnust.¹²⁰

EIK oma otsuses ohtlikkuse hindamise probleemi ei lahka. Otsuses on vaid viidatud Saksamaa karistusseadustiku regulatsioonile, mille kohaselt peavad kõikehõlmav hinnang isikule ja isiku teod näitama, et tema kalduvuse tõttu panna toime tõsisid õiguserikkumisi, eelkõige selliseid, mis põhjustavad tema ohvritele tõsist füüsilist või vaimset kahju või ulatuslikku majanduslikku kahju, kujutab ta ühiskonnale ohtu.¹²¹ Samuti on ohtlikkuse

¹¹⁹ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 99-100.

¹²⁰ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 74-75.

¹²¹ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 50.

hindamisele tähelepanu juhtinud ka Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik ning märkinud, et on võimatu täieliku kindlusega prognoosida, et isik paneb uuesti toime süüteo. Samuti, on raske ette näha kõiki tingimusi, millesse isik satub pärast vabanemist.¹²² Samas aga, tulenevalt kohtuasjas kirjeldatust, siis erinevalt Eestist, on Saksamaal karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise otsusesse kaasatud ka vastav ekspert.¹²³

2.4. Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 3 / EIÕK art 5 lg 1 p c alusel

Põhiseaduse § 20 lg 2 p 3 sätestab: „Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras: kuriteo /.../ ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks“ ning sisuliselt sama EIÕK art 5 lg 1 p c: „Igaühel on õigus isikuvabadusele ja turvalisusele. Kellelki ei või võtta tema vabadust, välja arvatud seaduses kindlaksmääratud korras järgmistel juhtudel: seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et tuua ta pädeva õigusvõimu ette põhjendatult kahtlustatuna õiguserikkumises või kui põhjendatult peetakse vajalikuks takistada õiguserikkumise toimepanekut või põgenemist pärast seda“. Ka üldkogu on märkinud, et viimati nimetatud säte oli PS § 20 lg 2 p 3 sätestamisel eeskujuks ning seetõttu arvestab Riigikohus tõlgendamisel konventsiooni ja selle kohaldamise praktikat.¹²⁴

EIK leidis kohtuasjas *M. vs. Saksamaa*, et punkt c eeldab piisavalt konkreetse kuriteo olemasolu – etteaimatav koht ja aeg, ohver jms ega õigusta isiku kinnipidamist üldistel preventiivsetel alustel.¹²⁵ Rostocki ülikooli õppejõud *dr. iur. Grisca Merkel* on oma järeldustes läinud EIÕK art 5 lg 1 p 3 tõlgendustes kaugemalegi ning leidnud, et kuna isiku kinnipidamine eesmärgiga takistada kuriteo toimepanemist on õiguspärane, siis kinnipidamine ilma eelseisva konkreetse kuriteota ehk üldisematel preventiivsetel kaalutlustel on õigusevastane. Kuid seejärel ka nentunud, et just seetõttu on sellises olukorras isiku

¹²² *Ibid.* P 76.

¹²³ Nt *ibid.*, p 14, 18, 22, 27, 44 jt.

¹²⁴ Siinkohal juhib autor tähelepanu, et Riigikohtu üldkogu on oma otsuses järginud EIK kohtupraktikat valikuliselt, selliselt, et see ühtiks üldkogu enamuse seisukohtadega. Sellele on tähelepanu juhtinud ka riigikohtunikud Villu Kõve, Peeter Jerofejev ja Henn Jõks oma eriarvamuses.

¹²⁵ EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*, p 89 ja p 102; RKÜKo 3-4-1-16-10, p 87.

kinnipidamine olnud vaid erakordne äärmuslik meede.¹²⁶ Seaduses sätestatud juhud PS § 20 lg 2 punktis 3 väljendatud eesmärgil vabaduse võtmiseks sätestab KrMS. Vahistamine on PS § 20 lg 2 p 3 kohaselt lubatud juhul, kui on põhjendatud kahtlus, et pannakse toime õigusrikkumine, kui põhjendatult peetakse vajalikuks süüteo toimepanemise ärahoidmist või kui on vajalik takistada põgenemist pärast kuriteo toimepanemist olukorras, kus isiku süütegu ei ole veel tõendatud, kuid selle võimalikkuses on põhjendatud kahtlus.¹²⁷ Riigikohus järeltab, et PS § 20 lg 2 punkti 3 lauseosa „kuritegude /.../ ärahoidmiseks“ ei õigusta isikuvabaduse võtmist karistusjärgse kinnipidamise vormis.¹²⁸ Lisaks eelnevale nõuab EIÕK art 5 lg 1 p c, et isik tuleb viivitamatult tuua pädeva õigusorgani ette ja tal on õigus asja kohtulikule arutamisele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni. Ka PS § 20 lg 2 p 3 seob kinnipidamise isiku toimetamisega pädeva riigiorani ette ning seda sätet tuleb lugeda koos PS §-ga 21, mis tagab vahistatud isiku menetluslikud õigused. Seega, kuna karistusjärgse kinnipidamise puhul ei ole tegemist eraldi isiku toomisega kohtuniku ette, mõistmaks talle vastav mõjutusvahend tulevaste kuritegude toimepanemise vältimiseks, ei ole nimetatud sätted kohaldatavad.¹²⁹

2.5. Karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine tagasiulatuvalt

EIÕK art 7 lg 1 teise lause ja PS § 23 lg 2 kohaselt ei või isikule kohaldada raskemat karistust kui kuriteo toimepanemise ajal ettenähtu. Tegemist on raskendava karistusseaduse tagasiulatuva jõu keeluga. Riigikohtu otsuses ei ole sellesisulist probleemi käsitletud, korduvalt aga EIK kohtupraktikas.¹³⁰ Viimased karistusjärgset kinnipidamist puudutavad otsused toetuvad EIÕK art 7 lg 1 teise lause kohaldamise osas otsusele *M. vs. Saksamaa*.

Kuna EIÕK art 7 lg 1 teine lause sätestab, et tagasiulatuva jõu keeld kohaldub karistustele, on kohus esmalt analüüsinud karistusjärgse kinnipidamise meetme olemust ning tulenevalt eelnevast on kohus leidnud, et olenemata sellest, kuidas karistusjärgne

¹²⁶ G. Merkel (viide 19), lk 1064.

¹²⁷ T. Kolk. PõhiS §20/14.1. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

¹²⁸ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 89.

¹²⁹ *Ibid*, p 88; EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*, p 102.

¹³⁰ EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*; EIKo 9.06.2011, 30493/04, *Schmitz vs. Saksamaa*; EIKo 14.04.2011, 30060/04, *Jendrowiak vs. Saksamaa*.

kinnipidamine on siseriiklikult liigitatud (karistuslik või mittekaristuslik mõjutusvahend), on sellise mõjutusvahendi puhul tegemist karistusega EIÕK art 7 lg 1 mõistes ning seega kohaldub sellele ka tagasiulatuvalt raskema karistuse kohaldamise keeld.¹³¹ Nimelt sel ajahetkel, kui M. mõisteti süüdi ning tema suhtes kohaldati karistusjärgset kinnipidamist, oli saksa karistusõiguse kohaselt karistusjärgse kinnipidamise maksimaalmääraks kümme aastat. Kohus, kes oli karistuse ja karistusjärgse kinnipidamise täideviimise eest vastutav, otsustas aga isikut kinni pidada ka pärast kümne aasta täitumist. Kohus ei näinud selleks põhiseaduslikke takistusi, kuna seadusemuudatuse kohaselt (mis leidis aset pärast isiku süüdimõistmist) oli tähtajatut karistusjärgset kinnipidamist võimalik kohaldada ka nendele isikutele, kelle karistusjärgne kinnipidamine oli määratud enne seadusemuudatust.¹³² Riigi seisukoht oli, et süüdimõistva otsusega ja karistusjärgse kinnipidamise määramisega ei sätestanud kohus karistusjärgse kinnipidamise pikkust ning selle pikendamine kujutas endast nimetatud meetme täideviimist. EIK ei nõustunud sellise väitega ning leidis, et tegemist on lisakaristusega, mis on isikule kohaldatud tagasiulatuvalt.¹³³ EIK on lisaks eelnevate põhimõtete kohaldamisele asjas *Jendrowiak vs. Saksamaa* rõhutanud, et kuigi EIÕK art 3 nõuab liikmesriikidelt vajalike meetmete kohaldamist vältimaks isikute väärkohtlemist, ei luba konventsioon isikute kaitsmist kuritegude eest selliselt, et need rikuvad isiku õigusi EIÕK art 7 lõike 1 mõistes.¹³⁴

Erinevalt EIÕK-st hõlmab PS § 23 lõike 2 esemeline kaitseala karistuse kõrval ka teisi karistusõiguslikke mõjutusvahendeid. Sarnaselt EIK-ga on Riigikohus öelnud: „põhiõiguslikud garantiid peavad olema tagatud ka nende riiklike sunnivahendite kohaldamisel, mida ei ole formaalses karistusõiguses karistusena sätestatud, kuid mis on materiaalselt käsitatavad karistusena.“ Seega võib öelda, et sõltumata sellest, kas tegemist on formaalselt karistuse või mittekaristusliku mõjutusvahendiga, laieneb sellele PS § 23 lg 2.¹³⁵

Pärast EIK otsust M. nõudis koheselt enda vabastamist, kuid Saksamaa konstitutsioonikohus leidis, et avalikud huvid kaaluvad üles M-i vabaduspõhiõiguse ning seetõttu tuleb M.-i kinni pidada kuni kohtul on olnud piisavalt aega EIK otsuse detaile analüüsida. Kuna EIÕK art 46 kohaselt on Saksamaa kohustatud EIK otsuseid pärast nende

¹³¹ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 133 jj.

¹³² EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 19,

¹³³ *Ibid*, p 135.

¹³⁴ EIKo 14.04.2011, 30060/04, *Jendrowiak vs. Saksamaa*, p 37 ja p 48.

¹³⁵ S. Lind (viide 44), lk 303.

jõustumist järgima, on Saksa kriminaalmenetlusõiguses sätestatud, et juhul kui tuvastatakse vastuolu konventsiooniga, on Saksamaa kohtul võimalik kohtuasi uuesti läbi vaadata.¹³⁶ Mitmetes karistusjärgse kinnipidamise tagasiulatuvalt kohaldamise asjades keeldusid Saksamaa kõrgemad kohtud EIK otsust järgimast viitades asjaolule, et Saksa seadusandja tahtele ja konstitutsioonikohtu 2004. aasta otsusele, milles seadusemuudatus oli mõeldud olema kooskõlas Saksamaa põhiseadusega. Seda kinnitas ka Saksamaa konstitutsioonikohtu 2010. aasta märtsi otsus, milles kohus tegi otsuse alusel, et EIK lahknev otsus ei olnud veel õiguslikult siduv. Samas jättis seadusandja olukorra lahendada kohtutele. Nimelt, kui kõrgem liidumaa kohus keeldub vabastamast karistusjärgselt kinnipeetavat, kellele on karistusjärgset kinnipidamist kohaldatud tagasiulatuvalt, peab ta asja andma konstitutsioonikohtusse, et nimetatud kohus teeks juhtiva pretsedendi, mis oleks siduv kõikide liidumaade kohtutele.¹³⁷

Saksa konstitutsioonikohus leidis oma 4. mai 2011. aasta otsuses, et karistusjärgse kinnipidamise sätted on vabaduspõhiõigusega vastuolus ning selle kohaldamine tagasiulatuvalt on vastuolus õiguspärase ootuse põhimõttega. Karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine tagasiulatuvalt on õigustatud vaid siis, kui on kõrge risk, et isik paneb toime kõige ohtlikumaid vägivaldseid või seksuaalkuritegusid, mis tulenevad kinnipeetava isikust või käitumisest ning kui tal on vaimuhäire sundravile paigutamise seaduse¹³⁸ § 1 lg 1 mõistes. Samuti märkis kohus, et põhiõiguste tõlgendus peab olema avatud rahvusvahelisele õigusele ning kuigi see ei tähenda, et põhiõigusi tuleks tõlgendada paralleelselt EIÕK-ga, tuleks seda arvestada ulatuses, mis ühtib põhiõiguste aluspõhimõtetega. Sellest hoolimata, jäid senised sätted kehtima kuni uue ning põhiõigustega kooskõlas oleva seaduse jõustumiseni, mis pidi hiljemalt aset leidma 2013. aasta maiks.¹³⁹

¹³⁶ G. Merkel (viide 19), lk 1053.

¹³⁷ *Ibid*, lk 1053-1055.

¹³⁸ Autori tõlge. Inglise keeles Therapy Placement Act. Saksa keeles Therapieunterbringungsgesetz.

¹³⁹ Saksamaa konstitutsioonikohtu 4. mai 2011. a pressiteade nr 31/2011. – Arvutivõrgus: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/en/press/bvg11-031en.html> (02.04.2013).

3. Perspektiiv

3.1. Vangistuse ja karistusjärgse kinnipidamise eristatavus

Erinevused peaksid tulenema just karistusjärgse kinnipidamisest kui instituudist, mille eesmärk on preventiivne ning mille tulemus peaks seisnema algse põhjuse – ohtlikkuse likvideerimises. See aga tähendab, et tingimused, milles isikuid hoitakse, peaksid pakkuma selget võimalust vabaneda ning ühtlasi resotsialiseeruda: võimalikult vaba elukorraldus, tihe kontakt perekonnaga, aga ka sotsiaalne kontakt kinnipidamisasutuse personaliga, töötamise harjumuse kujundamine, vaba aja veetmise võimalused jms. CPT Saksamaa vanglate külastusel 2005. aastal leidsid komitee liikmed, et materiaalsed tingimused olid kõrge standardiga: hästi varustatud toad koos sanitaarlisadega, kööginurk ning pesupesemisala.¹⁴⁰ Samas on CPT oma 2010. aasta külastuses nentunud, et materiaalsed privileegid ei saa osaks mitte ainult karistusjärgselt kinnipeetavatele, vaid ka tavavangidele.¹⁴¹ Isiklike asjade omamine ja kasutamine ei olnud ka Eestis vaid karistusjärgselt kinnipeetavate eelis.¹⁴² Kõige olulisem materiaalne erinevus peaks olema karistusjärgselt kinnipeetavate majutus – see peaks toimuma tavavangidest eraldatult, selliselt, et erinevus oleks ka kinnipeetava poolt tuntav. Grisha Merkel on selles osas isegi öelnud, et iga kinnipidamine, mis ületab karistuse aega peab olema normaalsele, tavapärasele elule võimalikult lähedane.¹⁴³ Sellised nõuded aga eeldavad kui mitte eraldi asutusi, siis vähemalt eraldi osakonda vanglas, ning selleks, et elu saaks sarnaneda tavapärasele elule, peaksid karistusjärgse kinnipidamisega kaasnema ka muud laiendatud õigused tavavangidega võrreldes.

Olulisem materiaalistest tingimustest on psühholoogiline tugi. Nagu töös eelnevalt välja toodud, on psühholoogilised kõrvalekalded kolmel neljandikul vangidest ning enamus neist on antisotsiaalse käitumisega. Lisaks on kalduvuskurjategijatel nagu näiteks seksuaalkurjategijatel tõsised psüühikahäired, mis vajavad spetsialisti sekkumist.¹⁴⁴ Selliste isikutega tegelemine nõuab väga head professionaalset ettevalmistust ning pidevat psühholoogilist nõustamist ja ravi. EIK on rõhutanud oma otsuses *M. vs. Saksamaa* samuti

¹⁴⁰ EIKo 17.12.2009, 19359/04, *M. vs. Saksamaa*, p 77.

¹⁴¹ CPT raport (viide 98), lk 46.

¹⁴² RKÜKo 3-4-1-16-10, p 63.

¹⁴³ G. Merkel (viide 19), lk 1064.

¹⁴⁴ *Supra*. Lk 10.

psühholoogilise abi olemasolu nõuet ning nõustunud selles osas nii Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku kui CPT-ga ning viimast ka selles osas tsiteerinud. CPT on leidnud, et kuritegevuse preventiooni eesmärgi täitmine nõuab mitmekülgse erialase ettevalmistusega personali, intensiivset individuaalset tegelemist kinnipeetavatega selge tegevusplaani raamistikus liikumaks vabanemisvõimaluse suunas, mis peab olema reaalne.¹⁴⁵

Mitmekülgne psühholoogiline abi ei ole vajalik vaid erinevate isiksuse ja psühholoogiliste häirete raviks, vaid ka motiveerimaks kinnipeetavaid vabadusse pääsemise ja edasise seadusekuuleka elu poole püüdlema. Nagu selgub CPT raportist, peitub põhjus pikaajalises kinnipidamises koosmõjus vähese personali kontaktiga, mistõttu ei huvitu kinnipeetavad pakutavatest vaba aja veetmise võimalustest, tööst, viibimisest vabas õhus ega muust sellisest.¹⁴⁶ Mõned autorid on juhtinud ka tähelepanu karistusjärgse täideviimise praktika ekslikele järeldustele, mille kohaselt praegu kohaldatavad programmid on suunatud resotsialiseerimisele. Need järeldused põhinevad ebaadekvaatsetel ja ebajärjekindlatel enesehinnangu raportitel. Arvestades pikaajalise kinnipidamise negatiivset mõju, peaksid karistusjärgse kinnipidamise tingimused vastama vähemalt sotsiaalteraapia asutuste tingimustele. Hoolimata teadurite pingutustest puuduvad teadmised karistusjärgse kinnipidamise täideviimise praktikast, kuigi kohtud on selle vajalikkust korduvalt rõhutanud. Samuti on varasemates otsustes märgitud, et mida pikemaks kujuneb isiku kinnipidamine, kasvab ka kohustus aidata kaasa tulevikku suunatud protsessile kergendades kinnipidamise tingimusi.¹⁴⁷

Kuigi Riigikohus ei analüüsi karistusjärgse kinnipidamise määratluse juures tugiteenuste olemasolu, on sarnaselt EIK-ga rõhutanud, et riik peab karistusjärgselt kinnipeetavale pakkuma tugiteenuseid, aitamaks tal tulla toime pikaajalise, kindla tähtajaga vabadusevõtmisega, ning ühtlasi aitama tal võimalikult kiirelt vabaneda.¹⁴⁸ See on karistusjärgse kinnipidamise instituudi määratluse juures väga oluline hinnang, kuna preventiivse mõjutusvahendi puhul mängivadki kõige olulisemat rolli tugiteenused ja järelevalve, mis aitavad kaasa isiku vabastamist võimaldavale arengule ning reaalsele vabanemisvõimalusele. Samas aga on EIK lisanud, et karistuski kannab preventiivseid

¹⁴⁵ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 129.

¹⁴⁶ CPT raport (viide 98), lk 46.

¹⁴⁷ F. Dünkel, D. Van Zyl Smit (viide 61), lk 626-627.

¹⁴⁸ S. Lind (viide 44), lk 303; RKÜKo 3-4-1-16-10, p 53.

eesmärke, isiku preventiivne kinnipidamine võib aga tähendada isiku lisakaristamist.¹⁴⁹ EIK otsus nõuab aga lisaks kohustusele pakkuda psühholoogilist ja sotsiaalset abi ka sõltumatute komisjonide kontrolli nimetatud nõuete täideviimisel, kindlustamaks, et neid kinnipeetavate õigusi järgitakse vajalikul määral.¹⁵⁰

4. mail 2011. aastal tegi Saksamaa konstitutsioonikohus otsuse, milles ta leidis, et senised karistusjärgse kinnipidamise regulatsiooni sätted ei ole vabaduspõhiõigusega kooskõlas. Seda põhjusel, et lähtuvalt vanglakaristuse ja karistusjärgse kinnipidamise erinevatest eesmärkidest ja alustest, peab nende vahel olema märkimisväärne erinevus. Kohus rõhutas, et Saksamaa dualistlik karistussüsteem vajab karistusjärgse kinnipidamise regulatsiooni, millel on selge terapeutiline suund, mille eesmärk on kinnipeetava ohtlikkuse minimiseerimine ning sellest tulenevalt isiku vabaduse piiramise kestvuse lühendamine. Vabadusele suunatus peab olema reaalne ning välistelt nähtav. Konstitutsioonikohus kutsus seega seadusandjat välja töötama vabadusele suunatud karistusjärgse kinnipidamise kontseptsiooni, mis ei jätaks olulisi asjaolusid täideviijatele ja õigusemõistjatele, vaid määraks nende tegevuse kõikides olulisemates asjaoludes.¹⁵¹ 1. jaanuaril 2011 jõustunud vaimuhäire sundravile paigutamise seaduse¹⁵² osas kohus otsust ei teinud.

3.2. Isiku ohtlikkus ühiskonnale ja selle hindamine

Eesti Statistikaameti andmete kohaselt viibis 2013. aastal Eesti vanglaasutustes kokku 2 411 süüdimõistetut. Nendest 1 714 viibivad vanglates teist ja enamat korda, millest omakorda 759 on sinna mõistetud neljandat ja enamat korda. Need andmed näitavad, et retsidiivsus on Eestis kõrge, aga ka seda, et statistiline tõenäosus, et isikud panevad pärast vabanemist toime uue süüteo, on samuti suur. Nagu järgnevalt välja tuuakse, on statistiline hinnang võrreldes kliinilisega täpsem, vähem eksitav faktide hindajale ning parim viis andmaks konkreetset riskihinnangut, mis on vajalik tegemaks rasket otsust, kas isiku vabadust piirata või mitte. Samas, kuna statistiline hinnang põhineb tüüpomadustel, on vajalik selle

¹⁴⁹ *Ibid.* Lk 302.

¹⁵⁰ G. Merkel (viide 19), lk 1065.

¹⁵¹ C. Michaelsen (viide 16), lk 163; Saksamaa konstitutsioonikohtu pressiteade (viide 135).

¹⁵² *Infra* lk 36.

kombineerimine individuaalse kliinilise riskianalüüsiga. Statistiline riskihinnang seisneb uurimisel kuritegevuse ja retsidivismi määrade kohta, et anda hinnangut kuriteo uuesti toimepanemise riski kohta tuginedes teatud faktorite esinemisele või puudumisele. Tavaliselt koostatakse selleks punktiarvestuslik küsimustik, milles hinnatakse, kas teatud tunnus esineb, esineb osaliselt, võib esineda või puudub. Küsimustikule vastamiseks võib siinkohal olla vajalik tutvumine kurjategija toimikuga või hindamine intervjuerimisel. Küsimustiku punktisummat võrreldakse seejärel eelnimetatud uurimuse põhjal koostatud skaalaga, mille alusel saab kuriteo uuesti toimepanemise riski ennustada.¹⁵³

Isiku ohtlikkuse hindamine tähendab hinnangu andmist süüdimõistetu isikule, arvestades tema iseloomu ja intelligentsust, üldist käitumist, varasemat elukäiku ja elutingimusi, kuritegude toimepanemise asjaolusid, aga ka perekonda ja suhtlusringkonda. Samuti isiku varasemat kuritegelikku käitumist – tegude iseloomu, aga ka karistuste hulka ja seda, kui kiiresti pärast karistuse ärakandmist on isik uuesti kuritegusid toime panema asunud ning kui noorelt isik kuritegusid toime panema hakkas jms.¹⁵⁴ Ohuprognooosi puhul tuleb tuvastada midagi, mille alusel isikule öelda, miks tema puhul see ei aita, mis teiste puhul aitaks. Tuleb näidata, et isikul on normikohase käitumisega raskusi just kindlates olukordades, vaja on määrata spetsiifilised süüteod, mis annavad alust eeldada nende kordumist. Väide peab olema tuleviku suhtes oluline, kuid seda olulisust ei saa kirjeldada tõenäosuse astmega. Pigem tuleb näidata, miks konkreetse isiku puhul on juba juhtunuga analoogse olukorra (st uue kuriteo) kordumine realselt võimalik.¹⁵⁵ Kui Jaan Sootaki artiklis refereeritud töö¹⁵⁶ kohaselt ei anna ohu prognoosimiseks statistiline tõenäosus piisavat alust¹⁵⁷, siis Christopher Slobogin on oma töödes leidnud, et võrreldes struktureerimata ja kliinilise hinnanguga on statistiline hinnang täpsem, vähem eksitav faktide hindajale ning parim viis andmaks konkreetset riskihinnangut, mis on vajalik tegemaks rasket otsust, kas isiku vabadust piirata või mitte. Slobogin on siiski lisanud, et kuna statistiline hinnang põhineb tüüpomadustel, on vajalik selle kombineerimine individuaalse kliinilise riskianalüüsiga.¹⁵⁸ Samuti peitub statistilise hinnangu nõrkus asjaolus, et kui vastavate tulemuste põhjal hinnatakse millegi

¹⁵³ K. Gledhill. (viide 33).- P. Keyzer (koost) (viide 29). Lk 80

¹⁵⁴ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 59 ja p 74; S. Lind jt (koost) (viide 10), lk 9.

¹⁵⁵ J. Sootak (viide 9), lk 522.

¹⁵⁶ W. Frish. Die Mssregeln der Besserung und Sicherung. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1990/102, lk 367-368.

¹⁵⁷ J. Sootak (viide 9), lk 522.

¹⁵⁸ C. Slobogin (viide 34), lk 14.

esinemise võimalus kõrgeks, keskmiseks või väikeseks, siis ka need tuleb sisustada – näiteks kui „kõrge“ risk on 55%, siis see tähendab, et on 45 % võimalus, et isik ei pane uuesti süütegu toime. Samuti pole statistiline hinnang piisavalt individuaalne – see näitab lihtsalt, kuidas hinnatavale sarnased isikud on sarnastes situatsioonides varasemalt käitunud.¹⁵⁹ Psühhiaater ja kohtupsühhiaater Alo Jüriloo on samuti vägivaldse käitumise hindamise puhul välja toonud, et kliiniline hinnang on ebausaldusväärne ning statistiline hinnang põhineb algoritmil, mis lisab usaldusväärset ja ennustatavust, kuid samas omab mitmeid puudusi just erakordse teabe arvestamise ja staatilise mõõtühikute kasutamise tõttu.¹⁶⁰ Ka riigiprokuratuur tegi eelnõu kooskõlastamise käigus märkuse tulevikus kuritegude toimepanemise ohu hindamise kohta, leides, et juhul kui juriidilisi aluseid ei ole võimalik selgemalt sätestada, tuleks seda teha õigusväliste eriteadmiste alusel ning täpsemalt reglementeerida eriteadmiste kaasamise protseduur.¹⁶¹ Kuna tegemist on nõnda intensiivse põhiõiguste riivega ning eelnõu seletuskirja kohaselt oleks karistusjärgne kinnipidamine olnud kohaldatav 6-10¹⁶² inimesele, poleks selline nõue menetlusprotsessile liigselt kurnav, vaid pigem vajalik ja põhjendatud.

Üldkogu on oma otsuses rõhutanud, et kuna tegemist on regulatsiooniga, mis võimaldab prognoosi alusel võtta pikaks ajaks isikult vabaduse, siis tuleb esitada regulatsiooni määratlusele kõrgendatud nõudmised.¹⁶³ Samas ei ole ohtlikkuse prognoosi puhul tegemist eelduse või otsustusprotsessi osaga, mis oleks Eesti karistusõiguses enne karistusjärgse kinnipidamise regulatsiooni puudunud. Käesoleva aasta 13. märtsil mõistis Pärnu maakohus kahe naise mõrvas ja seejärel ohvrite surnukehade tükeldamises süüdistatavale isikule eluaegse vangistuse. Kohtunik põhjendas oma otsust järgnevalt: „Leidis tuvastamist, et süüdimõistetul esineb seksuaalsuunitluse häire, mis ei takista tal kohtu ette astumast ega karistust kandmast. Samas ei saa välistada võimalust, et vangistuse ärakandmisel asub isik uuesti sarnaseid tegusid toime panema. /.../ Arvestades tema vanust ja väljakujunenud väärtushinnanguid, samuti suhtumist oma teosse, puudub kohtu hinnangul tema puhul perspektiiv tähtajalise vangistusega õiguskouleka käitumise väljakujundamiseks.“¹⁶⁴ Ka riigikohtunikud on oma eriarvamuses nentunud, et ohtlikkust prognoositakse ka karistuse

¹⁵⁹ K. Gledhill. (viide 33).- P. Keyzer (koost) (viide 29). Lk 81.

¹⁶⁰ A. Jüriloo. Vägivaldse käitumise riski hindamine. Arvutivõrgus: http://www.kliinikum.ee/psyhhiatrikliinik/attachments/031_001_VR_hindamine.pdf (05.04.2013).

¹⁶¹ S. Lind jt (koost) (viide 82), lk 2.

¹⁶² S. Lind jt (koost) (viide 10), lk 27.

¹⁶³ RKÜKo 3-4-1-16-10, p 75.

¹⁶⁴ Kahe naise mõrvarist sai 37. eluaegne vang. - Võrumaa Teataja 13.03.2013.

mõistmisel KarS § 56 lg 1 teise lause kohaldamisel, samuti nt isiku vabastamisel vangistusest ennetähtaegselt KarS § 76 või 77 alusel, aga ka isiku kinnisesse asutusse paigutamisel tsiviilkohtumenetluses.¹⁶⁵ Tegemist on kohtu diskretsiooniga, mis pole sugugi mitte kohatu, kuna kohtunikud on ka karistuse määramise puhul kohustatud hindama isiku süüd. Isiku süü puhul võtab kohtunik arvesse põhiliselt menetluses oleva süüteo asjaolusid. Samas aga arvestatakse ka seda, kas tegu on toime pandud esimest või mitmendat korda, kuidas isik oma süüteo suhtub (kahetsus, leppimine kannatanuga jms) jne. Heili Sepp on 2008. aastal kohtupraktikale tuginedes leidnud, et kuigi eesti karistusõigus on üles ehitatud süüühimõttel, arvestatakse karistuste määramisel olulises osas isikute varasemate karistuste ja süüdistatava isikuga ehk tema suhtumist teo eest määratavasse (süü suurusele vastava) karistusse.¹⁶⁶ Seega ei hinda kohtunik vaid konkreetse teo toimepanemise süü suurust, aga ka süüdistatava isikut ja varasemat kuritegelikku käitumist ning, nagu eelnevalt näiteks toodud Pärnu maakohtu otsuses, prognoosi isiku võimalikku õiguskuuleka käitumise perspektiivi ehk hinnangut selle kohta, kas isik võib tulevikus süütegusid veel toime panna.

Ohtlikkuse hindamise kohta on erinevates uuringutes korduvalt leitud, et see pole piisavalt täpne. Hindamise täpsust on hinnatud isegi selliselt, et iga ühe õige hinnangu kohta on kaks vale.¹⁶⁷ See tähendab, et kinnipeetavate seas on ka isikuid, keda hinnatakse ohtlikuks, kuid kes vabanedes ei paneks uusi kuritegusid toime. Selliste hinnangute andmist isikute vabaduse arvelt nimetatakse „eriliseks isiklikuks ohverduseks“ ühiskonna hüvanguks.¹⁶⁸ Siinkohal tekib küsimus, kas nõnda kaaluka põhiõiguse nagu isikuvabaduse ohverdus on õigustatud pelgalt statistilise ja/või prognostilise võimalusega, et isik mingi teo toime paneb. Oletame, et on kurjategijate grupp, mis koosneb kümnest inimesest. Kuus panevad vabanedes toime mõrva, kuid me ei tea, millised kuus. Kui me peame kinni kõiki kümme, on see nelja suhtes ekslik. Kui me aga kõik vabadusse laseme, saab kuus inimest surma. Seega, peab kaaluma kuue inimese elu nelja hinnanguliselt ohtliku kurjategija isikuvabaduse vastu.¹⁶⁹ Sellise olukorra kaalumine on õigustatav hädaseisundi põhimõtetest. Karistusjärgse

¹⁶⁵ RKÜKo 3-4-1-16-10, Riigikohtuniku Villu Kõve, Peeter Jerofjevi ja Henn Jõksi eriarvamus, p 11.

¹⁶⁶ H. Sepp. Ohtlikkuse arvestamine karistuse mõistmisel kohtupraktikas. *Juridica* 2008/8.

¹⁶⁷ C. P. Ewing. Preventive Detention and Execution: The Constitutionality of Punishing Future Crimes. *Law and Human Behavior*. Vol. 15, No. 2, 1991. Lk 141.

¹⁶⁸ J. L. Müller, K.-A. Haase, G. Stolpmann. Recidivism and Characteristics of Highly Dangerous Offenders Being Released from Retrospectively Imposed Preventive Detention: An Empirical Study. *Behavioral Sciences and the Law*. Vol 31, kolmas väljaanne. Mai/Juuni 2013. Lk 361.

¹⁶⁹ M. L. Corrado. Punishment and the Wild Beast of Prey: The Problem of Preventive Detention. *Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol 86, 3. väljaanne. Kevad 1996. Lk 794.

kinnipidamise juhtumid leiavad tegelikult aset häda(kaitse)seisundis – kõrvaldamaks teatud isikust tulenevat ohtu teiste isikute õigushüvedele, peab piirama ohtu põhjustatava isiku vabadust. Ohu ja sel moel konfliktiolukorra kõrvaldamiseks (ja õiguskorra tagamiseks tulevikus) piiratakse selle isiku vabadust, kes vastutab konfliktiolukorra tekkimise eest. Selline lähenemine vastab üldtunnustatud ja ka mitmel muul juhul kasutatavatele hädaseisundi põhimõtetele, kuivõrd vabaduse piiramine on ohu tõrjumiseks vajalik ja kaitstavad õigushüved on sedavõrd olulised, et nende rikkumise talumist ei saa potentsiaalsetelt ohvritelt kurjategija vabaduse säilitamise huvides nõuda. Kui riik sellises olukorras karistusjärgset kinnipidamist rakendab, siis täidab ta kurjategija põhjustatud hädaseisundis oma kaitsekohustust, lähtudes hädaseisundi põhimõtetest.¹⁷⁰

Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik oma 2006. aasta oktoobri külastuse ajal arutas mitmete liidumaa asjatundjate, kohtunike ja ekspertarstidega samal teemal. Oma raportis nimetatud külastusest märkis ta, et on võimatu hinnata täieliku kindlusega, kas isik vabanes paneb uuesti süütegusid toime. Psühhiaatrid hindavad pidevalt isikute käitumist kinnipidamisasutustes, kes võivad aga väljaspool neid asutusi käituda teisiti. Lisaks on raske hinnata tingimusi, mis ootavad kinnipeetavat vabaduses.¹⁷¹ Ka Saksa konstitutsioonikohus ja kriminoloogiaprofessorid Frieder Dünkel ja Dirk van Zyl Smit on kinnitanud, et esiteks ei ole isiku käitumine vanglas üksi piisavaks aluseks isiku ohtlikkuse hindamisel ning teiseks on sellistel alustel põhinevad hinnangud ebausaldusväärsed ja on vastuolus teaduslike prognoosiuuringute reeglitega. Vanglapõhised uuringud, mille kohaselt saab isikute käitumist väljaspool kinnipidamisasutust hinnata vanglas käitumise põhjal vaid piiratud ulatuses, on truism. Tõrges käitumine võib olla vaid peegeldus isiku ellujäämissoovist ning peaks hoopis prognoosi suhtes positiivseks hindama, samas kui märkamatu käitumine võib olla eesmärgipärane režiimiga kohanemine ilma, et isik oleks valmis muutuma, mida peaks just hindama prognoosi suhtes negatiivseks.¹⁷² Esimeses peatükis kirjeldatud Saksamaal kohaldatud karistusjärgne kinnipidamine reservatsiooniga¹⁷³ põhines just hinnangul isiku käitumisele vanglas ning Grischa Merkel on sealjuures märkinud, et nii kaua kuni karistusjärgne kinnipidamine piisavalt karistusest ei erine, riivab reservatsiooniga kohaldatav

¹⁷⁰ W. Frisch. Karistusjärgse kinnipidamise põhialused ja põhiküsimused. *Juridica* 2008/8. Lk 534.

¹⁷¹ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 76.

¹⁷² F. Dünkel, D. Van Zyl Smit (viide 61), lk 635-636.

¹⁷³ *Supra*. Lk 18.

karistusjärgne kinnipidamine kahekordse karistamise keeluga. Seega võiksid kinnipeetavad vaidlustada *nulla poena sine culpa* printsiibi rikkumise.¹⁷⁴

Grischa Merkel on juhtinud ka tähelepanu, et kuigi karistusjärgse kinnipidamise kohaldamiseks on vaja täita teatud eeldused, on siiski tegemist kohtu diskretsiooniga, kuna kohtunikud peavad hindama isikute ohtlikkust, mis põhineb problemaatilisel hinnangul isiku kalduvuse kohta panna toime ohtlikke kuritegusid. Ta leiab, et on põhjust arvata, et mingis mõttes leiab see otsuse langetamine aset avalikkuse silmis. Selle tulemusena pole mitte nii väga tegemist seaduse muudatusega, mis mõjutab kohtuid ühes või teises suunas, vaid pigem avalikkuse nägemusega kriminaalsusest, eriti seksuaalsetest rünnakutest. Siinkohal on suur mõju meedial, kes võimendavad kajastuse hulga ja viisiga teatud juhtumeid, nagu varasemalt töös näiteks toodud juhtumid Saksamaal ja mujal Euroopas¹⁷⁵.¹⁷⁶

Lisaks eelnevalt analüüsitud ohtlikkuse hindamise probleemidele, on tõstatatud ka küsimus ohtlikkuse määra suurusest – kui suur peab olema tõenäosus, et isik võib tulevikus toime panna uusi raskeid kuritegusid. Merkel viitab siinkohal EIÕK art 5 lg 1 punktile c, mille kohaselt peab eelseisva teo toimepanemise tõenäosus olema kõrge, püüdes sellist nõuet kõrvutada isiku kinnipidamise ohtlikkuse kohaldamise eeldusega. Ta rõhutab, et sellise nõude tõttu ongi konkreetse ohu puudumisel isiku kinnipidamine olnud vaid erandlik „ohverduis“. Dünkel ja van Zyl Smit on prognoosi tõenäosuse kohta küsinud samuti kui suur on „suur tõenäosus“ ning leidnud, et selle hindamisel tuleb lähtuda kahest aspektist: kui suur on retsiidiivsuse oht ja elu, füüsilise puutumatus jms kuritegude raskusaste.¹⁷⁷ Kui peamiselt räägitakse isiku ohtlikkusest vägivalda- ja seksuaalkuritegude kontekstis, siis eelmises peatükis kirjeldatud kohtuasjas *Mork vs. Saksamaa* leiti, et ka isik, kes põhjustab ulatusliku majanduslikku kahju, saab pidada ohtlikuks. Samasugusele tulemusele on jõutud ka asjas *Grosskopf vs. Saksamaa*, kus isik oli korduvalt toime pannud varguseid. Mis on aga selliste asjaolude puhul problemaatiline, et isiku vabadust võib peale karistuse kandmist piirata ka ebamäärase majandusliku kahju tõttu ning, et Grosskopfi varasemad teod, kuigi järjepidevad ja tõsised, ei olnud vägivaldsed.¹⁷⁸ Eestis kehtinud karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise aluseks olevate süütegude hulka ei kuulunud varavastased süüteod, v.a KarS § 87² lg 2 p 1

¹⁷⁴ G. Merkel (viide 19), lk 1050 ja 1056.

¹⁷⁵ *Supra*. Lk 18.

¹⁷⁶ G. Merkel (viide 19), lk 1049.

¹⁷⁷ F. Dünkel, D. Van Zyl Smit (viide 61), lk 634.

¹⁷⁸ C. Michaelsen (viide 16), lk 159.

sõnastusest tulenevalt lauseosa „või muus peatükis sätestatud tahtliku kuriteo eest, mille koosseisutunnuseks on vägivalda kasutamine“ järgi ka näiteks röövimine.

Käesolevas töös on juba välja toodud, et kolmel neljandikul vangidest esineb psühholoogilisi kõrvalekaldeid¹⁷⁹, seega on raske ohtlikkust otseselt seostada mõne sellise kõrvalekalde esinemisega. Samas on aga pedofiilia ja muud seksuaalhäired diagnoositavad psühholoogilised haigused, mis kindlasti võiks olla üheks aluseks isiku ohtlikkuse hindamisel. Nende haiguste hindamine annab omakorda alust otsustamiseks, kas isikut on tarvis pikemalt kinni pidada kui annab alust tema süü teatud teos. Siinkohal on sobivaks näiteks hiljuti ajakirjandusest läbi käinud juhtum seoses kunagise tuntud ajakirjaniku ja reklaamiärimehe Toomas Meolaga. 2006. aastal mõistis Harju maakohus Meola süüdi kehalises väärkohtlemises, sugulise kire vägivaldses rahuldamises alaealise suhtes, sugulise kire rahuldamises lapsealises, alaealise kasutamises pornograafilise foto valmistamises ja lapsporno valmistamises. Talle mõisteti kolme aasta ja nelja kuu pikkune vangistus, kuid Meola vabanes ennetähtaegselt 2. detsembril 2008. 2012. aasta 30. oktoobril peeti ta kahtlustatavana taas kinni ning prokuröri taotlusel ja kohtu loal vahistati ning ta on kohtu alla antud süüdistusega, et ostis, müüs ja vahendas Meola aastail 2009-2012 erinevate veebilehtede kasutajakontode kaudu raamatuid, fotosid, ajakirju ja kalendreid, mis kujutasid nooremaid kui 18-aastaseid pornograafilises situatsioonis ja nooremaid kui 14-aastaseid erootilises või pornograafilises situatsioonis. Samuti süüdistatakse Meolat selles, et ta kaasas alla 14-aastast poissi korduvalt oma sugulise kire rahuldamisele suguühendusest erineval viisil.¹⁸⁰

Tema ennetähtaegset vabastamist 2008. aastal toetasid nii Lõuna ringkonnaprokuratuuri prokuröri abi Alar Häidberg kui Tartu vangla esindaja. Kohus leidis, et esimest korda vanglas viibiva ja enamuse karistusest ära kandnud Meola puhul esinevad positiivsed asjaolud annavad tema vabastamiseks piisava ja põhjendatud aluse. Tema käitumine vangistuses olevat olnud korrektne ja eeskujulik, ta oli loonud pere, vangistuses olles abiellunud, tal oli olemas kõigi lähedaste toetus, elu- ja töökoht, paljudelt isikutelt toetuskirjad vangistusest ennetähtaegseks vabastamiseks ja ta soovis alluda seksuaalsuundumuse häire ravile. Ka Meola advokaat nõustus, et trellide taga olevat ta olnud

¹⁷⁹ *Supra*. Lk 10.

¹⁸⁰ Psühhiaater pedofiil Meolast: tal polnud võimalustki paraneda. – Postimees 17.04.2013; Loe, kuidas põhjendati pedofiil Meola vanglast vabastamist. – Postimees 17.04.2013.

väga eeskujulik ja tema väljapääsemist toetasid vangla vaimulik ja tema inspektor-kontaktisik. Vangla direktori ja kriminaalhooldaja arvamused olid samuti positiivsed. Tartu maa-, haldus- ja ringkonnakohtu pressiesindaja rõhutas tookord ka, et kui süüdimõistetud oleks vabanenud otse vangistusest, oleks tema suhtes järgnev kontroll ja järelevalve puudunud täielikult. Antud juhul kohaldati Meolale aga aastaseks katseajaks käitumiskontrolli koos mitmete lisakohustustega.¹⁸¹

Nimetatud tingimuste nimekiri oli päris pikk: Meola pidi elama kohtu määratud elukohas oma ema juures, ilmuma kriminaalhooldaja määratud ajavahemike järel kriminaalhooldusosakonda registreerimisele, alluma hooldaja kontrollile, saama elukohast kauemaks kui 15 päevaks lahkumiseks hooldajalt loa, mitte tarvitama alkoholi ega narkootikume, osalema seksuaalkurjategijatele mõeldud sotsiaalabiprogrammis, alluma seksuaalsuundumuse häire ravile ja mitte suhtlema kannatanutega. Need nõuded kehtisid tema suhtes aasta, mille jooksul täitis ta kõiki ettekirjutusi ja oli 2009. aasta detsembris vaba mees.¹⁸²

Seksuoloog-psühholoog on kommenteerinud Meola hinnangut ennetähtaegsel vabastamisel järgmiselt: „Loomulikult ta vanglas ei saada midagi korda, seal ju ei ole lapsi. Aga kui ta välja tuleb, siis ta sooritab täpselt sama sorti kuriteo uuesti,¹⁸³ ning juhtinud tähelepanu isikute hindamise puhul olulisele asjaolule – isiku ohtlikkust ei saa hinnata ainult lähtuvalt isiku käitumisest vanglas. Ka ei saa usaldada isikute vabatahtliku nõustumist neile kohaldatava raviga, sest nagu Põhja prefektuuri kriminaalbüroo lastekaitsetalituse juht Pille Alaver on märkinud, siis enamasti on pedofiilid nõus igasuguse raviga, aga seda mitte terveks saamise eesmärgil, vaid soovist vähendada karistust. Üldiselt kahetsevad nad vaid seda, et vahele jäid.¹⁸⁴

Kirjeldatud juhtum ei vastanud ennetähtaegse vabastamise hetkel küll teistele eeldustele, mis karistusjärgse kinnipidamise kohaldamiseks on vajalikud, kuid annab kaks olulist järeldust ja pidepunkti tulevikuks ohtlike kurjategijatega tegelemiseks. Esiteks, meil on olemas eksperdid, kes oskavad anda pädevat hinnangut selliste isikute kalduvuste kohta nagu

¹⁸¹ Loe, kuidas põhjendati pedofiil Meola vanglast vabastamist. – Postimees 17.04.2013.

¹⁸² U. Jaagant. Karistuse kandnud seksuaalkurjategijate kontroll vajab tõhusamaid meetmeid. – Eesti Päevaleht 17.04.2013.

¹⁸³ Psühhiaater pedofiil Meolast: tal polnud võimalustki paraneda. – Postimees 17.04.2013

¹⁸⁴ U. Jaagant (viide 181)

eelkirjeldatud Toomas Meola. Teiseks, annavad sellised juhtumid juhiseid, millest lähtuda isikute ohtlikkuse hindamisel – loomulikult peaks isiku hinnang hõlmama kõike võimalikku, kuid kindlasti ei saa rõhku panna isiku käitumisele kinnipidamisasutuses ning vajalik on eksperdi kaasamine protsessi. Eksperdi vajalikkus on tegelikult lihtne – isikud, kes süüdlasega menetluse käigus, otsuse tegemisel ja kinnipidamisasutuses kokku puutuvad hindavad isiku varasemaid tegusid ja tema käitumist vastavalt siis menetluse käigus või kinnipidamisasutuses, nad aga ei näe tegudest kaugemale – nagu eelnevast näha võib isik vabanemise nimel öelda kõike, oluline on näha selle tegelikku põhjust. Saksamaa on oma teatud parandustes läinud ekspertide hinnanguga sammukese kaugemalegi, öeldes, et isiku ohtlikkust peaksid hindama eksperdid, kes ei ole kinnipeetavaga või tema raviga seotud ehk siis menetlusest sõltumatud eksperdid.¹⁸⁵ Nimetatud ettepanek on küll pisut teises kontekstis, kuid see muudab efektiivsemaks eelnimetatud – näha isikust ja tema tegudest kaugemale. Samas, nagu töös viidatud, ei saa hinnangu andmisel toetuda vaid kliinilisele hinnangule, kuna võrreldes kliinilise hinnanguga on statistiline hinnang täpsem, vähem eksitav faktide hindajale. Kuna aga statistiline hinnang põhineb tüüpomadustel, on vajalik selle kombineerimine individuaalse kliinilise riskianalüüsiga.

Nagu eelnevalt töös märgitud¹⁸⁶, on EIK paika pannud, et konventsiooni artikli 5 lg 1 punktis e nimetatud ebaterve psüühika konstateerimiseks peab olema täidetud kolm tingimust: ebaterve psüühika olemasolu peab olema tõendatud veenvalt, ebaterve psüühika määr peab olema niisuguse raskusastmega, mis õigustab sunniviisilist kinnipidamist ning isiku jätkuva kinnipidamise põhjendatus sõltub eelnimetatud vaimse seisundi kestvusest. Samas ei nõua konventsioon, et kinnipeetava seisund alluks ravile. EIK on ka öelnud, et kinnipidamine konventsiooni artikkel 5 lõige punkti e alusel ei pruugi olla vajalik vaid isiku vaimse seisundi raviks või leevendamiseks, aga ka olukorras, kus see vajab kontrolli ja järelevalvet, et takistada isikut põhjustamast kannatusi endale või teistele. 2011. aasta 28. juuni otsuses on EIK end siiski ebaterve psüühika ja vaimuhäirete debatist tagasi tõmmanud ning jätnud sellekohase hinnangu riigisiseste institutsioonide otsustada.¹⁸⁷

Leitud on tõendeid selle kohta, et ohtlikkus on tihedalt seotud vanusega. Isikud, kes on veel noores eas ning kelle „kriminaalikirjäär“ alles ees, panevad uue kuriteo vabanedes toime

¹⁸⁵ F. Dünkel, D. Van Zyl Smit (viide 61), lk 633.

¹⁸⁶ *Supra* lk 11.

¹⁸⁷ EIKo 28.06.2011, 3300/10, S. vs Saksamaa, p 81.

suurema tõenäosusega. See tõenäosus väheneb vanusega. Praeguse süsteemi järgi, kus karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine sõltub suuresti isiku varasemasele kriminaalsele taustale, võivad aga ohtlikumad isikud jääda vabadusse.¹⁸⁸ Vanuseline seos ohtlikkusega seisneb ka faktoritest, mis mõjutavad isikut kriminaalset karjääri alustama – väärkohtlemine ja ahistamine lapsepõlves. Neid seoseid on hiljuti uurinud Capsi jt, kelle meeskond tegeles kolme faktoriga: geneetiline haavatavus ehk suutmatus käia ümber stressiga, väärkohtlemine varajases lapsepõlves ning kalduvus edasisele antisotsiaalsele käitumisele. Geneetiline haavatavus põhjustas häireid ning kalduvust vägivaldusele, kuid ainult koosmõjus varase väärkohtlemisega, samas aga väärkohtlemine viis alati antisotsiaalse käitumise kasvuni. Lisaks eelnevale võivad asotsiaalset käitumist põhjustada ka epilepsia, nakatunud puugi hammustus, mis võib põhjustada ajus selliseid muutusi, mis võivad esile tuua äkilist vägivaldset käitumist. Ajufunktsioonide mõju käitumisele illustreerib edukalt näide 40-aastasest Ameerika keskkooli õpetajast, kes hakkas ootamatult huvi tundma pedofiilsete filmide ja muu pornograafilise materjali vastu, püüdis kohtamas käia lastega ja külastada prostituute. Tema otsaesise piirkonnast leiti kasvaja, mis kirurgiliselt eemaldati. Mõnda aega avaldas see positiivset mõju, kuid mõne aja pärast naasid eelnevalt nimetatud huvid – uus uuring näitas, et kasvaja oli uuesti tekkinud.¹⁸⁹

Anderson jt on oma uurimuse käigus jälginud kahe lapse arengut varajases east. Mõlemad ei suutnud juba väikeste lastena järgida reegleid või õppida karistustest, neil puudus empaatia teiste vastu, polnud motivatsiooni ega initsiatiivi, nad olid emotsionaalselt ebastabiilsed, ei suutnud arendada sõprussuhteid ega väljendanud süütunnet või kahetsust; nad valetasid krooniliselt, varastasid ning kaklesid. Noorte täiskasvanutena ei suutnud nad hoida tööd, käia ringi rahaga või teha tulevikuks plaane ega seada eesmärke. Kõige eelneva tõttu sõltusid nad täielikult oma vanematest. Samas olid nende intellektuaalsed võimed normaalsed. Eelkirjeldatud näitajad on võrreldavad paljude karistusjärgselt kinnipeetavatega, kui välja arvata muidu täiesti normaalne perekondlik taust. Neid kahte isikut aga järgiti kindlate juhtumiste tõttu, mis leidsid aset nende väga varajases eas: üks nendest oli 15 kuuselt jäänud auto alla, kuid paranes täielikult mõne päevaga. Tema käitumises ei märgatud muutusi kuni kolmanda eluaastani, kui ta hakkas käituma hälbeliselt. Teine oli kolme kuuselt

¹⁸⁸ P. H. Robinson. Punishing Dangerousness: Cloaking Preventive Detention as Criminal Justice. Harvard Law Review. Vol 114, nr 5, 2011. Lk 1451.

¹⁸⁹ G. Merkel, (viide 19), lk 1058.

üleelanud otsmikukasvaja eemalduse. Arstide ja teadlaste sõnul paranes ta edukalt ning kuni üheksanda eluaastani esines vaid kergeid käitumuslikke häireid.¹⁹⁰

Müller, Haase ja Stolpmann uurisid 24 kuu jooksul kurjategijate gruppi, kes olid hinnangute kohaselt väga ohtlikud, kuid kes vabastati kinnipidamisasutusest, kuna neile oli karistusjärgset kinnipidamist kohaldatud tagasiulatuvalt. Uurimuse käigus püüti välja selgitada, kui ohtlike isikutega oli tegelikult tegemist ning kui pädevad on sellesisulised hinnangud kurjategijatele, kelle suhtes soovitatakse kohaldada karistusjärgset kinnipidamist. Grupp koosnes 25 inimesest, kes jaotati mitte-retsdivistideks, kergeteks, rasketeks ja eriti rasketeks retsdivistideks. Mitte-retsdivistide grupp hõlmas isikuid, kes 24 kuu jooksul karistusregistrisse uuesti ei sattunud. Kerged retsdivistid olid isikud, kellele oli mõistetud maksimaalselt ühe aastane vanglakaristus, sh trahvid ja tingimisi karistused. Rasket retsdivistid olid isikud, kellele mõisteti vähemalt aastane vanglakaristus võimaluseta tingimisi vabaneda. Väga rasket retsdivistid oli isikud, kes määrati kas psühhiaatriaiahaiglasse või karistusjärgse kinnipidamise raames karistuslikku kinnipidamisasutusse. 60% (15 isikut) sattusid kahe aasta jooksul uuesti karistusregistrisse; kusjuures 40%, keda hinnati püsivalt ohtlikuks, ei pannud selle aja jooksul toime ühtegi süütegu. Esimese 18 kuu jooksul oli uue süüteo toime pannud 80% retsdivistidest. Rasket ja eriti rasket retsdivistid panid teo toime oluliselt varem (keskmiselt pärast 9,3 kuud) kui kerged retsdivistid (16 kuud).¹⁹¹

Peaaegu iga isiku hinnangu puhul võeti arvesse isiku süüteo eelseid ja järgseid isikuomadusi, enamustel juhtudel toetuti isiklikele toimikutele, ka kasutati rohkelt isiku sotsiaalse olukorra hinnangut pärast vabanemist ning loomulikult eelnevat süütegu. Üllatavalt vähe – vaid 40 protsendil juhtudest toetuti tervisekontrolli kaardile ja psühholoogilisele läbivaatusele (45 protsendil juhtudest). Empiirilisi kontrollnimekirju¹⁹², mis on soovituslikud isikute ohtlikkuse prognoosimisel, kasutati samuti arvestatavalt vähe – 42 protsenti ekspertidest ei kasutanud ühtegi.¹⁹³

Tehtud uurimusest võib välja tuua mõned konkreetset näitajad, millele isiku ohtlikkuse hindamisel rõhku panna. Kuigi ekspertide hinnangutes oli puudujääke, siis

¹⁹⁰ *Ibid.* Lk 1059.

¹⁹¹ J. L. Müller, K.-A. Haase, G. Stolpmann. (viide 164). Lk 362-365.

¹⁹² Näiteks Kliinilise ajaloo riskijuhtimine-20 (HRC-20), Seksuaalvägivalla risk (SVR-20), Psühhopaatia ümbertöötatud kontroll-list (PCL-R).

¹⁹³ J. L. Müller, K.-A. Haase, G. Stolpmann. (viide 164). Lk 365-366).

juhtumite puhul, kus ei soovitatud paigutamist karistusjärgsele kinnipidamisele või jäeti küsimus üldse lahtiseks, ei pannud isikud toime uut süütegu. Isikud, kellel olid registris raskemad süüteod oli ka kõrgem kalduvus alkoholi ja narkootiliste ainete kuritarvitamisele. Samuti osutusid olulisteks näitajateks raske perekondlik taust, viibimine kinnistes eriasutustes (nt erikool – mitte-retsidiivistid 20%, kerged retsidiivistid 37,5%, rasked retsidiivistid 57,1%) ning seksuaalse väärkohtlemise protsent on raske retsidiivismiga isikute seas oluliselt kõrgem (42,9%), kui teises kahes isikute grupis (mitte-retsidiivistidel 0% ja kerge retsidiivismiga isikutel 25%). Rohkem kui pooled rasked retsidiivistid olid üles kasvanud lastekodudes, samas kui kergete retsidiivistide seas oli see näitaja üks kolmandik. Kuigi vanuse seos isiku ohtlikkusega on veel vähe uuritud, leidub seos raske retsidiivistide ja varasema delinkventsuse vahel (rasketel retsidiivistidel keskmine vanus 15,4 aastat, mitte-retsidiivistide vanus 22,2 aastat). Oluline ohtlikkuse näitaja on ka antisotsiaalse isiksusehäire diagnoos – ligi 80 protsendil rasketel retsidiivistidel võrreldes mitte-retsidiivistide 32 protsendiga.¹⁹⁴

Eelnimetatud näitajatele lisaks toetub isiku mõistmine karistusjärgsele kinnipidamisel oluliselt isiku kalduvusele panna toime kuritegusid. Kalduvus Saksamaa karistusseaduse mõistes on isiku suhtumine, mis soodustab tema kuritegude toimepanemist ehk kavatsust kuritegu sooritada või vähemalt valmisolekut seda tegema esimesel võimalusel. Seega peab psühhiaatiline riskihinnang keskenduma kurjategija isikuomadustele ja tegudele, et välja selgitada olulisim hindamaks tema suhtumist. Peamise kriteeriumina arvestatakse ekspertide poolt isiksusehäireid (antisotsiaalsust). Teiste oluliste valiku aluste seas on ka rikkumised varajases eas ja süütegude iseloom, aga ka nende sagedus ja kasvav raskusaste.¹⁹⁵

Väljatoodud näited peaksid põhjendama vajadust eksperdi järgi karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise otsustusprotsessis. Samuti peaks isiku asotsiaalse käitumise põhjuste mõistmine aitama pakkuda ka vajalikku professionaalset abi. Sellise abi vajalikkust on rõhutanud ka EIK, Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik ja Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT).¹⁹⁶ Ka Saksamaa konstitutsioonikohus on oma 2011. aasta 4. mai otsuses leidnud, et karistusjärgse kinnipidamise eristamiseks on üks nõuetest kohase ravi pakkumine, kuna meetme eesmärk on

¹⁹⁴ *Ibid.* Lk 376-378.

¹⁹⁵ *Ibid.* Lk 367.

¹⁹⁶ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 129.

hoida ära kuritegusid tulevikus ning see on võimalik vaid isikute „ravimine“ selliselt, et korduvkuritegevuse võimalus muutuks võimalikult minimaalseks.¹⁹⁷

3.3 Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 1 / EIÕK art 5 lg 1 p a alusel

PS § 20 lg 2 p 1 sätestab isikult vabaduse võtmise „süüdimõistva kohtuotsuse /.../ täitmiseks“ ning EIÕK art 5 lg 1 p a „pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel“. Seega on tegemist kahe sisuliselt ühesuguse sättega. Samas aga on Riigikohus märkinud, et EIK praktika kohaselt tuleb vabaduse võtmise aluseid tõlgendada kitsalt ning neid ei tohi tõlgendada põhiõiguste kandja kahjuks.¹⁹⁸ Viimase osas ei ole muidugi kahtlust, sest riigi sekkumine isiku vabadustesse peab jääma minimaalseks. Samuti on avaldatud arvamust, et karistusjärgse kinnipidamise vormis isikute põhiõiguste piiramine on põhjendamatu ning põhineb ühiskonna alusetul hirmul.¹⁹⁹ Samas, nagu eelnevalt töös ka rõhutatud on üks karistusõiguse ülesandeid kaitsta ühiskonda ohtlike kurjategijate eest²⁰⁰ ning riik on kohustatud tagama isikute füüsilise, psüühilise või seksuaalse puutumatus. Ka riigikohtunikud Villu Kõve, Peeter Jerofejev ja Henn Jõks on oma eriarvamuses märkinud, et isikuvabadus ei ole ainus põhiõigus ning, et teatud juhtudel ei kaalu teistele isikutele ohtliku isiku vabadusõigus üles teiste isikute põhiõigus elule, tervisele, inimväärikusele jms, mille tagamine on PS §-de 13 ja 14 järgi riigi ülesanne.²⁰¹ Selge on, et kurjategijate seas leidub isikuid²⁰², kelle puhul pole muid alternatiivseid vahendeid, kui tema kinnipidamine vastavas asutuses. Ka Michaelsen leiab, et ühiskonna kaitse ohtlike kurjategijate eest kannab legitiimset eesmärki ning karistusjärgne kinnipidamine on selleks kohane meede. Ja ka EIK nõustub, et karistusjärgne kinnipidamine pole EIÕK-ga vastuolus *per se*.²⁰³

Riigikohtunik Ivo Pilving on oma eriarvamuses rõhutanud, et hinnanguruumi puudumine (kohus leidis, et süüdimõistmise tuvastamine pole hinnanguline küsimus) ei

¹⁹⁷ Saksamaa konstitutsioonikohtu pressiteade (viide 135); C. Michaelsen (viide 16), lk 163.

¹⁹⁸ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 79; T. Kolk. PõhiS §20/5. – Ü. Madise jt (toim) (viide28).

¹⁹⁹ G. Stefanopoulou. Public Protection from Dangerous Criminals within Europe. The Art of Crime. Issue 5 – Märts 2013. Kättesaadav: <http://www.theartofcrime.gr/eng/?pgtp=1&aid=1365197693#1> (02.03.2014).

²⁰⁰ *Supra*. Lk 16

²⁰¹ RKÜKo 3-4-1-16-10, Riigikohtunike Villu Kõve, Peeter Jerofejevi ja Henn Jõksi eriarvamus, p 3.

²⁰² Varasemalt näiteks toodud Ameerikas kinnipeetav Leroy Hendricks. – *Supra*, lk 11.

²⁰³ C. Michaelsen (viide 16), lk 167.

muuda ühtegi asjaolu vormiliseks. Süüdimõistmine teatud tunnustega kuritegude eest on karistusjärgse kinnipidamise kohaldamisel materiaalõiguslik eeldus, mille puudumine välistab selle kohaldamise täielikult, olgu isiku ohtlikkus kuitahes suur. Ainuüksi isiku ohtlikkuse tõttu KarS § 87² lg 2 alusel ei saa isikut kinni pidada ning seetõttu on süüdimõistmise ja karistusjärgse kinnipidamise vahel otsene ja sisuline seos.²⁰⁴ Samasugusele arvamusele on jõudnud ka riigikohtunik Priit Pikamäe, märkides, et karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise vahetuks aluseks on süüdimõistetud poolt toimepandud viimane kuritegu ja selle vajalikkus otsustatakse kohtu poolt samas menetluses teiste karistuse mõistmise raames lahendatavate küsimuste hulgas.²⁰⁵ Selleks, et karistusjärgne kinnipidamine oleks õigustatud, peab isiku kriminaalne käitumine ja üldine hinnang andma piisavalt alust karta, et ta on ühiskonnale ohtlik. Selleks, et see kriteerium oleks täidetud, peab isik olema toime pannud mitu tõsist kuritegu; üks (viimane) toimepandud kuritegu on vaid üheks märgiks, et tegemist on ohtliku isikuga. Samas aga see viimane süütegu pakub puuduoleva osa terviklikust pildist, mis kinnitab potentsiaalset ohtlikkust ning on seetõttu oluline nii süüdimõistvaks otsuseks konkreetse toimepandud kuriteo eest, kui karistusjärgse kinnipidamise kohaldamiseks. Rõhk on faktil, et kriminaalse käitumise akumulatsioon muutub piisavaks põhjuseks isiku kinnipidamist pikendada. Niisiis otsus, kas süüdimõistetule tuleks kohaldada karistusjärgset kinnipidamist või mitte, muutub süüdimõistmise olemuslikuks osaks; seega karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine järgneb süüdimõistvale otsusele.²⁰⁶ Samas on Merkel leidnud ka, et karistuse ja süü idee piirab isiku kinnipidamise ulatust vastavalt meetmele, mis on teo raskusega proportsionaalne – probleemi tuum seisneb ühelt poolt karistuse õiguspärastamisel ja teiselt poolt isikute kinnipidamises ühiskonna turvalisuse eesmärgil.²⁰⁷ Asjas *Van Droogenbroeck vs. Belgia* oli kohus rahul ka otsusega, millega mõisteti isikule vanglakaristus ning määrati karistusjärgne kinnipidamine põhjendusega, et tegemist „jagamatu tervikuga“^{208, 209}.

Tulles põhjusliku seose mõistega karistusõiguse teooria juurde, siis ei jää samuti kahtlust, et isiku süüdimõistmise ja karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise vahel on põhjuslik seos. Nimelt on ekvivalentsusteooria kohaselt põhjuslik seos olemas, kui tegu on

²⁰⁴ RKÜKo 3-4-1-16-10, Riigikohtunik Ivo Pilvingu eriarvamus.

²⁰⁵ *Ibid.* Riigikohtunik Priit Pikamäe eriarvamus, p 2.2.

²⁰⁶ G. Merkel (viide 19), lk 1061-1062.

²⁰⁷ *Ibid.* Lk 1063.

²⁰⁸ Inglise keeles „*an inseparable whole*“ – eesti keeles „jagamatu tervik“ (autori tõlge).

²⁰⁹ G. Merkel (viide 19), lk 1061.

tagajärje saabumise eeldus, st ilma selleta ei oleks tagajärge saanud. Tagajärje on põhjustanud mainitud tegu, kui ei ole võimalik tegu mõtteliselt kõrvaldada ehk ära mõelda, ilma et ka tagajärg ära langeks.²¹⁰ Tegemist on küll süüteo koosseisu objektiivse külje tunnusega, kuid kui see tuua üle karistusjärgse kinnipidamise kohaldamisse, siis jõuame me järelduseni, et isiku süüdimõistmise ja karistusjärgse kinnipidamise vahel on põhjuslik seos: juhul, kui isik on küll ühiskonnale ohtlik, kuid teda ei mõisteta (viimasena) toimepandud teos süüdi, ei saa isiku suhtes karistusjärgset kinnipidamist kohaldada. Samasugune seos on ka isiku ohtlikkuse ja karistusjärgse kinnipidamise vahel: juhul kui isik mõistetakse (viimati) toimepandud teos süüdi, kuid teda ei hinnata ühiskonnale ohtlikuks, pole võimalik karistusjärgset kinnipidamist kohaldada. Nagu ka EIK on oma otsuses *M. vs. Saksamaa* öelnud, peab kinnipidamine mitte üksnes ajaliselt süüdimõistmisele järgnema, vaid peab sellest tulenema ning sellel põhinema ehk nagu nõuab ka põhiseadus – olema sisuliselt seotud. Kuigi süüdimõistmisel karistusjärgse kinnipidamise eeldusena puudub hinnanguline ruum, on seos siiski sisuline. Nimelt annab isiku viimati toimepandud kuritegu, mis on ka süüdimõistmisel üheks karistusjärgse kinnipidamise eelduseks, vajaliku osa tervikust andmaks hinnangut isiku ohtlikkusele.

Peamine probleem on aga selles, kas ja millisel määral on õigustatud hoida isikut uuest kuriteost eemal teosüüd ületava vabadusekaotusliku karistusega. Teo või süüga ebaproportsionaalse karistuse kohaldamine on inkluosioonistrateegia jaoks süsteemivastane. Süsteemitruudus nõuab, et isikult tohib võtta välise vabaduse üksnes sel määral, millises tal endal sisemine vabadus puudub – niisiis määral, mil ta ei ole ise võimeline normikohaselt käituma ehk vastavalt tema süü suurusele. Kui kohaldada isiku suhtes täiendavat, tema süüd ületavat ja tema ohtlikkusest tulenevat vabadusekaotust, tähendab see *venire contra factum proprium* ning üleminekut välja lülitavale ehk ekskludeerivale süsteemile. Viimane tähendab, et isik lülitatakse välja tavapärasest inkludeerivast karistusõigussüsteemist ning teda koheldakse süsteemi vastase ehk vaenlasena. Tänapäevases keerulises kriminaalpoliitilises olukorras tuleb tõepoolest tunnistada mõnede isikute või gruppide olemasolu, kes on end ühiskonna normisüsteemist välja lülitanud ning võitlevad selle vastu. Isik on ise end oma raskete kuritegude kodanikuühiskonnast diskvalifitseerinud ning süü lunastamise võimatuks teinud. Seetõttu on ka mõisteta, et riik peab kasutama erilisi karistusõiguslikke vahendeid, et ühiskonda selliste isikute vastu kaitsta. Ehk teisisõnu – kui isik on end asetanud

²¹⁰ KarS § 12/12.2. – J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Komm vlj. 3 vlj. Tallinn: Juura 2009.

kodanikuühiskonna normistikust väljapoole, siis on riigil õigus neid isikuid eksklusiivselt kohelda.²¹¹

Tõepoolest jääb, hoolimata sellest, et süüdimõistmise ja karistusjärgse kinnipidamise vahel on põhjuslik seos, üles probleem eesti karistusõigussüsteemis kehtivast süül põhinevast isiku karistamisest. Riigikohus on öelnud ning ka põhiseaduse kommentaarid on PS § 20 lg 2 punkti 1 tõlgendusel lähtunud Riigikohtu otsusest, et lauseosa „süüdimõistva kohtuotsuse /.../ täitmiseks“ õigustab isikuvabaduse võtmist, mis otseselt tuleneb isiku süüdimõistmisest konkreetse kuriteo toimepanemise eest. Kuigi karistusjärgne kinnipidamine omab ka sisulist seost süüdimõistva kohtuotsusega, andes alust veenduda isiku ohtlikkuses, on selle määramise põhjuslikkus teosüü-ülene, kuna süüdimõistev otsus annab tervikliku pidi isiku ohtlikkusest koos eelnevate kuritegude ja süüdistatava isikuga. Põhiseaduse § 20 lg 2 p 1 oma sõnastuses koosmõjus KarS §-ga 56 ei anna võimalust lähtuda isiku kinnipidamisel süü-ülesest – sellise tõlgenduse kohaselt tuleb hoolimata teistest Riigikohtu puudulikest põhjendustest nõustuda, et nimetatud säte ei anna alust isiku kinnipidamiseks pärast süüteo eest määratud (teosüül põhinevat) karistuse ärakandmist. Riigikohtu ja EIK kohaldamise erinevused tulenevadki põhiseaduse ja EIÕK sõnastuste erinevustest ja tõlgendamisest. Viimane annab oma sõnastuses piisavalt laia tõlgendusvabaduse, mis autori arvates ei riiva ülemääraselt süüdimõistetava vabadusõigust, kuid jätab riigile ruumi täita oma kohustusi ühiskonna kaitsmisel ohtlike kurjategijate eest proportsionaalsel ja seaduslikul viisil. Siinkohal tulebki mängu seadusandja roll, kes peaks looma alused, nagu eelnevalt öeldud, karistusõiguslike vahendite kasutamiseks, et kaitsta ühiskonda isikute eest, kes on end kodanikuühiskonna normisüsteemist välja lülitanud.

Riigikohtu üldkogu on oma väitega, et karistusjärgsel kinnipidamisel on sisuline seos üksnes prognoosiga isiku ohtlikkuse kohta ning kuriteo toimepanemise ja süüdimõistmisega vaid vormiline seos, väljunud kohtu volituste piiridest. Eeltooduga on otsustatud, et põhiseadusele vastab üksnes süükaristusõiguse mudel ning suuresti välistatud sotsiaalse kaitse karistusõigusliku kontseptsiooni rakendamise võimalus. Ka Priit Pikamäe on oma eriarvamuses leidnud, et üldkogu enamuse arusaam, et kuriteole järgnevateks õigusjärelmitteks on üksnes seadusandja poolt formaalselt karistustena määratletud mõjutusvahendid, mitte aga muud sanktsioonid, sealhulgas mittekaristuslikud mõjutusvahendid, kujutab endast

²¹¹ J. Sootak (viide 9), lk 526-527.

kohtuvõimu asumist seadusandja rolli, mis ei ole kooskõlas PS § 146 teises lauses sätestatuga, mille kohaselt on kohus õigusemõistmisel seotud seadusega. Eriarvamuse mõtet edasi arendades on seega üldkogu tegelikult seadusandjale ette kirjutanud, et süüdimõistetute suhtes tehtav ohuhinnang ei või olla talle mõistetava ükskõik kuidas formuleeritud vangistusliku järeلمي iseseisev alus.²¹²

Kuna PS § 20 lõikes 2, mis sätestab ammendavalt isikuvabaduse võtmise alused, ei leidu alust süüdimõistetud isikult vabaduse võtmiseks lisaks talle KarS § 56 järgi mõistetud vangistusele, eeldaks karistusjärgse kinnipidamise instituudi rakendamine Riigikohtu tõlgenduse kohaselt põhiseaduse täiendamist vastavat õigustust andva sättega. See on põhiõiguste kontekstis teoreetiliselt võimalik, sest karistusjärgne kinnipidamine on olemuslikult rahvusvahelise õigusega kooskõlas ja komistuskiviks osutubki vaid PS § 20 lõike 2 punktile 1 riigisisesele antud kitsendav tõlgendus. EIK ei ole sääraste karistusjärgse kinnipidamise vahendite rakendamises näinud EIÕK art 5 lõike 1 rikkumist. Meede ei ole välistatud ka ühegi teise rahvusvahelise õiguse normi või põhimõtte alusel.²¹³

3.2 Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 2 / EIÕK art 5 lg 1 p b alusel

Nimetatud sätteid pole Riigikohus otsuses nr 3-4-1-16-10 ega EIK asjas *M. vs Saksamaa* käsitletud. Samas võib nimetatud põhiseaduse säte pakkuda karistusjärgsele kinnipidamisele samuti õiguslikku alust. Erandi teine pool „seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks“ eeldab mingisuguse kohustuse sisaldumist õigusaktis. Kui karistusjärgse kinnipidamise eesmärk – kuriteo toimepanemise takistamine – võib esmapilgul tunduda liiga üldine taolise piirangu kohaldamiseks (see ju tähendaks, et iga isikut võiks kinni pidada), siis selle eesmärgi konkreetsuse annab isik, kelle suhtes piirangut kohaldatakse. Nagu on EIK ka oma asjas *Gatt vs Malta* EIÕK art 5 lg 1 p b kohta öelnud, et nimetatud säte teine pool lubab isiku kinnipidamist tagamaks seadusega kirjeldatud konkreetse kohustuse täitmist, mis on juba kinnipidamise subjektile kohustuslik.²¹⁴ Ka põhiseaduse säte nõuab, et kinnipidamiseks

²¹² A. Parmas, R. Kiris (viide 6).

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ EIKo 27.10.2010, 28221/08, *Gatt vs Malta*, p46.

peab olema konkreetne isikuline põhjus.²¹⁵ Ehk siis: kui isikut karistatakse näiteks seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo eest ning talle määratakse karistusjärgne kinnipidamine, kuna isikul puudub kontroll oma seksuaalsete tungide üle ning ta on ka pärast karistuse ärakandmist endiselt ühiskonnale ohtlik, on sellele isikul konkreetne seadusest tulenev kohustus hoiduda seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude eest. Selle isiku puhul on karistusjärgset kinnipidamist kohaldatud just selliste kuritegude toimepanemise takistamiseks. Karistusjärgse kinnipidamise eesmärk on kohustuse täitmise tagamine, mitte karistus kohustuse täitmata jätmise eest ning sellel on alati konkreetne isikuline põhjus²¹⁶, nagu põhiseadus nõuab. Seega võiks karistusjärgse kinnipidamise aluseks olla põhimõtteliselt ka PS § 20 lg 2 p 2. Tegemist on siiski lahendusvariantidest kõige kehvema alternatiiviga, kuna seaduses sätestatu kohustus peaks olema konkreetsem kui ohtlikkus, mis tuleneb isiku kontrollimatusest teatud viisil käituda.

3.3. Isikuvabaduse piiramine PS § 20 lg 2 p 3 / EIÕK art 5 lg 1 p c alusel

Kuigi sisuliselt on PS § 20 lg 2 p 3 ja EIÕK art 5 lg 1 p c sarnased ning Riigikohus on oma otsuses rõhutanud, et põhiseaduse sättele on konventsioon eeskujuks²¹⁷, tuleb nentida, et põhiseaduse punkt on oma sõnastuses üldisem ning pakub sellisena põhiseaduslikku alust isiku vabaduse piiramiseks ka muudel juhtudel kui kuriteo tõkestamiseks PS § 21 lg 1, § 26, § 33 ja § 43 mõttes. Kui EIÕK on oma sõnastuses sätte eesmärki konkretiseerinud, et isikuvabadust võib piirata juhul, kui aset leiab „seaduslik vahistamine või kinnipidamine“, siis põhiseadus on lähenenud üldisemalt: „Vabaduse võib võtta kuriteo /.../ ärahoidmiseks“. Samas on senini sätte eesmärgis ja tõlgendustes lähtutud konventsiooni konkreetsusest ning on sellisena seotud tihedalt kriminaalmenetluse tagamisega. Põhiseaduse 2008. aastal ilmunud kommenteeritud väljaandes nimetatakse vabaduse võtmise oluliste eeldustena on põhjendatud kahtlust, et pannakse toime süütegu ja et põhjendatult peetakse vajalikuks süüte toimepanemise ärahoidmist.²¹⁸ Karistusjärgne kinnipidamine vajab samuti eeldust, et on piisavalt alust arvata, et isik asub vabanedes uuesti sarnaseid tegusid toime

²¹⁵ T. Kolk. PõhiS §20/13.3. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ *Supra* lk 34

²¹⁸ PõhSK § 20/8.1. – E.-J. Truuväli jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2008.

panema ehk siis põhjendatud kahtluseks on karistusjärgse kinnipidamise puhul isiku ohtlikkus. Vaieldamatult on karistusjärgse kinnipidamise puhul põhjendatud süüteo toimepanemise ärahoidmine – karistusjärgsele kinnipidamisele allutatud isikud ohustavad teiste inimeste elu ja tervist, mis on väga kaalukad ning riigi kaitset vajavad õigushüved.

Vabaduse võtmine peab olema seaduslik.²¹⁹ Seadusliku aluse loomine karistusjärgsele kinnipidamisele on seadusandja kätes – vaid parlament saab luua õiguslikud alused isiku vabaduse piiramiseks.²²⁰

3.4. Karistusjärgse kinnipidamise kestus

EIK on kontrollinud ka, kas M.-i kinnipidamine 10 aastat ületavas osas on kooskõlas EIÕK art 5 lg 1 p-ga a ehk et kas esineb piisav kausaalne side 1986. aastal toimunud süüdimõistmise ja isiku jätkuva kinnipidamise vahel pärast 8. septembrit 2001. Kohus leidis, et kuigi liidumaakohus ei märkinud 1986. aasta otsuses karistusjärgse kinnipidamise maksimaalset tähtaega, tuleb kohtu otsust vaadata koos sel ajal kehtinud regulatsiooniga. Seega, kui poleks olnud karistusseadustiku muudatust aastal 1998, oleks M. vabastatud pärast 10 aasta täitumist karistusjärgsest kinnipidamisest, hoolimata sellest, kas ta oli veel ohtlik või mitte. Ilma seadusemuudatuseta poleks kohtutel, kes otsuse täideviimise eest vastutavad, õiguslikku alust süüdimõistetu karistusjärgse kinnipidamise kestust pikendada. Seega leidis kohus, et kümnet aastat ületavas osas puudus seos isikult vabaduse võtmise ja süüdimõistva otsuse vahel ning kinnipidamine ei olnud õigustatud EIÕK artikli 5 lõike 1 punkti a alusel. Kohus on oma otsuses viidanud ka asjale *Kafkaris vs. Küpros*, mille kohaselt oli isiku kinnipidamine õigustatud ka pärast 20 aastat, kuna see oli kooskõlas seadusega ning kohtu tehtud otsusega.²²¹

EIK ei tõstatanud aga küsimust karistusjärgse kinnipidamise kestusest üldiselt. Kohus rõhutas vaid, et riigi õigus peab vastama teatud kriteeriumitele ning eelkõige olema kohaldamisel ettenähtav, et vältida meelevaldsust. On tõsised kahtlused, et isikul oleks olnud

²¹⁹ T. Kolk. PõhiS §20/14.4. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28); PõhSK § 20/8.4. – E.-J. Truuväli jt (toim) (viide 213).

²²⁰ *Infra* lk 61.

²²¹ EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 97-101; S. Lind (viide 44), lk 300.

võimalus ette näha, et tema süütegu võib kaasa tuua tema kinnipidamise karistusjärgselt limiteerimata ajaks. Eelkõige ei olnud tal võimalik ette näha, et seadust muudetakse selliselt, et see omandab kohese mõju pärast tema teo toimepanemist.²²² Otsusest tulenevalt võiks öelda, et kohus aktsepteerib karistusjärgse kinnipidamise kohaldamist ka tähtajatult nii kaua, kuni see on seaduses selliselt sätestatud ja kohus otsuse tegemise hetkel on selliselt otsustanud või seadusesse on jäetud võimalus seda tähtajatuna pikendada. Ka Eestis kohaldatud karistusjärgset kinnipidamist oli seaduse alusel võimalik teatud kuritegude puhul kohaldada tähtajatult ning isik vabastati tema ohtlikkuse äralangemisel.

Axel Dessecker on juhtinud siiski tähelepanu, et tähtajatu karistusjärgne kinnipidamine ei tähenda, et isikud jääksid kinnipidamisasutusse sama kauaks kui eluaegsed vangid. Andmeid isikute karistusjärgse kinnipidamise kohta pole küll palju, kuid see vahemik ulatub 4,5 kuni 6,5 aastani. Koos vanglas veedetud ajaga jääb kinnipidamisasutuses veedetud aeg ajavahemikku 10st 17 aastani.²²³

Ka Saksamaa konstitutsioonikohtu 2011. aasta 4. mai otsus, mille kohaselt pidi Saksa seadusandja välja töötama põhiõigustele vastava karistusjärgse kinnipidamise regulatsiooni, ei nõua sellele ajalist piirangut. Otsus keelab vaid karistusjärgse kinnipidamise tagasiulatuvalt ja tagasiulatuvalt nende otsuste suhtes, mis tehti siis, kui karistusjärgse kinnipidamise piirmäär oli 10 aastat.²²⁴ Samas aga vajab karistusjärgse kinnipidamise pikkus hoolikat kaalumist, sest isegi, kui isiku vabaduse võtmine toimub seaduslikul alusel ja seaduses ette nähtud korras ning see alus ja kord on kooskõlas PS §-ga 20, võib vabaduse võtmine siiski olla põhiseadusevastane oma ebaproportsionaalsuse tõttu. Ebaproportsionaalsus seisneb kas asjaolus, et samu eesmärke on võimalik saavutada ka muul, vabaduse võtmise asemel seda üksnes piiraval viisil või seetõttu, et vabadus on võetud liialt pikaks ajaks.²²⁵ Kui karistusjärgset kinnipidamist kohaldatakse tähtajatult ning ainus vabaduse võtmise pikkuse määravaks aluseks on isiku ohtlikkus, siis võib tekkida küsimus just viimasena nimetatud tingimuse ebaproportsionaalsusest. See on hinnangute ja kohtu diskretsiooni küsimus ning ei EIK ega Riigikohus pole seda probleemi lahanud.

²²² EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa, p 104.

²²³ A. Dessecker (viide 18), lk 10/21.

²²⁴ Saksamaa konstitutsioonikohtu pressiteade (viide 135).

²²⁵ T. Kolk. PõhiS §20/11. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

3.5. Võimalikud lahendused

Andres Parmas ja Rauno Kiris on lisaks eelnevalt nimetatud põhiseaduse muutmisele välja pakkunud ka kehtivast karistusõiguse süsteemist lähtuvaid nii üld- kui eriosalisi lahendusi karistusjärgse kinnipidamise alternatiiviks. Samas on nad ka nentunud, et need lahendusvariandid ei ole puudusteta.²²⁶ Ettenägevalt ütleb juba Jaan Sootak, et primitiivne karistuste karmistamine ei suuda lahendust pakkuda ja on vastuolus õigusriikliku arusaamaga süükaristusõigusest. Sellest hoolimata leiab Sootak, et karistusõigus peab andma oma panuse ühiskonna turvalisuse tagamiseks.²²⁷

Üks võimalus on lähtuda olemasolevast karistusseadustiku sanktsioonisüsteemist. Kuna ohu kõrvaldamine karistusjärgse kinnipidamise kaudu on Riigikohtu tõlgenduse tõttu võimatu, tuleb üld- ja eripreventiivsed meetmed realiseerida isikule mõistetava karistuse raames. Teatud mõttes karistusseadustik juba lahendab rea raskete kuritegude puhul korduvate toimepanijate ohutustamise probleemi. Sätestades korduvuse mitmete kuritegude juures raskendava koosseisutunnusena, hõlmab seadusandja toimepanijast lähtuva ohu ja näeb sellest lähtuvalt ette ka karmima karistusmäära. Samas aga, arvestades isegi korduva kuriteo kui kvalifitseeritud koosseisu eest ette nähtavaid rangemaid sanktsioonimäärasid, ei ole need piisavad, et tagada ühiskonnale kaitset harjumus-, veendumus- ja sõltuvuskurjategijate eest, sest karistuse tähtaeg on piisavalt lühike, et karistuse ära kandnud süüdimõistetul avaneks võimalus õiguskorda üha uuesti ja uuesti rünnata.²²⁸

Teiseks lahenduseks pakuvad Parmas ja Kiris õiguspraktikas kvalifitseeritud teokoosseisu realiseerinud toimepanija süü suuruse hindamisele ja sellest tulenevalt talle karistuse mõistmisele lähenemise muutmist. Kuna süüst lähtuval karistusel ei ole üht, universaalset määra, on see alati kokkuleppeline, sõltudes konkreetsest ühiskonnast ja selle väärtushinnangutest. Ehk lahendusena leppida edaspidises kokku kvalifitseeritud teokoosseisu eest sanktsiooni ülempiirile tunduvalt lähedasema karistuse mõistmist. Koheselt on aga autorid märkinud, et selline lähenemine ei võimalda piisava selgusega eristada tulevikku

²²⁶ A. Parmas, R. Kiris (viide 6).

²²⁷ J. Sootak (viide 9), lk 527.

²²⁸ A. Parmas, R. Kiris (viide 6).

silmas pidades ohtlikke ja vähem ohtlikke kurjategijaid ning tooks paratamatult kaasa sanktsioonimäärade üldise tõusu.²²⁹

Eriosalise lahendusena on Parmas ja Kiris välja pakkunud valitud kuriteokoosseisude juurde ka kvalifitseeritud koosseisuga võrreldes palju kõrgema karistuse alam- ja ülemmääraga eriti kvalifitseeritud koosseis, näiteks KarS §-le 141 (vägistamine) kolmanda lõike lisamine, milles sätestatakse nn sarivägistaja vastutus.²³⁰ Kui üldine karistusmäär riigis on suur ning kui süütegude eest, mille puhul oleks põhjendatud karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine, määratakse juba karistusena aastakümnete pikkune vangistus, siis karistusjärgse kinnipidamise vajalikkuse küsimust ei tekigi. Sel juhul piisab elanikkonna kaitseks ohtlike kurjategijate eest juba pikaajalisel süül põhinevast karistusest.²³¹ Kuigi see lahendus oleks kooskõlas praeguse üldkogu tõlgendusega, pole raske märgata, et see seab raskemasse olukorda ka isikud, kelle toimepandud teod tooksid kohtunikule vabama hingamisruumi jätmise korral kaasa palju kergema sanktsiooni.²³²

Üldosalise lahendusena on välja toodud KarS § 56 muutmist retsiidivi silmas pidavalt ja korduvkurjategijate puhuks karistus mõistmise aluste hulka iseseisva tunnuseks isiku ohtlikkuse kriteeriumi lisamist – võimalus mõista isikule ohtlikkuse kaalutlustel raskem karistus. Teise üldosalise lahendusena võiks kõne alla tulla ka karistusseadustiku karistuse mõistmise peatüki täiendamine sätetega, mis näeksid ette raskemad karistusmäärad korduvalt süütegusid toime pannud isikutele. Samas aga ei võimalda kumbki variant sarnaselt dualistliku süsteemiga selekteerida ja seetõttu võivad need kaasa tuua lihtsalt karistuste üldise karmistamise korduvkurjategijate puhul. Karistusseadustiku § 56 modifitseerimisel piiratakse rängalt isikuvabadust ikkagi pelgalt üldkogu poolt etteheidetud „ebamäärase prognoosi“ alusel. Kuna tegemist oleks karistuse osaga, siis tähendaks see tegelikult isegi süüdimõistetute olukorra raskendamist karistusjärgse kinnipidamisega võrreldes.²³³

Saksamaa keeldus pärast EIK otsust asjas *M. vs. Saksamaa M.-i vabastamisest*, kuna Saksa kriminaalõigus jätab vastuolu korral EIK-ga võimaluse kohtuasi uuesti läbi vaadata ning mitmetes karistusjärgse kinnipidamise tagasiulatuvalt kohaldamise asjades keeldusid

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ W. Frisch (viide 167). Lk 532.

²³² A. Parmas, R. Kiris (viide 6).

²³³ *Ibid.*

Saksamaa kõrgemad kohtud EIK otsust järgimast viidates Saksa seadusandja taatele ja konstitutsioonikohtu 2004. aasta otsusele, milles seadusemuudatus oli mõeldud olema kooskõlas Saksamaa põhiseadusega. Kuid 2011. aastal muutis Saksamaa konstitutsioonikohus oma praktikat täielikult, viies selle kooskõlla EIK tõlgendusega.²³⁴ Kuigi olukord Eesti karistusjärgse kinnipidamisega on vastupidine, kuna Riigikohus on põhiseadust tõlgendanud selliselt, et see annab võrreldes EIÕK-ga isikutele suurema kaitse, ei näe autor siinkohal põhjust, miks ei peaks Riigikohus tegutsema Saksamaa eeskujul – muutes oma praktikat karistusjärgse kinnipidamise suhtes.

Lisaks eelnevale tuleb arvestada sellega, et Riigikohus on väljunud karistusjärgse kinnipidamise otsuses oma volituste piiridest²³⁵. Riigikohtu üldkogu on oma 12.07.2012 otsuses öelnud, et Riigikohtu ülesanne kontrollida seadusandja ja täidesaatva riigivõimu tegevuse vastavust põhiseadusele täitmine peab arvestama võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtet ning põhiseadusega kujundatud riigiorganite pädevusi. Riigikohus peab kontrollima, kas seadusandja tegevus on põhiseadusega kooskõlas, kuid ei saa seejuures otsustada põhiseaduse kohaselt Riigikogu pädevusse antud küsimusi.²³⁶ Antud juhul tähendab see seadusandja otsust määrata, millised on seaduslikud õigusjärelmid kuriteole või et ükskõik millisel viisil formuleeritud järeلمي aluseks võib olla isiku ohtlikkuse hinnang. Selles osas on Riigikohus varasemalt leidnud: „Süüteoososseisule vastava karistuse määratlemisel on seadusandjal suur otsustamisvabadus. Karistusmäärad põhinevad ühiskonnas omaksvõetud väärtushinnangutel, mille väljendamiseks on pädev just seadusandlik võim. Samuti on parlamendil sel viisil võimalik kujundada riigi karistuspoliitikat ja mõjutada kuritegelikku käitumist“. Teises otsuses põhiseaduslikkuse järelevalve intensiivsuse kohta on Riigikohus öelnud: „Riigikohus kui põhiseaduslikkuse järelevalve kohus ei pea hindama seaduses väljenduvat poliitilist tahet ja otstarbekohasust, vaid õigusakti vastavust põhiseaduse sättele ja mõttele“. ²³⁷ Riigikohtu pädevuse ületamine oma otsuses karistusjärgse kinnipidamise kohta ei tähenda, et seadusandja ei saaks sellest hoolimata oma volituste piirides tegutseda ning muuta sanktsioonisüsteemi selliselt, et see oleks õigusriigile kohane. Nagu ka Jaan Sootak on ette pannud – väljapääs võiks olla karistuste ja mittekaristuslike mõjutusvahendite tasakaalustatud

²³⁴ *Supra.* Lk 36.

²³⁵ *Supra.* Lk 54.

²³⁶ M. Ernits. PõhiS §152/4. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

²³⁷ M. Ernits. PõhiS §152/5.3.1. – Ü. Madise jt (toim) (viide 28).

ja õigusriiklikult kontrollitavas süsteemis.²³⁸ See tähendaks eesti karistusõiguses valitseva monistlikult suunalt dualistlikule minekut, sest lihtsalt karistuste karmistamine ei oleks õigusriikliku süükaristusõiguse põhimõtetega kooskõlas – see ei oleks sugugi süükaristusõiguste põhimõtetest eemaldumine, sest ka dualistlike õigusjärelmite eelduseks on süüteo toimepanemise fakt.

²³⁸ J. Sootak (viide 9), lk 529.

Kokkuvõte

Riigikohtu üldkogu on oma otsusega karistusjärgse kinnipidamise põhiseaduspärasuse asjas teinud otsuse, mis välistab karistusjärgse kinnipidamise instituudi kui sellise täielikult. Otsus tõstatab mitmeid karistusjärgse kinnipidamise regulatsiooni kohaldatavuse probleeme, mille põhjalik hindamine võib anda asjakohaseid tulemusi lahendamaks küsimus, mida teha ohtlike kurjategijatega, kelle naasmine ühiskonda ei ole turvaline. Kolm peamist probleemi, mis Riigikohus oma otsuse põhjenduses tõstatab ning millele käesolev töö uut lähenemist otsis olid karistusjärgse kinnipidamise ja vanglakaristuse eristamine, regulatsiooni põhiseaduspärasus, isiku ohtlikkuse hindamine ning eelnevast tulenevalt tõestus hüpoteesile, et karistusjärgse kinnipidamise instituut on hädavajalik. Töös esitatud statistilised näitajad isikute ohtlikkusest ja võimalikest meetmetest nende kontrollimiseks ning värvikad näited eriti ohtlikest kurjategijatest nii teistes riikides kui Eestis annavad juba iseenesest kinnitust karistusjärgse kinnipidamise hädavajalikkusest.

Sissejuhatuses mainitud levinud suhtumine, et karistusjärgne kinnipidamine on Natsi-Saksamaa režiimi vili, sai ümber lükatud juba esimeses peatükis. Tegemist on valgustusajast pärit sotsiaalse kaitse karistusõiguse ideega, mis asjaolude tõttu sattus totalitaarse riigikorra kätte, ning vahend, mis algselt oli mõeldud ühiskonna kaitsmiseks ning kurjategijate taasühiskonnastamiseks, kasutati ära poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Ka Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt oma otsustes rõhutanud, et karistusjärgset kinnipidamist ei ole õige seostada natsionaalsotsialistliku õiguskorraga.

Karistusjärgse kinnipidamise ja vanglakaristuse eristamise vajalikkust on rõhutanud nii Riigikohus kui EIK. Need puudused esinesid aga nii Eestis kui Saksamaal kohaldatud karistusjärgse kinnipidamise puhul. Kui Saksamaal vastasid karistusjärgselt kinnipeetavate materiaalsed tingimused üsna headele tingimustele, siis Eestis ei olnud võrreldes tavavangidega erilisi materiaalseid erinevusi ning need eelised said osaks ka viimastele. Isikute kinnipidamistingimused peavad olema sellised, et need sarnanevad võimalikult palju tavaelule. Kõige suuremat tähelepanu tuleb nende kahe eristamise puhul pöörata psühholoogilisele toele ka muule sotsiaalsele abile, mis aitaks retsidiividel oma kalduvustest terveneda ning nende taasühiskonnastamine oleks võimalikult efektiivne. Nagu ka hiljuti

uuesti kohtu ette antud Toomas Meola puhul on psühholoog hinnanud – vajavad selliste sõltuvushäiretega isikud pikaajalist ja intensiivset ravi.

Isikute ohtlikkus on hinnang, mis põhineb küll minevikul, kuid on suunatud tulevikku. Selles osas on kõige rohkem vastuolulisi arvamusi. Kuigi kurjategijate hindamine nende isiksuste ja kriminaalse mineviku põhjal ei ole midagi uut või midagi, millega kohtud igapäevaselt ei tegeleks, näevad paljud selles ebakindlat alust isiku ohtlikuks hindamiseks. Mitmed teadlased on leidnud, et isiku ohtlikkuse hinnang on enamasti ebatäpne ning kaks kolmest hinnangust osutuvad vääraks. Psühholoogid on aga leidnud, et kõige täpsemaks isikute hindamise meetodiks oleks statistiline hinnang kombineeritult kliinilise hinnanguga. See tähendab, et kui kohus kaalub karistusjärgse kinnipidamise kohaldamist võiks kohustuslik olla ka eksperdi hinnang. Eksperti vajalikkus on põhjendatav ka asjaoluga, et vanglas kinnipeetavatega tegelevad töötajad ei oska adekvaatselt hinnata, milline võiks olla isiku käitumine väljaspool vanglat ega näha tema käitumise tegelikke tagamaid. Arvestades, et karistusjärgse kinnipidamise näol on tegemist isikuvabadust tõsiselt riivava meetmega, ning et isikuid, kes vastaksid karistusjärgse kinnipidamise tingimustele, ei ole palju, ei oleks see kohtuid ja ekspertiise liigselt koormav. Samuti näitavad käesolevas töös välja toodud uuringud, et täpsemat infot isiku ohtlikkuse kohta annavad tema süüvõimeliseks saamisele eelnevad aastad – väga palju isiku käitumise kohta näitab tema noores eas kogetu ning vanus, mil tema „kriminaalne karjäär“ on alguse saanud.

Riigikohtu üldkogu enamus leidis karistusjärgse kinnipidamise põhiseaduspärasuse hindamisel, et nimetatud meetmel puudub põhiseaduslik alus. Nii Riigikohus kui EIK analüüsivad võimaliku õigusliku alusena lisaks PS § 20 lg 2 p-le 1 ja EIÕK art 5 lg 1 p-le a ka vastavalt PS § 20 lg 2 p 3 ja EIÕK art 5 lg 1 p c, mis annab aluse isiku kinnipidamisele süüteo ärahoidmiseks, kuid mõlemad kohtud jõuavad järeldusele, et nimetatud säte on mõeldud piisavalt konkreetse ja ettenähtava süüteo ärahoidmiseks ning ei kanna endas eesmärki hoida isikut kinni preventiivselt. Käesoleva töö autor on siiski leidnud, et põhiseadus pakub võrreldes EIÕK samasisulise sättega laiemat tõlgendamisvõimalust sätte osale „kuriteo ärahoidmiseks“ ning et ka PS § 20 lg 2 p 3 võib seega pakkuda karistusjärgsele kinnipidamisele põhiseaduslikku alust.²³⁹ Samuti on käesolevas töös leitud, et karistusjärgse kinnipidamise põhiseaduslikuks aluseks võiks olla ka PS § 20 lg 2 p 2. Nimetatud sätet pole

²³⁹ *Supra* lk 57.

Riigikohus käsitletud, ka pole EIK samasisulise EIÕK art 5 lg 1 p-i b karistusjärgse kinnipidamisega seonduvalt analüüsinud. Kui EIK leiab, et karistusjärgne kinnipidamine on EIÕK art 5 lg 1 p a alusel võimalik, siis Riigikohus samasisulist põhiseaduse sätet selliselt ei tõlgenda ning jõuab otsuseni, et karistusjärgne kinnipidamine pole õigustatud ühelgi põhiseaduslikul alusel ja on seega põhiseadusega vastuolus.

Peamiseks Riigikohtu lahendi tulemuse põhjuseks on kohtu järeldus, et karistusjärgse kinnipidamise ja isiku süüdimõistmise vahel on vaid vormiline seos. Üldkohtu väidet on kritiseerinud juba mitu riigikohtunikku oma eriarvamuses. EIK-le on piisav seos süüdimõistmise ja karistusjärgse kinnipidamise vahel siis kui viimane määratakse samas otsuses, kus isik süüdi mõistetakse ning talle määratakse vanglakaristus. Lisaks on EIK lisanud ka, et kinnipidamine peab mitte üksnes ajaliselt süüdimõistmisele järgnema, vaid peab sellest tulenema ning sellel põhinema. Nimetatud seose tuvastas EIK asjas *M vs. Saksamaa* karistusjärgse kinnipidamise puhul. Ka käesolevas töös jõutakse järelduseni, et nimetatud seos eksisteerib. Esiteks põhjendavad seda eriarvamusele jäänud riigikohtunike esitatud argumendid, et hinnanguruumi puudumine ei muuda ühtki asjaolu vormiliseks ning et süüteo toimepanemise näol on tegemist materiaalse eeldusega, mille puudumine välistab karistusjärgse kinnipidamise kohaldamise täielikult, olgu isiku ohtlikkus kui tahes suur. Teiseks jõuab töö autor järelduseni, et tegu, mille eest isik kohtu all on ning mille eest ta süüdi mõistetakse annab tervikliku pildi isiku ohtlikkusest – teoreetiliselt võib öelda, et ilma viimasena toimepandud kuritegu arvestamata ei saakski isikut ohtlikuks pidada.

Pärast Riigikohtu PS § 20 lg 2 punkti 1 tõlgendust koosmõjus KarS §-ga 56, mille järgi on isikule võimalik karistusõiguslikke meetmeid kohaldada vaid isiku süüdimõistmisel konkreetse teo eest ning vastavalt tema süü suurusele selle teo toimepanemisel, on tõepoolest küsitav karistusjärgse kinnipidamise kohaldamine nimetatud põhiseaduse sätte alusel. Selleks, et riik saaks täita oma karistusõiguslikku eesmärki kaitsta ühiskonda ohtlike kurjategijate eest, peab seadusandja looma selleks sobivad vahendid. Kui 2009. aastal esitatud seadusemuudatusel oli puudusi, siis seadusandjal on voli need puudused kõrvaldada ning esitada eelnõu, mis pakuks välja tõhusa meetme ohjeldamiseks ohtlikke kurjategijaid. Samuti, nagu Saksamaa konstitutsioonikohus muutis oma praktikat täielikult karistusjärgse kinnipidamise osas, ei ole see välistatud ka Riigikohtu puhul. Juhul kui seadusandja suudab karistusjärgse kinnipidamise instituudi (uuesti) väljatöötamisel lähtuda viimaste aastate arengutest karistusjärgse kinnipidamise praktikas ning nõuetest, mis oleks kooskõlas

inimõigustega, ei pruugi sellise instituudi rakendamine eesti karistusõiguses olla sugugi võimatu.

Compliance of preventive detention with the Estonian Constitution and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)

Abstract

In 2009 the Estonian Parliament adopted a law that brought a new penal institute into the Estonian legal order – preventive detention. Preventive detention is meant to be a non-penal measure to protect the public from dangerous offenders by keeping them detained after they have served their time in prison. Preventive detention is ordered at the time of the conviction of the offender and is decided based upon criminal history, offenders' person, and the tendency to commit crimes, i.e. dangerousness. Although preventive detention is generally considered independent of guilt and its only purpose is to prevent possible future crimes, it is still applicable only if the defendant is found guilty of the offence that is being tried.

In 2011 the Supreme Court of Estonia *en banc* made a leading judgement declaring preventive detention unconstitutional and invalid. The judgement was followed by a row of dissenting opinions, which was not surprising since the courts judgement was excessive and insufficiently reasoned. With this judgement the Court excluded preventive detention as a measure completely, finding that it is not applicable on any grounds enacted in the Constitution § 20 (2) and that an individual's dangerousness cannot be an independent basis for detaining a person. A few years earlier in 2009, the European Court of Human Rights (ECtHR) made its own leading judgement of *M v. Germany* dealing with preventive detention. The ECHR found that although some improvements need to be made involving cases with preventive detentions, a clearer distinction from this and a prison sentence must be recognized, but the measure itself is not in violation of ECHR art 5 (1)a).

After the judgement of the Supreme Court of Estonia, the question how to deal with dangerous criminals from here forward, is still left unanswered. There are still offenders that are considered too dangerous to be let out after they have served their time in prison for the offence committed. The purpose of this thesis is to analyse and reach a conclusion, what are the means left for the Estonian legislator for this kind of preventive measure and what is left to be done in this matter – if the institute of preventive detention is indispensable.

Preventive detention is often mistaken to be a result of the Nazi-regime because it was first introduced as a law on 24 of November 1933. In the first chapter of the thesis, it appears that this kind of assumption is incorrect since the first indications of the preventive detention-type measure go back to the 18th and 19th century. The first idea of preventive detention as used today was initiated in the age of Enlightenment, when the theory of social protection became a contemporary influence found in penal law. The idea was that an offenders' punishment was based on his or her tendency to commit a crime. The progress of this theory was disrupted by the rise of the National Socialist power in Germany and the means of social protection penal law became the tool to attain political objectives. The European Commission of Human Rights has also emphasized repeatedly that the institute of preventive detention is not accurate to associate with the National Socialist public order.

Preventive detention obviously infringes the fundamental right to liberty. It is also known that the fundamental right to liberty is not an absolute right and can be limited according to law. So this raises the question whether preventive detention is allowed on any grounds enacted in the ECHR and in the Estonian Constitution. Both acts give five grounds for lawful deprivation of liberty, but not all give enough of a legal basis for preventive detention. Although in both the ECHR and the Constitution of Estonia there is a provision for depriving ones' liberty when it is reasonably considered necessary to prevent one from committing an offence, the courts have found however, that it does not provide enough legal ground. Since preventive detention is to prevent future crimes for general purposes, the prevention of committing a crime in ECHR art 5 (1) c) and in the Estonian Constitution § 20 (2) 3) is meant to detain a person of committing a specific, concrete, foreseeable offence. In spite, the author finds that the provision, specifically its wording "to prevent a criminal /.../ offence" of the Estonian Constitution provides a much wider interpretation than the ECHR and might be a sufficient constitutional ground for preventive detention.

The ECHR and the Estonian Constitution also enact detaining a person if he or she is dangerous to the public. According the ECHR art 5 (2) e) and the Estonian Constitution § 20 (2) 5) give legal basis for deprivation of liberty if a person might be spreading infectious diseases, persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants if the person is dangerous to others, but these provisions require the occurrence of the named states. Although

the convention uses the conception of unsound mind, habitual offenders are not considered to suffer from mental abnormalities serious enough to be detained on this basis.

The Convention and the Constitution of Estonia are left with another provision to give sufficient legal ground for detaining a person for public safety reasons based on the persons' tendency to commit crimes – ECHR art 5 (2) a) and the Constitution of Estonia § 20 (2) 1). As mentioned before, the ECtHR has found in its judgement that preventive detention is in conformity with the named provision. Firstly, it requires conviction in the meaning of signifying both a finding of guilt after it has been established in accordance with the law and that there has been an offence and the imposition of a penalty or other measure involving deprivation of liberty. Secondly, the word “after” in sub-paragraph (a) does not simply mean that the “detention” must follow the “conviction” in point of time: in addition, the “detention” must result from, follow and depend upon or occur by virtue of the “conviction”. In short, there must be a sufficient causal connection between the conviction and the deprivation of liberty at issue. The ECtHR found that if preventive detention is ordered at the time of conviction and on sufficiently reasoned finding of dangerousness, the order of preventive detention is not in violation of ECHR art 5 (1) a).

On the contrary, the Supreme Court of Estonia found that preventive detention was in violation of the Constitution § 20 (2) 1). The main reason for this was that the Court found that there was no sufficient causal connection between conviction and preventive detention and this connection was only formal and did not comply with the requirements set in § 20 (2) 1). Since the formulation of the latter provision in concurrence with § 56 of the Penal Code (PC) has been given an interpretation of deprivation of liberty only being lawful if it is grounded on finding of guilt in a specific crime and the length of the sentence is only dependent on the latter. In addition the Court's evaluation of the offender's dangerousness is not specified enough according to the Constitution § 23 (1).

As mentioned before, this judgement was followed by a number of dissenting opinions. Also, the Estonian penal law was again left with the problem of highly dangerous offenders free from detention which has raised the question, what are the options left for the legislator to solve this increasing problem. There are approximately 3000 prisoners in Estonian jails and 66% of them are repeat offenders and recidivists. The number of offences against a person have risen in the past year, foremost the number of rape cases. Sexual offenders are the main objective when it comes to preventive detention. Recently the problem

of sexual offenders has also been lifted in the media after the repeat offence of a pedophile who was released preliminarily. Although, at the time the offender subjectively stated his ability to lead a normal life without re-offence on the basis of good behaviour in prison and indicated that he understood his wrongdoings. A year later in 2012, he was arrested again for committing sexual offences involving children.

The Justice of the Supreme Court, Ivo Pilving, emphasised in his dissenting opinion that the lack of room for assessment does not make any fact a formality. Conviction for criminal offences with certain characteristics is a substantive law prerequisite of critical importance in the application of the provision under dispute. Lack of the said prerequisite excludes detention after service of the sentence under § 87²(2) of the PC completely no matter how great of a danger the person is posing. Consequently, § 87²(2) of the PC does not allow detention of a person solely due to danger, and there is a direct and substantive connection between conviction and detention after service of the sentence. The author has also come to the conclusion that conviction of the last offence gives a completeness to the assessment of the dangerousness of the offender. Preventive detention can only be ordered if the offender poses a severe threat to the community. Since, for this criterion to be fulfilled, more than one severe crime must be committed, one single perpetrated crime will, on its own, be but one, albeit manifest, signal for the dangerousness of the respective person. However, at the same time it may serve as completion of a picture which, as a whole, provides sufficient certainty about the potential dangerousness. Consequently, the decision whether or not the offender is subject to preventive detention becomes an inherent part of the conviction; the imposition of preventive detention, therefore, follows the verdict of guilty.

In the matter of the assessment of the offender's dangerousness there is nothing unprecedented. In the proceedings of posing a penalty, the justice has to consider the plaintiffs criminal history. Also in the matter of life sentence, the justice assesses the offenders' person and the probability to commit crimes in the future. When assessing the tendency to commit crimes, the court should use statistical probability in concurrence with clinical assessment, which would make the assessment more accurate. Researchers have also found a connection between events that took place in childhood and a persons' tendency to commit crimes. Children being abused and violated in their young age are more likely to become criminals. But also, children with normal family background, but who have had some kind of accident or

illness during young age, later on show aggressive behaviour and incapability to manage their adult lives without the support of their parents and they become delinquents.

In the matter of assessing offenders' dangerousness, it is necessary to engage experts who have the qualification to see past an offenders' behaviour. The reason to engage qualified persons in the proceedings of posing preventive detention is simple. Firstly, the institute of preventive detention infringes the right to liberty in a great matter, so it needs to be considered carefully on all grounds possible. Secondly, personnel dealing with the offender every day inside prison walls may be unable to see the real justifications for good behaviour. Since, according to the draft legislations explanatory memorandum, preventive detention would have been applicable on 6-10 offenders a year, involving an expert would not burden the criminal procedure unreasonably.

In conclusion, there are a few options how to resolve the problem of highly dangerous criminals. Much like the Federal Constitutional Court of Germany, the Supreme Court of Estonia is allowed to change its judicial practice in the matter of preventive detention. Another option is to amend § 20 (2) of the Constitution in a manner that would allow posing preventive detention on grounds of dangerousness. Authors Andres Parmas and Rauno Kiris have also suggested some general part and special part amendments of the Penal Code, but have also mentioned that these solutions are not without flaws. What concludes is that in the light of highly dangerous criminals illustrated by the examples brought in this thesis the institute of preventive detention is inevitable.

Kasutatud kohtupraktika

1. HMK 15.10.2010, 1-10-5424.

Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1391/Karistuse%20kohaldamise%20etapid.pdf>.

05.03.2013.

2. EIKo 6.11.1980, 7367/76, Guzzardi vs. Itaalia.

3. EIKo 13.01.2011, 6587/04, Haidn vs. Saksamaa.

4. EIKo 14.04.2011, 30060/04, Jendrowiak vs. Saksamaa.

5. EIKo 17.12.2009, 19359/04, M. vs. Saksamaa.

6. EIKo 9.06.2011, 30493/04, Schmitz vs. Saksamaa.

7. EIKo 27.10.2010, 28221/08, Gatt vs Malta

8. RKÜKo 3-4-1-10-04.

9. RKÜKo 3-4-1-16-10.

10. TrtRnK 11.12.2009, 1-09-20962/30.

11. TlnRnK 28.10.2010, 1-10-7650.

12. VMK 06.04.2010, 1-10-4274/12.

13. 2 BvR 2029/01, 05.02.2004. – Arvutivõrgus:

http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20040205_2bvr202901.html.

26.02.2012

Kasutatud õigusaktid, seaduste kommentaarid ja eelnõude seletuskirjad

14. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

15. E.-J. Truuväli jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2008.

16. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2000, 11, 57.

17. J. Sootak, P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. 3 vlj. Tallinn: Juura 2009.

18. Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, psühhiaatrilise abi seaduse, karistusregistri seaduse, kriminaalhooldusseaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seadus. – RT I, 15.06.2012, 2.

19. S. Lind jt (koost). „Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse“ eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=440492&u=20130305154429>. 06.03.2013.
20. S. Lind jt (koost). „Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja vangistusseaduse muutmise seaduse“ eelnõu seletuskiri. Lisa 1. Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#wXqr5A1Q>. 05.03.2013.
21. Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. täiendatud vlj. Tallinn: Juura 2012.
22. Vangistusseadus – RT I 2000, 58, 376... RT I, 16.04.2014, 11.

Kasutatud kirjandus

23. A. Ahven, jt (koost). Kuritegevus Eestis 2013. Justiitsministeerium. Tallinn 2014.
24. A. Dessecker. Dangerousness, long prison terms, and preventive measures in Germany. Champ pénal (English version) 2009, Vol VI, Varia. Lk 10/37. Arvutivõrgus: <http://champpenal.revues.org/7508>. 11.02.2013.
25. A. Jüriloo. Vägivaldse käitumise riski hindamine. Arvutivõrgus: http://www.kliinikum.ee/psychhiaatriakliinik/attachments/031_001_VR_hindamine.pdf. 05.04.2013.
26. A. Parmas, R. Kiris. Karistusjärgne kinnipidamine on põhiseaduse vastane, mis saab edasi? Riigikogu Toimetised 24, 201.
27. C. Michaelsen. From Strasbourg, with Love – Preventive Detention and the German Federal Constitutional Court and the European Court of Human Rights. – Human Rights Law Review 2012/12:1.
28. C. P. Ewing. Preventive Detention and Execution: The Constitutionality of Punishing Future Crimes. Law and Human Behavior. Vol. 15, No. 2, 1991.
29. C. Slobogin. Preventive Detention in Europe, the United States, and Australia. Arvutivõrgus: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2094358. 14.03.2013.
30. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV). – Arvutivõrgus: <http://www.psychiatry.org/practice/dsm>. 12.03.2013.

31. Eesti Statistikaamet. Vanglaasutustes viibivad isikud. – Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=Js151&ti=VANGLAASUTUSTES+VIIBIVAD+ISIKUD%2C+31.+DETSEMBER&path=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ja_turvalisus/04Eigussustem/&lang=2. 05.05.2013.
32. F. Dünkel, D. Van Zyl Smit. Preventive Detention of Dangerous Offenders Re-examined: A Comment on two decisions of the German Federal Constitutional Court (BVerfG – 2 BvR 2029/01 of 5 February 2004 and BVerfG – 2 BvR 834/02 – 2 BvR 1588/02 of 10 February 2004) and the Federal Draft Bill on Preventive Detention of 9 March 2004. – German Law Journal 2004, Vol 5 No 6.
33. G. Merkel. Incompatible Contrasts? – Preventive Detention on Germany and the European Convention on Human Rights. – German Law Journal 2012, Vol.11 No. 09.
34. G. Stefanopoulou. Public Protection from Dangerous Criminals within Europe. The Art of Crime. Issue 5 – Märts 2013. Arvutivõrgus: <http://www.theartofcrime.gr/eng/?pgtp=1&aid=1365197693#1>. 02.03.2014.
35. H. Sepp. Ohtlikkuse arvestamine karistuse mõistmisel kohtupraktikas. Juridica 2008/8.
36. International Centre of Prison Studies. Arvutivõrgus: http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_stats.php?area=all&category=wb_poprate. 05.03.2013.
37. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD). – Arvutivõrgus: <http://www.who.int/classifications/icd/en/>. 12.03.2013.
38. J. L. Müller, K.-A. Haase, G. Stolpmann. Recidivism and Characteristics of Highly Dangerous Offenders Being Released from Retrospectively Imposed Preventive Detention: An Empirical Study. Behavioral Sciences and the Law. Vol 31, kolmas väljaanne. Mai/Juuni 2013.
39. J. Saar. Karistusjärgne kinnipidamine ja Eest kriminaalpoliitika. Juridica 2/2009.
40. J. Sootak. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2010.
41. J. Sootak. Mida teha, kui isiku ohtlikkus on süüst suurem? Saksamaa kogemus mittekarakteristlike mõjutusvahendite osas. – Juridica 2006/8.
42. J. Sootak. Veritasust kriminaalteraapiani: käsitus kriminaalõiguse ajaloost. 2.tr. Tallinn: Juura 1998.

43. Justiitsministeeriumi arengukava 2013-2016. Lisa 1. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56433/Justiitsministeeriumi+arengukava+2013-2016.pdf> (05.03.2013)
44. Kahe naise mõrvarist sai 37. eluaegne vang. - Võrumaa Teataja 13.03.2013.
45. Loe, kuidas põhjendati pedofiil Meola vanglast vabastamist. – Postimees 17.04.2013.
46. M. Filippov. Piinamiste ja vägistamiste arv kasvas aastaga hüppeliselt. – Postimees 29.01.2013.
47. M. L. Corrado. Punishment and the Wild Beast of Prey: The Problem of Preventive Detention. *Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol 86, 3. väljaanne. Kevad 1996.
48. M.-L. Sööt jt (koost). Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+%28kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018%29.pdf> (05.03.2013)
49. P. H. Robinson. Punishing Dangerousness: Cloaking Preventive Detention as Criminal Justice. *Harvard Law Review*. Vol 114, nr 5, 2011.
50. P. Keyzer (koost.) Preventive Detention: Asking the Fundamental Questions. Cambridge – Antwerp – Portland. 2013 Intersentia.
51. Profile: Marc Dutroux. – BBC Online 17.06.2004. – Arvutivõrgus: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3522367.stm>. 24.02.2013.
52. Psühhiaater pedofiil Meolast: tal polnud võimalustki paraneda. – Postimees 17.04.2013.
53. Report to the German Government on the visit to Germany carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 25 November to 7 December 2010. Strasbourg, 22 February 2012. Arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/deu/2012-06-inf-eng.pdf>. 02.04.2013.
54. R. Maruste. Veelkord karistusjärgsest kinnipidamisest, seekord Strasbourgis kohtu silmade läbi. *Juridica* 2/2010.
55. Saksamaa konstitutsioonikohtu 4. mai 2011. a pressiteade nr 31/2011. – Arvutivõrgus: <https://www.bundesverfassungsgericht.de/en/press/bvg11-031en.html> 02.04.2013.
56. S. Lind. Kas karistusjärgne kinnipidamine on õigusriigis lubamatu? *Juridica* 4/2010.
57. S. Lind. Kas põhiseadus lubab süüdimõistetute kinnipidamist ohutuse tagamiseks?. *Tractatus Terribiles*. Tallinn: Juura 2009.

58. The Federal Statistical Office of Germany (Destatis). Arvutvõrgus: <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Justice/Current.html>. 05.03.2013.
59. U. Jaagant. Karistuse kandnud seksuaalkurjategijate kontroll vajab tõhusamaid meetmeid. – Eesti Päevaleht 17.04.2013.
60. W. Frisch. Die Mssregeln der Besserung und Sicherung. – Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1990/102.
61. W. Frisch. Karistusjärgse kinnipidamise põhialused ja põhiküsimused. Juridica 2008/8.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Liis Ipsberg _____

(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 29.07.1988 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

KARISTUSJÄRGSE KINNIPIDAMISE KOOSKÕLA PÕHISEADUSE JA EUROOPA
INIMÕIGUSTE KONVENTSIOONIGA,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Madis Ernits _____,

(*juhendaja nimi*)

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **05.05.2014**